

Aleksandar Mekol Smit

LUKSUZNI SAFARI KLUB

Samizdat B92

Aleksandar Mekol Smit
LUKSUZNI SAFARI KLUB

S engleskog prevela Tatiana Milosavljević
Copyright © 2012, Alexander McCall Smith

*Knjigu posvećujem
svom dobrom prijatelju
Gaju Kinderu*

Do sada objavljeno u serijalu *Prva damska detektivska agencija*:

Prva damska detektivska agencija

Žirafine suze

Kredenac pun života

U društvu vedrih dama

Plave cipele i sreća

Dobar muž iz Zebrine ulice

Čudo u brzim motorima

Čaj za tradicionalno građene

Luksuzni safari klub

Prvo poglavlje NE MOŽEŠ PROMENITI LJUDE VIČUĆI NA NJIH

„Nijedna kola“, pomislio je gospodin Dž. L. B. Matekoni, taj veliki automehaničar i valjan čovek. „Nijedna kola...

Začutao je. Verovao je da je neophodno srediti um onda kad se spremamo na dubokoumna razmišljanja. A gospodin Dž. L. B. Matekoni je tog trenutka bio na rubu izuzetno važne misli, iako je njen konačni oblik tek trebalo da se otkrije. Koliko je lakše Mmi Ramocve - ona sve sroči tako dobro, tako jezgrovito, tako dubokoumno, i čini se da joj to tako lako ide. Sasvim je drugačije kad je neko mehaničar, tako da nije navikao da govori ljudima - na najljubazniji mogući način, dabome - kako da žive sopstveni život. U tom slučaju, taj neko mora dobro da razmisli kako bi pronašao prave reči, upravo one koje će naterati ljude da se trgnu i kažu: „Živa istina, Bjra!“ Ili, naročito ako ste Mma Ramocve: „Ali to je valjda opšte poznato!“

Imao je vrlo malo toga da prigovori Dragocenoj Ramocve, svojoj supruzi i osnivačici Prve damske detektivske agencije, ali *kad* bi neko sastavljao spisak njenih mana - a to bi bio minijaturni dokument, štaviše, jedva vidljiv golom oku - možda bi morao u njega uneti sklonost - tek jedva приметnu sklonost, naravno - da tvrdi kako je ono što ona smatra tačnim *opšte poznato*. Ova fraza davala je tim uverenjima oreol nepobitnosti, status koji je išao uz činjenice koje svi ispravno misleći ljudi spremno prihvataju - kao što je činjenica da se sunce rađa na istoku, iznad ustalasanog baldahina od akacije što se proteže duž bocvanske granice, iznad voda veličanstvene reke Limpopo koja se sad, na vrhuncu sezone kiša, duboka i brza valja ka okeanu udaljenom pola kontinenta. Ili činjenica da je Seretse Kama bio prvi predsednik Bocvane; ili, čak, opšte priznata činjenica da je Bocvana jedna od najlepših i najmirnijih zemalja sveta. Sve ove činjenice su, zaista, neosporne i dobro poznate; dok su izjave Mme Ramocve, kojima ona pripisuje specijalni status *opšte poznatog*, zapravo često samo iznošenje mišljenja. To nije isto, smatrao je gospodin Dž. L. B. Matekoni, ali tu različitost nije nameravao da

ističe; postoje, najzad, neke stvari koje nije *korisno* da muž kaže ženi, a ovo je, verovao je on, jedna od njih.

Sad, pošto je propisno sredio misli, prave reći navreše mu u urednom, ekonomičnom izrazu: *Nijedna kola nisu potpuno savršena*. To je bilo ono što je hteo da kaže, a baš ove reči bile su mu potrebne da bi to i rekao. Stoga je ponovio. *Nijedna kola nisu potpuno savršena*.

Njegovo iskustvo, a imao ga je podosta - kao vlasnik Brzih motora Tlokvenga i lični lekar, prema tome, čitavog voznog parka vozila srednje klase - svako vozilo ima svojih slabih tačaka, svojih nedostataka, zveckanja i pritužbi; a to je, mislio je, jezik mašina, ti idiosinkratički zvuci motora kojima kola pokušavaju da komuniciraju s onima čije su uši kadre da ih čuju - obično s mehaničarima. Svaka kola imaju i svojih dobrih strana: udobno vozačko sedište, možda, koje se s godinama modeliralo prema obliku vlasnika kola, ili motor koji pali iz prve, bez oklevanja ili gundanja, čak i u najhladnije zimsko jutro, kad je vazduh nad Bocvanom suv i iskričav i oštar u plućima. Svaka kola su, prema tome, jedinka za sebe, i kad bi samo uspeo da natera svoje šegрте da shvate tu činjenicu, posao koji obavljaju bio bi solidniji i manje sklon da zahteva njegovo ispravljanje njihovih propusta.

Navali, gumi, zavrni: to nisu nikakve mantre za valjanog mehaničara. *Oslušni, pomaži, uteši*: to bi trebalo da bude moto ispisan nad ulazom u svaki servis; to, ili reći koje je jednom prilikom video odštampane na oglasu za servis u Frensistaunu: *Vaš auto je naš*.

Ovaj slogan, mada je možda zvučao ubedljivo, naterao ga je da se zamisli. Zaključio je da je pomalo dvosmislen: u jednu ruku, može se shvatiti kao da nagoveštava da se servis bavi oduzimanjem kola od ljudi - pogrešan izbor reči ako se čitaju na taj način. U drugu ruku, može značiti da se osoblje servisa prema kolima klijenata ponaša jednako brižno kao prema svojim. To su i mislili, pomislio je, i bilo bi bolje da su tako i rekli. *Uvek je bolje reći ono što misliš* - tako je govorila njegova žena Mma Ramocve, i oduvek je pretpostavljao da baš tako i misli.

Ne, razmišljao je: nema savršenih kola, a ako svaka kola imaju svojih dobrih i loših strana, isto je i s ljudima. Baš kao što svako ima

svojih bubica - navika koje smetaju drugima i idu im na živce, nezgodnih osobenosti, poroka i mana, trenutaka sebičnosti - tako ima i svojih dobrih osobina: neodoljiv osmeh, zarazan smisao za humor, umeće da skuva tvoje omiljeno jelo baš onako kako najviše voliš.

Svet je takav; sačinjen je od nekoliko gotovo savršenih ljudi (nas); zatim, tu je i znatan broj ljudi koji, uopšte uzev, daju sve od sebe, ali nisu baš tako savršeni (naši prijatelji i kolege); i, naposljetku, tu je i manji broj onih prilično gadnih (naši neprijatelji i protivnici). Većina ljudi spada u onu srednju grupu - oni koji daju sve od sebe - dok je poslednja grupa, srećom, vrlo malobrojna i ne naročito primetna u mestima kao što je Bocvana, gde on ima dovoljno sreće da živi.

Ova su se razmišljanja, dakle, rojila umom gospodina Dž. L. B. Matekonija dok je vozio kamionet drumom prema Lobaceu. Bio je u jednoj od svojih, kako ih je nazivala Mma Ramocve, milosrdnih misija. U ovom slučaju, pošao je da spase kola izvesne Mme Konstans Mateleke, glavne i vrlo poštovane babice, pri tom i davnašnje prijateljice Mme Ramocve. Beše ga pozvala s drumu. „Crkla, skroz-naskroz“, rekla je Mma Mateleke kroz jedva čujnu, pucketavu liniju svog mobilnog telefona. „Ni da mrdnu. A puna goriva. Samo su stala, tek tako, gospodine Dž. L. B. Matekoni. Crkla su.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se osmehnuo u sebi. „Nijedna kola ne umiru zauvek“, tešio ju je. „Kad vam se *učini* da su kola mrtva, ponekad zapravo samo spavaju. Kao Lazar, znate.“ Nije bio sasvim siguran u pogledu ove analogije. Kao dečak, čuo je priču o Lazaru u nedeljnoj školi u Molepololeu, ali sećanje mu je sada bilo maglovito. To je bilo pre mnogo godina, a priče iz tog vremena, stvarne, izmišljene, beskrajne pripovesti staraca - sve su one sklone da se izmešaju i stope u jednu. Bilo je sedam mršavih krava u nečijem snu, ili se, beše, radilo o pet mršavih i sedam debelih krava?

„Znači, sad sebe nazivate Isusom Hristom, je l' te, gospodine Dž. L. B. Matekoni? Više nisu Brzi motori Tlokvenga? Sad su Motori Isusa Hrista?“ obrecnula se Mma Mateleke. „Kažete da možete da dižete kola iz mrtvih. To mi kažete?“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se zakikotao. „Naravno da ne. Taman posla, ja sam običan mehaničar, ali znam kako da probudim kola kad

se uspavaju. Nije to ništa posebno. Svaki mehaničar tune da probudi kola.“ Ne i šegrti, međutim, pomislio je odmah potom.

„Videćemo“, rekla je. „Grdno se uzdam u vas, gospodine Dž. L. B. Matekoni, ali izgleda da su ova kola veoma bolesna. A vreme prolazi. Možda bi trebalo da prestanemo da ćaskamo ovako telefonom, nego da se vi lepo ukrcate u kamionet i dođete da mi pomognete.“

Tako je, eto, ovog prijatno svežeg jutra vozio drumom prema Lobaceu, puštajući da mu misli vrludaju širokom temom savršenstva i nedostataka. Na obema stranama drumova okolina se talasala kao zelenosivi tepih od trnovitog buša, pružajući se u daljinu, sve do tamo gde su stenoviti izboji brda obeležavali kraj zemlje i početak neba. Kiše su donele mesnatu mladu travu što je sad bujala među drvećem; to je dobro, jer će se goveda ubrzo udebljati od te slatke ispaše. A dobro je i za Bocvanu, jer debela goveda znače debele ljude - ne predebele, dabome, već oni koji deluju sito i dobrostojeće; ljude koji su zadovoljni sobom i mestom gde žive.

Da, razmišljao je gospodin Dž. L. B. Matekoni, premda nijedna zemlja nije potpuno savršena, Bocvana je svakako onoliko blizu savršenstva koliko je to uopšte moguće. Zadovoljno je zatvorio oči i onda se žurno prisetio da vozi, pa ih opet otvorio. Kola iza njega - ne neka koja je prepoznavao - behu se primakla opasno blizu zadnjem delu njegovog malog šlepera, agresivno vrebajući priliku da ga zaobiđu. Problem je, međutim, bio u tome što je saobraćaj iz suprotnog pravca bio gust, a vozilu ispred gospodina Dž. L. B. Matekonija nije se ni najmanje žurilo; to je neki vozač poput Mme Potokvane, zamišljao je, koji vozi polako i malo-malo pa nehotice izbacila menjač iz brzine kad mahne rukom dok gestikulira u razgovoru sa saputnikom. Ipak, Mma Potokvane i ovaj spori vozač ispred njega, podseti on sebe, imaju sva prava da napreduju natenane ako tako žele. Lobace neće nikud pobeći, a da li ćeš do njega stići u jedanaest ili pola dvanaest, svakako je vrlo malo važno.

Pogledao je u retrovizor. Nije uspevao da razazna lice vozača, koji je sedeo zavaljen u sedište, tako da nije mogao da mu vidi oči. Trebalo bi da se smiri, pomisli gospodin Dž. L. B. Matekoni, a ne da... Misao mu je prekinuo nagli zaokret drugog vozila nakon što je oštro skrenulo ulevo. Gospodin Dž. L. B. Matekoni, koji je u životu

nailazio na svakakve vozače, čvrsto je stegao volan i promrmljao nešto sebi u bradu. Ovaj malopredašnji pokušaj predstavljao je najopasniji mogući manevar - pokušaj preticanja s pogrešne strane.

Vozio je ujednačenom brzinom, pažljivo kočeći kako bi drugom vozaču pružio mogućnost da ga što je moguće brže zaobiđe. Doduše, nije da je ovaj zavredio takvu obzirnost, ali gospodin Dž. L. B. Matekoni je znao da je kad drugi vozač uradi nešto ovako opasno najbolje pustiti ga da završi ono što je započeo i skloniti mu se s puta.

Nestrpljiva kola projuriše pored njega u oblaku prašine i kamenčića uzvitlanih s nepopločane staze pored drumu, da bi potom opet naglo skrenula i vratila se na asfalt. Gospodinu Dž. L. B. Matekoniju je došlo da nalegne na sirenu i bleska farovima, toliko je ljut bio, ali nije uradio ništa od toga. Drugi vozač je znao da je ono što je uradio pogrešno; nije bilo potrebe da se upušta u uvredljivu raspravu koja ne bi nikud vodila i svakako ne bi promenila navike tog vozača. „Ne možeš promeniti ljude vičući na njih“, primerila je jednom prilikom Mma Ramocve. I bila je u pravu: pritiskanje sirene, vikanje - sve je to umnogome isto i ne daje neki naročit rezultat.

A onda se desilo nešto neverovatno. Čim je izveo svoj nezakoniti manevar i više nije imao šleper pred sobom, nestrpljivi vozač je pogledao u retrovizor i učtivo, s nekakvom bojažljivom zahvalnošću, mahnuo gospodinu Dž. L. B. Matekoniju. A gospodin Dž. L. B. Matekoni, zatečen, podjednako učtivim mahanjem mu je dao do znanja da prihvata zahvalnost, isto onako kako bi reagovao na svaku drugu ljubaznost na drumu ili dobre vozačke manire. To je bilo ono zanimljivo u vezi s Bocvanom; čak i kad su ljudi bili bezobrazni - a određeni stepen ljudskog bezobrazluka je neizbežan - bili su bezobrazni na relativno učtiv način.

Nalazili su se na uzbrdici i ubrzo su druga kola nestala iza kreste brda. Gospodin Dž. L. B. Matekoni se upita zašto se vozaču toliko žurilo. Možda kasni na sastanak; ili je to možda neki advokat koji mora u zakazano vreme da se pojavi u sudnici tamošnjeg Višeg suda. Tako nešto ume da bude nezgodno, naravno, i moglo bi da objasni određeno prekoračenje brzine. Čuo je od advokata čiji je auto servisirao da se kašnjenje na sudu smatra ozbiljnim problemom, ne samo sa stanovišta advokata, nego i klijenta, budući

da je malo verovatno da bi sudija imao razumevanja za nekog ko ga je pustio da čeka. Ali sve i da je taj vozač zaista advokat, i sve i da zaista kasni, to nikako nije izgovor za preticanje s pogrešne strane, jer je time doveo u opasnost živote drugih. Za tako nešto jednostavno nema opravdanja.

Gospodin Dž. L. B. Matekoni uhvatio je sebe kako se pita šta bi na ovo rekla Mma Ramocve. Kad ju je tek upoznao, bio je iznenađen njenom sposobnošću da posmatra šta drugi rade i potom iznađe sasvim prihvatljivo objašnjenje za njihove motive. Sad je, međutim, uzimao to zdravo za gotovo, i jedva da bi potvrdno klimnuo pošto bi mu objasnila čak i krajnje smutne rabote drugih. Naravno da je ovo ili ono učinjeno baš zato; naravno da je baš zato neko rekao šta je uradio, ili nije rekao, u zavisnosti od okolnosti. Mma Ramocve je jednostavno *razumela*.

On zamisli sebe kako joj te večeri kaže: „Danas pre podne sam na drumu za Lobace video vrlo lošeg vozača. Vrlo lošeg.“

Ona bi klimnula glavom. „Ništa novo, gospodine Dž. L. B. Matekoni.“

„Čovek je projurio pored mene s pogrešne strane. Kao strela! Baš mu se žurilo da stigne u Lobace.“ Tu bi zastao, a onda bi usledilo neobavezno pitanje: „Šta misliš, zašto bi neko rizikovao glavu - moju takođe - samo zato da bi brzo stigao u Lobace?“

Mma Ramocve bi se zamislila. „Nova kola?“ upitala bi. „Velika?“

„Veoma velika“, rekao bi gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Tri zarez šest litarski motor s kontinualno promenljivim vremenom otvaranja ventila...“

„Da, da.“ Mmi Ramocve nisu bile potrebne ove tehničke pojedinosti. „A boja kola?“

„Crvena. Jarkocrvena.“

Mma Ramocve se osmehnula. „A vozač? Jesi li uspeo da ga koliko-toliko osmotriš?“

„Baš i nisam. Samo potiljak. Ali bio je to vrlo ućtiv loš vozač. Čim me je pretekao s pogrešne strane, zahvalio mi je. Stvarno mi je zahvalio.“

Mma Ramocve je klimnula glavom. „Sigurno je u vezi s nekom ženom, taj muškarac. Mora biti da je žurio da se nađe s njom. Pretpostavljam da je kasnio, a nije hteo da ga ona čeka.“

„Daj, Mma! Kako možeš sve to da kažeš samo na osnovu boje kola?“

„Tu je ta boja. Ali tu je i učitivost. To je čovek koji je zadovoljan svetom i zahvalan zbog nečega. Zato ti je zahvalio.“

Prošao je u mislima ovaj imaginarni razgovor. Mogao je naprosto da je čuje, i njeno objašnjenje, i pomislio je kako bi po svoj prilici bila u pravu, premda mu nije bilo jasno kako bi došla do zaključka na bazi tako mršavih dokaza. Ali u tome i jeste bila razlika između Mme Ramocve, detektivke, i njega, običnog mehaničara. I to veoma bitna razlika, i...

Zastao je. Napred na drumu, još uvek malčice daleko ali sasvim sigurno, video je kola zaustavljena uz ivicu drumu, kola koja je prepoznao kao vozilo Mme Mateleke. A odmah iza njih, takođe parkirana uz ivicu drumu, stajala su ona velika crvena kola što su pre nekoliko minuta projurila pored njega. Vozač bese izašao napolje i sad je stajao pored prozora Mme Mateleke, izgledajući celom svetu kao da je zastao da bi popričao sa starom prijateljicom na koju je naišao na drumu. Kako mu se samo žurilo, a vidi ga sad, stoji i časka. Šta bi na ovo rekla Mma Ramocve, pitao se gospodin Dž. L. B. Matekoni, pritisnuvši lagano kočnicu svog kamioneta.

Dok se gospodin Dž. L. B. Matekoni parkirao na ivici drumu, Mma Mateleke beše izašla iz svojih kola. Srdačno ga je pozdravila kad je prišao.

„Vidi ti, danas baš imam sreće“, rekla je. „Tu ste vi, gospodine Dž. L. B. Matekoni, s tim vašim šleperom. A tu je još jedan čovek, koji je slučajno prolazio ovuda. Baš je lepo kad dama u nevolji ima dva snažna muškarca pored sebe.“

Govoreći, osvrnula se u pravcu vozača crvenog automobila. Ovaj se osmehnuo, prihvatajući kompliment, a potom se okrenuo prema gospodinu Dž. L. B. Matekoniju.

„Ovo je gospodin Ntirang“, rekla je Mma Mateleke. „Išao je u Lobace i ugledao me kako stojim pored puta.“

Gospodin Ntirang je svečano klimnuo glavom, kao da bi da potvrdi dugu i komplikovanu priču. „Očigledno su joj kola u kvaru“, obratio se gospodinu Dž. L. B. Matekoniju. „A kilometrima unaokolo nema ničega.“ Zaćutao je, pa dodao: „Kao što vidite.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je izvadio parče krpe iz džepa i obrisao ruke. To je bila navika, prava mehaničarska, i poticala je iz dana kad je u servisu koristio pucvalu i povazdan otirao mašinsko ulje s ruku. Sad je to gotovo preraslo u nervozan gest, kao kad neko ispravlja manžetne ili briše čelo.

„Da“, rekao je, susrevši muškarčev pogled. „Ovo je daleko od bilo čega, mada...“ Oklevao je. Nije želeo da bude bezobrazan, ali nije smeo da dopusti da ona loša vožnja u koju se osvedočio prođe bez komentara. „Premda je saobraćaj na ovom drumu gust, zar ne? I prilično opasan, uz sve te loše vozače koje vidamo.“

Usledilo je ćutanje, ali samo nakratko. Zacvrkutala je ptica s drveta akacije iza ograde što je tekla duž ivice drumu; zvuk buša. Uvek negde cvrkuće ptica.

Gospodin Ntirang nije oborio pogled kad je progovorio, niti ga je odvratio. „O da, Rra. Loša vožnja! Da znate da ima baš loših vozača. Ljudi ne umeju da voze pravo. Ljudi koji šetaju s jedne strane drumu na drugu. Ljudi koji piju *dok* voze - ne samo da sedaju za volan nakon što su pili, nego piju *dok* voze. Svega ima.“ Okrenuo se prema Mmi Mateleke. „Zar ne, Mma?“

Mma Mateleke je bacila pogled na svoj sat. Nije delovala kao da je ovaj razgovor naročito zanima. „Možda“, rekla je. „Ružno ponašanje je česta pojava, ali mislim da sad nemamo vremena za priču o tome.“ Okrenula se prema gospodinu Dž. L. B. Matekoniju. „Da li biste mogli da pogledate, Rra, i vidite šta nije u redu s ovim mojim kolima?“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je prišao vozilu i otvorio prednja vrata s vozačke strane. Ne bi to nikad rekao Mmi Mateleke, ali nisu mu se dopadala njena kola. Nije umeo da kaže o čemu je konkretno reč, ali bilo je u vezi s njima nečega čemu nije verovao. Sada, nakon što je seo za volan i okrenuo ključ u bravici za paljenje, obuzeo ga je snažan osećaj da je problem u elektronici. U stara vremena - kako je gospodin Dž. L. B. Matekoni nazivao sve što se odigralo pre više od deset godina - nisi imao velikog posla oko elektronike, ali danas, kad tolika vozila skrivaju kompjuterske čipove u motoru, bila je sasvim druga stvar. „Trebalo bi da odvežete ova kola u kompjuterski servis“, našao se više puta u iskušenju da kaže. „Jer, to vam je zapravo kompjuter, znate.“

Paljenje, kao što je Mma Mateleke i rekla, uopšte nije reagovalo. Uzdahnuvši, sagnuo se pod kontrolnu tablu da bi pronašao polugu koja otvara poklopac motora, ali nije je bilo. Okrenuo se da spusti prozor, kako bi upitao Mmu Mateleke gde se nalazi poluga, ali pošto su bili električni, prozori nisu radili. Otvorio je vrata.

„Kako se u ovim kolima dolazi do motora?“ upitao je. „Nigde ne vidim polugu.“

„To je zato što je nema“, odvratila je. „Postoji dugme. Tamo u sredini. Pogledajte.“

Video je dugme, s malim crtežom automobila s podignutim poklopcem motora. Pritisnuo ga je; ništa.

„I to je crklo“, rekla je prozaičnim glasom Mma Mateleke. „Cela kola su crkla.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je izašao iz kola. „Nekako ću ga već otvoriti“, rekao je. „Uvek postoji i zaobilazni način.“ Nije bio baš siguran da je tako.

Javio se gospodin Ntirang. „Mislim da je vreme da nastavim put“, rekao je. „U odličnim ste rukama, Mma. Najboljim u Gaboronu, kažu.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je bio skroman čovek, ali kompliment mu je očigledno prijao. Osmehnulo se gospodinu Ntirangu, gotovo - ako ne i sasvim - spreman da mu oprostí malopređašnju neodgovornu vožnju. Primetio je, međutim, razmenu pogleda između Mme Mateleke i gospodina Ntiranga, pogleda koje je bilo teško pročitati. Je li to bilo prebacivanje - samo nagoveštaj prebacivanja - od strane Mme Mateleke? Ali šta bi ona imala da prebaci čoveku koji je stao da vidi može li joj nekako pomoći?

Gospodin Ntirang je uzmakao za korak u pravcu svojih kola. „Do viđenja, Rra“, rekao je. „I nadam se da ćete uspeti da rešite ovaj problem. Siguran sam da hoćete.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je posmatrao dok je drugi muškarac sedao u kola i odlazio. Zanimala su ga ta kola, koja su bila skup model, od vrste koja se retko viđa. Pitao se kako izgleda njihov motor, svlačio ih u mislima. Mehaničari to katkada čine; kao što neki muškarci zamišljaju ženu bez odeće, tako oni zamišljaju motor automobila bez metalne šasije; grešno zadovoljstvo, i jedno i drugo. Bio je toliko zadubljen u te misli da je gospodin Ntirang već dobrano

odmakao kad je gospodin Dž. L. B. Matekoni shvatio da se crvena kola vraćaju natrag prema Gaboronu. Mma Mateleke je vrlo nedvosmisleno rekla da je gospodin Ntirang putovao u Lobace, a ovaj je klimanjem glave - podjednako nedvosmislenim - požurio da potvrdi da je zaista tako. A vidi ga sad, ode u pravcu iz kog je i došao. Je li zaboravio kuda je išao? Može li iko biti tako rasejan da se ne seti da je putovao iz Gaborona u Lebace, a ne obrnuto? Odgovor je glasio da može: i sam gospodin Dž. L. B. Matekoni je nekad imao tetku koja je sela u kola i krenula u Serove, a onda se na pola puta okrenula i vratila kući, zato što je zaboravila zašto je uopšte htela da ide u Serove. Međutim, nekako nije mislio da je verovatno da je gospodin Ntirang podložan takvoj rasejanosti. Na takav zaključak navodio je njegov način vožnje - bio je to čovek koji vrlo dobro zna kuda ide.

Drugo poglavlje

ČAJNICI I EFIKASNOST

Mma Mateleke možda nije bila obdarena velikim poznavanjem mehanike, ali njena procena da u motoru nema više ni iskre života ispostavila se kao tačna.

„Vidite“, rekla je, dok su kretali nazad prema Gaboronu, a njena kola putovala iza njih kao napola dobrodošao autostoper, s prednjim točkovima podignutim na tovarni deo šlepera, „vidite, bila sam u pravu što se motora tiče. Crk’o. I šta ja sad da radim, gospodine Dž. L. B. Matekoni? Kako da se snađem bez kola? Šta ako neka beba počne da dolazi na svet, a ja moram da čekam minibus da bih došla? A u minibusu mi kažu: ‘Ne idemo u tom pravcu, Mma, ali iskrcaćemo vas negde u blizini.’ Šta onda? Ne možete reći porodilji: ‘Molim vas, sačekajte, Mma, dok ne nađem neki minibus koji vozi negde u vaš kraj.’ Ne možete joj to reći, Rra, jer ako sam išta naučila za ovih petnaest godina, onda je to jedna stvar. Jedna stvar. A to je da ne možete reći bebi kad je pravi čas da dođe na svet. To je nešto o čemu odlučuje beba.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni ju je učtivo slušao. Znao je da je Mma Mateleke sklona da mnogo priča; štaviše, uvek je znao kad bi se Mma Ramocve videla s njom, jer se obavezno vraćala kući ne samo iscrpljena nego i krajnje neraspložena za veliku priču. „Mma Mateleke je danas potrošila sav moj razgovor“, rekla je jednom prilikom. „Do sutra više ne mogu da pričam. Ili možda do prekosutra. Sve je već rečeno.“

Mma Mateleke je pogledala kroz prozor. Prolazili su pored skretanja što je vodilo prema zapadu, jednog od onih džombastih, prašnjavih puteva što imaju više rupa nego površine, ali ipak godinama služe ljudima i govedima, kao i povremeno nekoj divljoj životinji. Služe i služiće sve dok ih ne spere neka kišna sezona jača od uobičajene, a ljudi ne zaborave da su ikad tuda prolazili. „Taj put“, primetila je Mma Mateleke, „vodi do mesta gde živi jedna žena koju dobro poznajem, Rra. A zašto je tako dobro poznajem? Zato što ima petnaestoro dece, možete li da poverujete? Petnaestoro. A četrnaestoro njih je još u životu - samo jedno je pokojno. To jedno je, Rra, pojelo bateriju, i upokojilo se vrlo brzo posle toga. Nije bilo zdravo u glavi.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se namrštio. Da li je gutanje baterije uvek smrtonosno, ili to zavisi od baterije? Je li bitno da li je baterija puna ili prazna? To su bila pitanja što su mu pala na um, ali znao je da su to pitanja koja bi postavio muškarac, a žena ne bi, i da ne bi trebalo to da je pita. Stoga se ograničio na to da kaže: „To je baš tužno, Mma. Sve i da imate šesnaestoro dece, opet je tužno kad izgubite jedno.”

„Petnaestoro”, ispravila ga je Mma Mateleke poput stare učiteljice. „Imala ih je petnaestoro, a sad ih je četrnaestoro. Uzgred, nema muža. Sva deca su od različitih očeva.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je odmahnuo glavom. „To je vrlo pogrešno”, rekao je.

„Jeste”, saglasila se Mma Mateleke. „Šta se to desilo s brakom, gospodine Dž. L. B. Matekoni?”

„Ja sam oženjen”, odvratio je. „Meni se baš sviđa.” Zastao je. Razmišljao je o onome čemu je prisustvovao na mestu kvara. Šta je onaj čovek, gospodin Ntirang ili kako se već zvaše, imao da dolazi da vidi je li s Mmom Mateleke sve u redu? Prisetio se šta je pomislio da bi Mma Ramocve rekla kad bi joj ispričao za nesmotrenu vožnju gospodina Ntiranga: *Taj muškarac je u vezi s nekom ženom.* Da li je? Je li zato onako jurio u Lobace, da bi se našao s ljubavnicom - i to ni sa jednom drugom nego baš Mmom Mateleke?

Okrznuo je pogledom Mmu Mateleke, koja je sedela pored njega. Privlačna je, zaključio je, premda se njemu lično nisu nikad dopadale bezrazložno pričljive žene. A opet, ima muškaraca kojima se sviđa ta vrsta žena, koji izvlače čisto zadovoljstvo iz slušanja neumornog brbljanja svoje žene ili devojke. Nekim muškarcima je to čak uzbudljivo u fizičkom pogledu... Ugrizao se za usnu. Nije mogao zamisliti da ga neko poput Mme Mateleke zanima na takav način; kako uopšte da poljubiš nekog ko povazdan priča? Bilo bi teško dodirnuti usnama usta što se sve vreme otvaraju i zatvaraju kako bi obrazovala reči; to bi svakako bilo vrlo zbunjujuće za muškarca, pomisli on, i možda bi ga čak obeshrabrilo dotle da ga prođe raspoloženje, ako je to pravi izraz. Ali učini mu se da nije na mestu da razmišlja o tome; da li se Mma Mateleke švaleriše s gospodinom Ntirangom, to nije njegova stvar, i pri tom ništa ne menja činjenica da je ona udata - navodno srečno - za honorarnog pastora, ni manje ni

više. Taj pastor je popularan i veoma poštovan, i čak ga se povremeno može čuti na Radio Bocvani, kad učestvuje u programu pod nazivom *Sa propovednice*. Nije do mene, gospodina Dž. L. B. Matekonija, da se bavim time; moj posao je da popravljam kola, baš kao što je posao Mma Mateleke da donosi decu na svet.

Ne, stvarno nije do njega da se bavi nagađanjem, ali ipak može upitati Mmu Mateleke kako joj je muž, što je i učinio, a ona je odvrtila: „Zdrav je, Rra, hvala na pitanju.“

Odgovor je došao brzo i gospodin Dž. L. B. Matekoni je zatekao sebe kako se pita nije li bio čak i pomalo nezainteresovan, kao da je želela da predupredi svaki dalji razgovor o pastoru. Reči *hvala vam* umeju katkada biti izgovorene na takav način, kad znače *Ne bih više o tome, molim vas*, kao kad vam neko odgovori *Dobro sam, hvala*.

„Drago mi je što čujem da je zdrav“, rekao je. „To je dobro.“

„Da“, rekla je Mma Mateleke. „Dobro je.“

Usledilo je ćutanje. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je iskoristio priliku da spusti prozor sa svoje strane. Potom je rekao: „Sigurno ima pune ruke posla. Popularan pastor uvek ima pune ruke posla, zar ne? Čak i ako se time bavi samo honorarno.“

Mma Mateleke je klimnula glavom. Gledala je kroz prozor na svojoj strani. „Uvek se nešto dešava“, rekla je. „Ljudi zaboravljaju da se on samo pola radnog vremena bavi time, a da ima i posao koji mora da vodi. Venčavaju se, umiru i rade sve te stvari koje ne bivaju bez pastora. A on mora da razmišlja šta će reći u svojim propovedima na radiju. To je vrlo naporno, razume se, jer ne možete doći na radio i reći makar šta, je l' te?“

Odmahnuo je glavom. „Sušta istina. Ne možete bubnuti prvo šta vam padne na pamet kad znate da vas cela zemlja sluša.“

„Ako sluša“, rekla je Mma Mateleke. „Mislim da ima mnogo onih koji isključe radio kad počne program mog muža.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se namrštitio. Čudno da supruga kaže ovako nešto; ako nečiji bračni drug ima svoju emisiju na radiju, onda bi taj neko trebalo pažljivije da odmerava reči. Ovo je bila vrlo čudna opaska, ali odlučio je da joj umanji ozbiljnost. „To su začelo rđavi ljudi“, rekao je. „Rđavi ljudi ne vole da slušaju pastore na radiju. Tada osećaju grižu savesti. Zato svi rđavi ljudi isključuju radio u isto vreme - klik, klik, klik.“

Pogledao ju je iskosa, očekujući da se nasmeje ili makar osmehne na ovo. Ali nije. Opet je gledala kroz prozor i nije bio siguran da li ga je uopšte čula.

„Sledeće nedelje mu je rođendan“, iznenada je rekla. „Umesiću mu jednu naročitu tortu. Puni četrdeset, znate, i planiram da mu priredim rođendansku zabavu.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je osetio olakšanje. Pa onda je sve u redu, pomisli. Da Mma Mateleke ima ljubavnika, teško da bi se toliko trudila oko proslave rođendana svog muža. Žena u toj situaciji ne ponaša se tako. Osetio je grižu savesti zbog svojih sumnji; kad bi svako ko vidi udatu ženu kako razgovara s nepoznatim muškarcem izvukao iz toga zaključak da među njima nečega ima, tada bi normalan život postao sasvim nemoguć. On ne bi smeo da razgovara s Mmom Makuci, na primer, niti ona s njim. A Mma Ramocve ne bi smela da razgovara sa šegrtima - pogotovo s Čarlijem, za koga bi svaki muž mogao odmah pretpostaviti da ne smeru ništa dobro, s onim svojim cipelama i s onim naočarima za sunce s kojima se šepuri čak i kad je oblačno i, kako je gospodin Dž. L. B. Matekoni jednom prilikom primetio, noću. Ne, nema tu ničega što bi opravdavalo ikakve sumnje i trebalo bi da prestane da razmišlja tako. A opet... zašto je prijatelj Mme Mateleke bez i najmanjeg predomišljanja promenio pravac, i uputio se prema Gaboronu umesto prema Lobaceu? Kako god gledao na to, nije imalo smisla. Porazgovaraće s Mmom Ramocve; ona se razume u ove stvari i, ako postoji neko nedužno objašnjenje - a zasigurno postoji - može se očekivati da će ga ona naći.

Dok je gospodin Dž. L. B. Matekoni vozio Mmu Mateleke i njena neosetljiva kola nazad u Gaboron, u prostorijama Prve damske detektivske agencije Mma Makuci, detektivska pomoćnica i ponosna vlasnica diplome s *najvišim ocenama* Bocvanskog koledža za sekretarice, bila je zaokupljena pripremom prepodnevnog čaja. Kao i uvek, svojoj poslodavki je kuvala crveni afrički čaj, a sebi običan, u zasebnim čajnicima. Dva čajnika bila su iste boje, neodređenosmeđe, ali po nečemu su se ipak razlikovali: čajnik Mme Ramocve bio je znatno veći. Mma Makuci, koja je kroz život navikla da ima vrlo malo i prihvatila to s tihim spokojstvom kakvo često krasi

takve ljude, nije nikad preispitivala ovaj sporazum. Najzad, Mma Ramocve je bila vlasnica agencije i vlasnica oba čajnika. Međutim, u poslednje vreme se pitala ne bi li bilo logičnije da se crveni afrički čaj, koji se kuvao u manjoj količini, priprema u manjem čajniku, dok bi se običan mogao pripremati u onom većem, budući da ga nije pila samo ona nego i gospodin Dž. L. B. Matekoni, njegov nekvalifikovani pomoćnik gospodin Polopeci i dvojica šegrta, Čarli i Fanvel. Nije bilo uobičajeno da se svi pojave da traže čaj u isto vreme, ali katkad se i to ipak dešavalo. Tada je Mma Makuci morala da pristavlja još jedan čajnik, dok su rezerve prostranog čajnika Mme Ramocve bivale jedva načete.

Nije se bunila, ali sad je resila da potegne ovo pitanje. U Bocvanskom koledžu za sekretarice, gde je ostvarila dosad neviđen rezultat od devedeset sedam procenata na završnom ispitu, Mma Makuci je naučila da je uvek bolje otvoreno izreći sporno pitanje kancelarijske procedure nego ćutati i nervirati se u sebi. „Nema ničega goreg, devojke, nego gundžati zbog nečega sebi u bradu“, rekla je predavačica. „Ako nešto nije u redu, recite to jasno i glasno. Ne samo da je tako bolje za vas - kad se nervirate u sebi, postajete manje efikasne na poslu - nego je bolje i za vašeg šefa. Stoga recite šta imate i uvek imajte na umu sledeće: *izrečen problem je rešen problem.*“ A da nije možda rekla: *Izrecen problem je pola rešenjd?* Teško je prisetiti se ovih stvari kad se toliko poslovice gura da da savet. *Skakavci ne sleću samo na komšijino imanje. Onaj ko leži pored vatre zna kako ona ume da opeče...* I tako dalje; sve ove izreke su nesumnjivo istinite, ali je ipak lako zaboraviti na njih - sve do trenutka kad zatekneš sebe kako radiš baš ono što te poslovice upozorava da ne radiš.

Možda postoji poslovice koja upozorava da ne potežeš pitanje veličine tuđeg čajnika; recimo, nešto kao: *Čajnik je upravo onoliki koliki treba da bude.* ili *Ne pominji veličinu tuđeg čajnika kad...* Ne, to su gluposti, zaključila je Mma Makuci, i nema nikakvog razloga da ne iznesem problem Mmi Ramocve, koja je, uostalom, razumna i takođe puna poslovice.

„Nešto sam razmišljala“, počela je.

Mma Ramocve je podigla pogled sa svog stola. Osmehnula se. „Razmišljali ste? Pa, sad, pretpostavljam da svi imamo o mnogo

čemu da razmišljamo."

Mma Makuci se zadubila u pripremu čaja. „Da, Mma. Znete kako vam ono ponekad sine dobra ideja? Nije da nešto namerno razmišljate o njoj, nego vam prosto naiđe. I eto vam ideje."

„Da", odvrátila je Mma Ramocve. „A kakva vam je to ideja sinula, Mma Makuci? Sigurna sam da će biti dobra." Uvek je bila učtiva - i uvek ju je podsticala; neki manje dobar poslodavac bi rekao: *Razmišljali ste? Ovde ste da radite, Mma!* Ili, još više obeshrabrujuće: *U ovoj firmi ja razmišljam, Mma!*

Mma Makuci je okrznula pogledom Mmu Ramocve. U njenom glasu nije bilo ni traga od sarkazma; Mma Ramocve nije verovala u sarkazam. „Ideja ima veze s čajnicima. S efikasnošću i čajnicima. Da, s tim dvema stvarima."

„Odlično", rekla je Mma Ramocve. „Onaj ko izmisli efikasniji čajnik, učinio bi veliku uslugu..." Zaćutala je naćas, pre no što je završila rećenicu: „... svima koji piju ćaj."

Mma Makuci je progutala knedlu; ponekad je lakše izaći na kraj s odbijanjem nego s prihvatanjem. „Dakle, ne mislim da bih umela da izmislim novi ćajnik, Mma, nisam od te vrste ljudi. Ali..."

Mma Ramocve ju je uz smeh prekinula. „Svako moće da izmisli nešto, Mma. Ćak i vi i ja - moćda još i izmislimo nešto. Ne morate biti naućnik da biste izmislili nešto veoma vaćno. Neki izumi se naprosto dese. Penicilin. Znete li za to?"

Mma Makuci je shvatila da se razgovor udaljava od ćajnika. „Pitala sam se..."

„Ućili smo u školi o penicilinu", zamišljeno je nastavila Mma Ramocve. „U Moćudiju. Ućili smo o ćoveku koji je ustanovio da penicilin moće da raste u..Glas joj je zamro. Opet se teško prisećala, iako je vrlo jasno videla sebe kako sedi u školi na vrhu kopjea ¹ s koga puća pogled na Moćudi, dok jutarnje sunce navire kroz prozore i zracima svetlosti obasjava sićušne trunke lebdeće prašine; a glas ućitelja im govori o velikim izumima koji su promenili svet. Sve, sve te velike stvari, dogodile su se tako daleko - ili joj je barem u to vreme tako izgledalo. Priće su prikazivale svet kao da pripada nekim drugim ljudima - onima što žive u dalekim zemljama, tako drugaćijim od Bocvane; to je bilo pre no što je narod ovde naućio da tvrdi da je

svet i njegov, da je ono što se događa u Bocvani u dlaku isto tako važno, i dragoceno, kao ono što se događa bilo gde drugde.

Ali gde je, beše, onaj lekar uzgajao penicilin koji će spasti tolike živote? U svojoj bašti? Ne bih baš rekla. Bilo je to negde u njegovoj laboratoriji, možda u šolji čaja koju je zaboravio na prozorskoj dasci, kao što je jednom prilikom uradio gospodin Dž. L. B. Matekoni, a Mma Ramocve je pronašla mesecima kasnije, kad se napola popijena tečnost pretvorila u zelenu buđ.

„U šolji čaja“, s oklevanjem je rekla. „Možda. Ili, može biti, u tanjiriću.“

„Vrlo zanimljivo, Mma“, žustro je dočekala Mma Makuci. „Ali ja sam razmišljala o efikasnijem načinu pripremanja čaja u ovoj kancelariji. Pravljenje penicilina i pronalazaštvo me ne zanimaju.“

Mma Ramocve je ohrabrujuće klimnula glavom. „Dobro je biti efikasan“, reče ona.

Mma Makuci je uvrebala svoju priliku. „Stoga, zašto ne bismo koristili veliki čajnik za kuvanje običnog čaja“, rekla je. „Uvek ima više onih koji traže običan čaj - gospodin Polopeci, na primer, i Čarli i Fanvel. Kad bismo pripremali običan čaj u ovom velikom čajniku, tada ne bih morala da ga kuvam dvaput.“ Zastala je. „A pri tom ne bi bilo nikakve razlike što se tiče vašeg crvenog afričkog čaja. I dalje biste imali više nego dovoljno.“

Mma Ramocve nekoliko časaka nije progovarala. *Uvredila sam je*, pomisli Mma Makuci. *Nije trebalo da potežem ovo*. A onda se Mma Ramocve, koja se bese zagledala kroz prozor kao da razmišlja o ovoj usput bačenoj bombi, okrenula prema njoj i osmehnula. „Odlična ideja, Mma“, reče ona. „Svakoj firmi su potrebne nove ideje, a ovo je jedna od njih. Sledeći put kad budete kuvali čaj, zamenite čajnike.“ Zaćutala je, pa nastavila. „Ne smeta mi manji čajnik. Ni najmanje.“ I potom, nakon stanke: „Iako sam oduvek volela taj veliki.“

„Onda ćete i dalje piti iz njega“, žurno je rekla Mma Makuci. „Nije sve u efikasnosti, Mma.“

Mma Ramocve je odmahнула glavom. „Ne, ono što ste rekli, Mma, sasvim je u redu. Nema svrhe puniti veliki čajnik crvenim afričkim čajem ako ga jedino ja pijem. Ne želim da budem sebična.“

Vi niste nikad sebični, skrušeno pomisli Mma Makuci. Nikad. Ja sam sebična. „Ali nije mi bila namera da vam ga oduzmem“, rekla je potom. I pokušala da objasni: ovo nije bio čin bednog kancelarijskog veličanja same sebe; nije. Niti je bilo ponašanje birokrate koji nema pametnija posla, jednog od onih što pokušavaju da promene tuđe ustaljene navike naprosto zato da bi imali šta da rade. Nije ni to. „Nisam od onih koji bi sve da menjaju samo zato da bi postalo efikasnije.“

„Znam da niste“, rekla je Mma Ramocve. „Ali ste ipak u pravu.“

Mma Makuci je, ojađena, pogledala u svoje cipele, kao što je u takvim trenucima često činila. Nosila je svoju obuću za svaki dan - par smeđih cipela s prilično iskrzanim rubovima, cipela koje su delovale iskusno. A one su joj uzvratile pogled pomalo svisoka, kako je to njena obuća već umela. *Ne gledaj u nas, gazdarice*, rekle su cipele. *To je bila tvoja pametna zamisao, a ne naša. Mi ne šetamo naokolo pokušavajući sve da menjamo, je l' tako ? Mi to ne radimo.*

Ispostavilo se da tog prepodneva nema mnogo zainteresovanih za čaj, budući da su mehaničari imali više posla nego inače i nisu imali kad da ga piju. Oko jedan sat kasnije, međutim, Čarli je svratio da im kaže da ide po neki rezervni deo za gospodina Dž. L. B. Matekonija i da će rado proveriti ima li pošte u njihovom pretincu pored pumpe u Riversajdu. Njegova ponuda beše prihvaćena i, posle dvadeset minuta, vratio se sa svežnjem pisama koji je spustio na sto Mme Ramocve.

„Jedno jedino zanimljivo pismo u ovoj gomili“, reče joj. „Iz nekog mesta u Sjedinjenim Državama. Vidim po markici. Čoveče! Je'n, dva, tri!“

Mma Makuci ga je iznervirano pogledala. „To nije tvoja stvar“, reče ona. „Naša pisma nisu tvoja stvar, Čarli. Ti si samo mehaničar - a ne detektiv.“ Dok je razmišljala o narednoj opasci, njena nervoza se odjednom preobrati u zadovoljstvo. „U stvari, ti si samo šegrt, nisi još ni pravi mehaničar.“

Bio je to očigledan udarac. Čarli i Fanvel nisu naročito napredovali u svom šegrtskom stažu, umnogome zato što su propustili da se prijave za redovne ispite koje je tražio Odbor za zanatsko stažiranje. Fanvel je, barem, imao izgovor za ovo, budući da je bio disleksičan i,

premda inteligentan, imao je teškoća da razume ispitna pitanja. Čarli, koji je bio inteligentan i odlično je čitao, mogao je navesti samo neodgovornost kao izgovor, ako je to uopšte izgovor - a svakako da nije.

„Naslovljeno je na Mmu Ramocve“, obrecnuo se. „A ne na vas.“

Mma Ramocve je umirujuće mahnula rukom; nije volela svađe što su umele da planu između ovo dvoje, niti ikakve druge svađe, što se toga tiče. „Ne smeta mi“, promrmljala je vadeći belo avionsko pismo iz pregršti mrkožutih koverata.

Čarli je dobacio Mmi Makuci pobedonosan pogled. „Sigurno ste grdno ponosni, Mma“, reče on. „Sigurno ste grdno ponosni što tamo ima ljudi koji znaju za vas i pišu vam. Niko u Americi ne zna za onu tamo. Ona je nepoznata ženska, Mma; a vi ste svima poznati.“

„Čuti, Čarli“, rekla je Mma Ramocve. „Sigurna sam da postoji mnogo ljudi koji znaju za Mmu Makuci. Ili će jednog dana znati, to je sasvim izvesno.“

Otvorila je pismo nožem za papir i počela da ga čita. Posmatrali su je, a ona je na kraju rekla: „O teško meni, baš mi je žao. Ovo je veoma tužno, ali u isto vreme je i veoma dobra vest za jednog čoveka.“

Treće poglavlje

VENČANI KAO GUGUTKE

„Znači, Mma Ramocve“, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Danas si dobila važno pismo.“

Sedeli su na verandi u Zebrinoj ulici, u vreme prijatno za druženje, kad se kasno poslepodne skoro neprimerno zamine u večer. Nebo još nije bilo tamno, ali beše postalo bleđe, i ružičastije, tamo na zapadu. Sumrak nije bio daleko, ali još ne beše ublažio senke; ipak, ptice su znale i nemirno su preletale s jednog drveta na drugo u potrazi za onim pravim mestom na kom će provesti noć koja samo što nije pala. Par gugutki, venčanih baš kao i par što je sedeo na verandi, primakao se bliže jedno drugom na grani akacije čija je krošnja štitila deo povrtnjaka gospodina Dž. L. B. Matekonija. Njihovo brižno gugutanje čulo se zajedno s brujanjem kola što su se vraćala u susednu kuću, malodušnim lavežom komšijinog psa i zvukom radija što je dopirao iz neodređenog pravca.

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je, mimo svog običaja, pio pivo. Pio ga je veoma retko, a Mma Ramocve gotovo nikad, ali tu i tamo je uveče umeo da se opusti uz čašu lajona, ² uživajući u osećaju vlažne, hladne čaše u ruci skoro koliko i u osvežavajuće oštrom ukusu piva. Mma Ramocve bi mu se katkad pridružila, kao sad, uzimajući kašičicu piva - jednu jedinu kašičicu - i dodajući je u čašu vode začinjenu kriškom limuna. Rezultujuću mešavinu je pijuckala veoma polagano, ubeđena da će joj i ovaj sasvim homeopatski rastvor udariti u glavu bude li ga prebrzo popila.

Behu podigli čaše i nazdravili jedno drugom, a onda joj je on postavio pitanje u vezi s pismom. Čarli ga bese pomenuo tog prepodneva, dok su se bavili jogunastom kutijom menjača, ali nije znao šta je pismo sadržavalo. „Važne vesti, cenim, gazda“, rekao je. „Pismo iz Amerike znači važan slučaj.“

A sad je Mma Ramocve rekla: „Da, dobila sam pismo.“

Čekao je da otkrije još nešto. Nije hteo da zabada nos; možda su delili krov i postelju, ali su oboje shvatali šta je to profesionalna diskrecija, barem u pogledu stvarnih tajni koje je Mma Ramocve saznavala u svom poslu - priznanja neverstva i optužbi za neverstvo,

sumnji u druge, pravih tragedija izazvanih izdajom. Ali ovo pismo, ispostavilo se, nije sadržavalo ništa slično.

„Od jednog čoveka iz Amerike“, nastavila je Mma Ramocve, podižući čašu kako bi gucnula svoje piće.

„A, tako.“

„Da. Od advokata, Rra.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se namrštio. Pisma od advokata nisu uvek dobrodošla, naročito kad ih primaju mehaničari. Baš čudno, pomisli on; pismo od advokata kadro je da utera strah i u najjača srca, a opet, ko se zabrinjava kad dobije pismo od mehaničara. .. A trebalo bi, naravno: pisma od mehaničara mogla bi biti strašna - *Pregledao sam vaša kola i sa žaljenjem vas obaveštavam da...* Mehaničari katkad imaju vrlo ozbiljne vesti, ali najradije ih saopštavaju licem u lice. Takve prilike iziskuju odgovarajuće ozbiljan izraz lica; loše mehaničarske vesti ne bi se smele saopštavati laka srca, na šta je gospodin Dž. L. B. Matekoni odavno upozorio svoje šegrte. Beše slučajno čuo Čarlija kako kaže jednoj ženi da su njena kola gotova, dok je drugom prilikom taj mladić rekao klijentu da u celoj Bocvani nema tako loših kočnica kao što su njegove, i dodao: *A bog zna da sam se u svom veku nagledao loših kočnica!* Ne, tako nešto je neprofesionalno - doduše, nije da ti momci razumeju šta je profesionalnost.

Mma Ramocve je pričala o sadržaju pisma. „Taj advokat, taj čovek iz mesta koje se zove Sent Pol - dobro ime, zar ne, Rra? Sent Pol mora biti dobro mesto za život - taj čovek kaže da piše u ime žene koja je sada pokojna. Kaže da mu je bila klijentkinja i dobra prijateljica, te da je na njemu ostalo da se sad, kad se upokojila, pobrine za njene poslove.“

„On je izvršilac njene oporuke“, reče gospodin Dž. L. B. Matekoni.

„Da, jeste. A pošto je izvršilac njene oporuke, mora da pronađe izvesnu osobu u Bocvani.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se zagledao u svoje pivo. „Zato što ta osoba duguje novac?“ upita on. Bio bi to tipičan slučaj, pomisli; premda bocvanska vlada vrlo retko uzima novac na zajam, to se ne može reći i za narod u Bocvani, pogotovo krajem meseca, koji dan pre prvog, kad su džepovi svima već prazni. Sasvim je uobičajeno da ljudi traže zajam od kakvog saosećajnog prijatelja ili komšije ili,

ako imaju sreće, od neznanca koga možda više nikada neće videti. Nije to neka ozbiljna mana - ima i gorih - ali ipak je mana. Znači, neko je pozajmio novac od posetiteljke iz Amerike, a onda se ta posetiteljka vratila kući i umrla, a izvršilac oporuke sad mora da traži dužnika i zahteva otplatu duga. Bilo je očigledno da je posredi baš to, i sad Mma Ramocve mora da nađe tu osobu i traži od nje novac. Teško će to ići, smatrao je gospodin Dž. L. B. Matekoni...

Mma Ramocve je prasnula u smeh. „Ne. Vidim šta misliš, ali nije to. Upravo obratno. Advokat želi da toj osobi da izvesnu sumu novca.”

Izraz na licu gospodina Dž. L. B. Matekonija pokazivao je da je iznenađen. „Hoćeš da kažeš da je ta Amerikanka pozajmila pare od nekog Mocvane? I sad bi njen advokat da mu plati dug?”

„Nisam na to mislila”, rekla je Mma Ramocve. „Govorim o nasledstvu, Rra. To nema nikakve veze s pozajmicama, nego s poklonima. Ova pokojnica iz Amerike želi da pokloni nešto nekom u Bocvani. To je nasledstvo.”

„A.” Gospodin Dž. L. B. Matekoni je odlično razumeo. Mma Ramocve je nasledila goveda posle smrti svog oca, a njemu samom je jednom prilikom dopala zaostavština od pet stotina pula, od zahvalne mušterije koja je u oporuci napisala da je gospodin Dž. L. B. Matekoni bio jedini koji je razumeo njegova kola. Svaka vest o nasledstvu je uistinu dobrodošla vest.

Rekla mu je šta stoji u pismu, prebirajući u mislima još jednom precizne rečenice u divno otkucanom pismu (Mma Makuci bi se mogla ugledati na pravilnost razmaka; ali to je druga stvar, za koju sad nije bilo ni vreme ni mesto).

Draga gospođo Ramocve,

Oprostićete mi, nadam se, što s vama kontaktiram na ovaj način iako se ne poznajemo: vaše ime sam dobio od Američke ambasade u Gaboronu, uz uveravanja da ste vi najpogodnija osoba s kojom mogu da se posavetujem u vezi s ovim neobičnim pitanjem.

Pokojna gospođa Estel Grant umrla je pre oko šest meseci. Bio sam godinama njen advokat i, ako smem da dodam, njen prijatelj. Bila je valjana žena, veoma poštovana u ovom gradu i šire. Nije iznenađujuće što njena oporuka sadrži brojne zaostavštine u

dobrotvorne svrhe, budući da se vatreno zalagala za mnoge vredne ciljeve u zemlji i inostranstvu.

Prema uslovima oporuke, imenovan sam za izvršioca njene poslednje volje. Kao što bez sumnje znate, posao izvršioca je da sprovede volju ostavioca, lica o čijoj je oporuci reč. Ponekad je to teško, pošto ostavljena uputstva umeju da budu nejasna ili teško primenljiva. Tokom svog dugog advokatskog iskustva, viđao sam kako brojna zaveštanja propadaju zato što nije moguće utvrditi šta je ostavilac zapravo hteo.

Međutim, čak iako postoji dvosmislenost ili nejasnoća, izvršilac mora dati sve od sebe da dovede do rezultata koji je preminuli želeo. Poverenje koje nam se ukazuje je sveto, jer moramo dati sve od sebe da poštujemo poslednju volju onih koji su nas napustili - pod uslovom, razume se, da je ta poslednja volja u saglasnosti s moralnim načelima i standardima pristojnosti.

Ispostavilo se da je relativno lako sprovesti u delo oporuku gospođe Grant. Međutim, iako sam uspeo da identifikujem i isplatim većinu uživalaca zaveštanja, ostao mi je još jedan, za koga mi se čini da će predstavljati veću teškoću. Upravo o njemu vam pišem, s namerom da vas angažujem da mi pomognete da identifikujem lice koje ima pravo na pomenuto zaveštanje. To lice, verujem, živi u vašoj zemlji.

Molim vas, dozvolite da objasnim. Gospođa Grant nije mnogo putovala. Znao sam da je pre deset godina posetila Jamajku, kao i da je tokom godina dva ili tri puta bila u Evropi. Jedno putovanje se izdvaja, međutim, i to u Bocvanu, koju je posetila pre tačno četiri godine, u junu ili julu. Otprilike u to doba godine. Znao sam za to putovanje zato što mi je rekla za njega. Pokazala mi je i fotografije koje je snimila i moram reći da je lepota vaše zemlje ostavila ogroman utisak na mene.

Ono što je ostavilo utisak na gospođu Grant bilo je više od običnih prirodnih lepota. Pored toga, bila je zatečena dobrotom ljudi koje je susretala. Više nego jednom mi je pričala o tome, rekavši kako nikada ranije nije naišla na takvu srdačnost i ljubaznost sasvim nepoznatih ljudi. Verujem da ju je to duboko dirnulo.

Žao mi je što moram reći da se gospođa Grant pre oko osam meseci razbolela. Dijagnoza nije bila dobra i, premda je ostala lucidna i pribrana, mislim da njen kraj, sve u svemu, nije bio lak.

Redovno sam je posećivao i razgovarali smo o mnogo čemu. Čudno je kako blizina smrti može usredsrediti razgovor između dveju osoba, ali i ostaviti ih čudno nemima. U našem slučaju, rečeno je mnogo toga o čemu, za svoga dugog prijateljstva, nikada ranije nismo pričali. Pri tom smo se posebno dotakli i činjenice da nam, iako smo oboje pre dosta godina ostali bez svojih životnih saputnika, nekako nije palo na pamet da naše prijateljstvo pretvorimo u brak. A tada je, kako to često biva, već bilo prekasno.

(Oprostite, molim vas, što vam iznosim ove donekle lične stvari - činim to, rekao bih, zato što mi je osoba u Ambasadi, ona koja vas je preporučila, rekla da ste vrlo saosećajna žena.)

Upravo prilikom jedne moje posete za vreme njenog boravka u bolnici, gospođa Grant mi je saopštila da želi da unese dodatnu klauzulu u svoju oporuku. Postarao sam se za to odmah, na licu mesta, s medicinskim sestrama kao svedocima, jer je moje čvrsto uverenje da se ne sme gubiti vreme kada je reč o prenošenju usmenih uputstava klijenta, vezanih za oporuku, u pismeni oblik. Ispostavilo se da sam bio u pravu: gospođa Grant je dva dana kasnije umrla.

Tog dana u bolnici, gospođa Grant mi je ispričala jednu priču. Otišavši u Bocvanu, rekla je, posetila je, kao i toliki drugi, deltu Okavanga. Takođe kao i toliki drugi, otišla je u safari kamp na obali reke i ostala tamo četiri dana. Znao sam sve o tome, razume se, budući da mi je već pričala o tom putovanju. Ono što nisam znao, međutim, bilo je da je jedan od tamošnjih vodiča bio izuzetno dobar i ljubazan prema njoj. Odveo ju je u šetnju po bušu i silno se potrudio da pronađe lavicu koju su mogli posmatrati sa sigurne udaljenosti. Rekla je da je taj vodič dao sve od sebe da joj ta poseta postane nezaboravna. *U njegovim očima, rekla je, verovatno sam bila samo prolaznica iz dalekog sveta, ali to nije bilo ni najmanje važno. Ponašao se prema meni kao da sam deo njegove porodice, kao da sam mu rođena tetka. Postoji izraz, „dobrota nepoznatih“: dakle, tih dana sam se susrela s njom u svoj njenoj veličini.*

Gospođa Grant mi je rekla da želi da pošalje poklon tom čoveku. Nameravala je da mu piše i zahvali mu, ali stalno je to odlagala za kasnije, kao što često činimo s takvim dobrim namerama. Suočena sa smrću, želela je da dovrši sve što je ostalo nedovršeno, a ovo je

bila jedna od takvih stvari. Želela je da zahvali tom čoveku i pokloni mu nešto novca. To, naložila mi je, ima da bude suma od tri hiljade dolara.

Prirodno, zamolio sam je za pojedinosti, kako bih mogao da ih pretočim u klauzulu u oporuci. Nažalost, nije se mogla setiti imena vodiča niti, strašno mi je žao što to moram reći, tačnog naziva kampa. Sve što je umela da mi kaže bilo je da se kamp zvao po nekoj ptici ili životinji. Tako sam morao da formulišem klauzulu prema kojoj novac ostavlja „vodiču koji je bio tako dobar prema meni u Bocvani“, a da ostatak prepustim daljoj istrazi. Upravo ta istraga je ono čega bih želeo da se latite u moje ime: molim vas da locirate kamp i saznate ime čoveka koji se starao o njoj. Mislim da to neće biti suviše teško. Svi troškovi i, naravno, vaš honorar biće isplaćeni iz ostavine. Molim vas da mi potvrdite da možete preuzeti ovaj posao, te da me obavestite o visini vašeg honorara.

Naposletku, ako smem da kažem, Mma Ramocve, premda ova molba možda deluje čudno, ni slučajno nije posledica lakomnosti ni ćudljivosti. Gospođa Grant bila je žena koja je verovala da dobrota u ovom životu ne bi smela proći nenagrađena; takođe, umela je dobro da proceni ljude. Ako je rekla da je vodič koji se starao o njoj valjan čovek, tada možete biti uvereni da je uistinu tako. Ja sam siguran da ćemo, ako i kad ga pronađemo, ustanoviti da zaslužuje ovo priznanje za svoje ponašanje.

Uz pismo prilazem kopiju posmrtnog slova gospođi Grant iz gradskih novina. Tu je jedna lepa fotografija i priča o njenom životu koji je, kao što ćete videti, bio dobar.

Srdačan pozdrav,

Oliver Dž. Maksvel

„Ali šta ako nije?“ upitao je gospodin Dž. L. B. Matekoni.

Pitanje je zateklo Mmu Ramocve. „Ali ako nije šta?“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je gledao prema bašti. „Šta ako taj vodič - kako god da se zove - šta ako taj uopšte nije dobar čovek? Rekao je - ovaj gospodin Oliver Dž. Maksvel - da ćemo ustanoviti da taj čovek zaslužuje novac. Ali šta ako ga ne zaslužuje?“

Mma Ramocve je načas razmislila. Nije bilo nesvojstveno gospodinu Dž. L. B. Matekoniju da iznese naizgled jednostavno

opažanje koje je umelo da se vrlo brzo pretvori u dubokoumno i složeno pitanje. Jeste, slagala se, savršeno je moguće da taj vodič nije onakav kakav je gospođa Grant mislila da jeste; ljudi koji se staraju o gostima - hotelsko osoblje, konobari i slično - katkad deluju vrlo šarmantno, ali samo zato što njihov posao zahteva to od njih. Lično se uverila u to na primeru jedne konobarice u kafiću u tržnom centru u Rivervjuu u koji je redovno svraćala. Volela je da sedi tamo, jer se odatle odlično videlo ko dolazi na parkiralište i odlazi s njega, kao i okolina male zanatske pijace što je nikla na tom mestu, i dosad je već upoznala sve konobarice. Smatrala je da su vrlo uslužne i prijazne, ali onda je videla kako se jedna od njih ruga mušteriji iza leđa. Ta epizoda nije dugo trajala, ali ona ju je uočila i potom odvratila pogled, postidevši se zbog devojke koja je ismevala mušteriju. Mma Ramocve je bila preneražena. Tako nešto se ne bi nikad desilo u Bocvani njenog oca, onoj Bocvani u kojoj su mladi pokazivali poštovanje prema starijima, ne iz straha ili nekog drugog kukavičkog razloga već naprosto zato što su stariji proživeli duže i stekli nešto što se može opisati samo kao mudrost. Da, mudrost; to je nešto što dolazi svakom, premda u različitim količinama i u različito vreme. Mudrost sazdana od razumevanja tuđih osećanja i spoznaje šta je u redu a šta nije; ona stoji pored tebe i kaže ti ovo je ispravno ili ovo je pogrešno, ovaj laže ili onaj govori istinu. A sad je ta konobarica, devojka od svojih sedamnaestak godina, pravila grimase i imitirala izraz na licu te bezazlene žene koja je, istina, nosila haljinu sasvim neprikladnu za svoju figuru - takve noge ne bi trebalo pokazivati, čak ni u savremenoj Bocvani - i šta da je ta sirota žena čula kikotanje i okrenula se i videla da je ismevaju?

Vodiči u rezervatima prirode nalaze se, dabome, u sasvim različitoj kategoriji u odnosu na sedamnaestogodišnje konobarice; to suiskusni ljudi koji su prošli rigoroznu obuku i položili legendarno teške ispite Ministarstva za prirodne resurse. Oni moraju da znaju imena svih biljaka, koje ih životinje jedu i koje se biljke mogu upotrebljavati kao lekovita sredstva. Moraju umeti da čitaju tragove na du i da iz bezbrojnih šara u pesku prepoznaju koje je stvorenje prošlo tuda i kad. Ovo ovde je trag zmiije u obliku slova S; ono je sićušni otisak stopala mrmota; a ovde je slon slomio mladu akaciju kao da je palidrvce. Moraju da znaju i istoriju Bocvane, za slučaj da im klijenti

zatraže kakvo objašnjenje. *Gde se nalazio Bečuanalend? Ko je bio Seretse Kama? Kad su prvi put pronađeni dijamanti u Bocvani? Recite mi, molim vas, ko je bio Robert Mofat?* ³ Toliko toga moraju da nauče, a neko ko sve to zna začelo je veoma mudar i teško da bi bio odbojan ili neiskren u poslovanju s gostima.

„Mislim da ćemo ustanoviti da je dobar čovek, taj vodič“, rekla je.

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je izgledao sumnjičavo. Po njegovom mišljenju, puka činjenica da je neko kvalifikovan vodič ne znači obavezno i da je dostojan poklona u iznosu od tri hiljade dolara. „Dakle“, rekao je, „možda si u pravu, a možda i nisi. Ali, daj, samo razmisli: šta će biti ako shvatiš da grešiš i da taj uopšte nije dobar čovek? Šta onda?“

„Daćemo mu novac“, odvratila je Mma Ramocve. „To jest, poslaćemo njegovo ime i adresu advokatu, a on će mu onda poslati tri hiljade dolara. Nisam ja sudija, gospodine Dž. L. B. Matekoni, i nije moje da odlučujem je li neko nešto zaslužio ili nije. Što se ovoga tiče, ja sam zapravo samo...“ Tražila je pravu metaforu. „Ja sam zapravo samo poštar. Eto šta sam.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je uzdahnuo. „Shvatam. I pretpostavljam da si u pravu, Mma. Ni ja ne sudim kolima svojih mušterija - svaka kola zahtevaju podjednako uvažavanje.“

„Eto, vidiš“, rekla je. „Nego, ja sam popila svoje piće, a biće da su deca uradila domaće zadatke. Mislim da će uskoro i ogladneti.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je podigao čašu i iskapio ostatak svog piva. „Pre no što počneš da kuvaš“, rekao je, „imam nešto da ti kažem. Ja juče nisam dobio pismo, ali sam zato video nešto prilično čudno. Tvoja prijateljica, Mma Mateleke - dakle, pokvarila su joj se kola na drumu za Lobace, pa sam otišao da vidim šta je s njima, i onda...“

Četvrto poglavlje

LICE MUŠKARCA JE KAO ZEMLJA

Te iste večeri, dok je Mma Ramocve kuvala večeru u svojoj kući u Zebrinoj ulici, Mma Makuci je pripremala naročit gulaš svome vereniku, gospodinu Futiju Radifutiju, vlasniku prodavnice nameštaja *Dvostruko udobnije*. Ispostavilo se da je Futi Radifuti čovek sklon ustaljenim navikama, pa je određenim danima u nedelji večerao kod starijih rođaka, a ostalim s Mmom Makuci. Mmi Makuci ovo nije odviše smetalo - više bi volela kad bi svake večeri večerao u njenoj kući, ali znala je da je samo pitanje vremena kad će se njih dvoje venčati, a onda će svakako biti tako. Dabome, uvek je postojala mogućnost da će on očekivati da nastavi s ovim svojim putujućim navikama što se tiče jela, ali ona će već iznaći načina da taktično izađe na kraj s tim. Rado će tu i tamo pozvati na večeru njegovu staru tetku, ništa češće no što se očekuje od pokorne supruge, ali nije imala namera da dopusti da ta žena prisvoji veći deo Futijeveg vremena nego što joj zaista pripada. Mmu Makuci nije mučila ni najmanja nedoumica u pogledu činjenice da obaveze muškarca prema njegovim rođakama, pogotovo onim daljim, posle ženidbe bivaju zasenjene pravima njegove supruge. Ali biće dovoljno prilike da reši to nakon venčanja. Zasad se postojeća rutina mogla poštovati i, što se nje ticalo, istrpeti.

Muškarci su čudni, razmišljala je Mma Makuci. Postoji mnogo onih koji smatraju da između muškaraca i žena nema neke bitne razlike, ali ti ljudi, verovala je, naprosto greše. Naravno da su muškarci i žene drugačiji, a žene su, sve u svemu, drugačije na bolji način. Pri tom, ovo nije bilo omalovažavanje muškaraca - Mma Makuci nije verovala u omalovažavanje ljudi - nego naprosto realno priznavanje činjenice da su žene sposobnije od muškaraca. Štaviše, mislila je Mma Makuci, ima mnogo istine u konstataciji Mme Ramocve da, premda muškarci i dalje prisvajaju mnoga najbolja radna mesta, zapravo žene upravljaju svime iz pozadine. Muškarcima su najbolja radna mesta potrebna da bi se osećali dobro, da bi mogli da umišljaju da imaju vlast, dok su, u stvari, žene te koje drže uzde u rukama.

Razmislila je čuvši ovo. „Može biti“, rekla je tada Mmi Ramocve, „može biti...“

Razume se, muškarci se popravljaju - tu je činjenicu Mma Ramocve takođe istakla, a Mma Makuci je bila vrlo sklona da se složi s tim. Staromodne muškarce - one koji se ne prihvataju skoro nikakvih kućnih poslova i ne umeju da pričaju ni o čemu sem o govedima i fudbalu - te muškarce sve više zamenjuju oni koji imaju više interesovanja i tema za razgovor. Ovi *novi muškarci*, kako je čula da ih nazivaju, ne samo da su spremni da razgovaraju o mnogim temama koje se dopadaju ženama, nego ili i odeća veoma zanima. Jedan ili dvojica, čula je, čak stavljaju kozmetičke preparate na lice, ali Mma Makuci je, i pored sve svoje spremnosti da prihvati nova kretanja, smatrala da je to ipak previše. „Muškarci ne mogu učiniti bogzna šta sa svojim licem“, rekla je jednom prilikom Mmi Ramocve. A ova je, smesta shvativši koliko je to tačno, odvratila: „Pravo kažete, Mma, zaista ne mogu. Muška lica su baš nezgodna. I tu nema pomoći.“

Ova primedba je zazvučala donekle bezobzirno, stoga je Mma Ramocve žurno dometnula: „Razume se, muškarci nisu krivi za to. Pri tom, ima nečega ohrabrujućeg u muškom licu. Ono je... ono je, rekla bih, kao zemlja. Uvek je tu.“

Nesigurno su se zgledale i prećutno saglasile da razgovore o muškom licu, ali i o muškarcima i ženama uopšte, ostave za neki drugi put; takva pitanja nikad nije lako rešiti i, bez obzira na to što osobine muškaraca naprosto vapse da budu brižljivo ispitane, oni ipak jednostavno *postoje* i izgleda da je većini žena, ako ne i svima, veoma drago zbog toga.

Mmi Makuci je svakako bilo drago što postoji Futi Radifuti. Ušao je u njen život u neočekivanom trenutku, kad je već bila spremna da se pomiri s mogućnošću da možda neće nikad naći nekog odgovarajućeg. Tako nešto bi za svakog bilo sumoran zaključak, a pogotovo za nekog tako mladog kao što je Mma Makuci. Ali čovek mora biti realan, a izgleda da je vrlo malo muškaraca zainteresovano za ženu s problematičnom kožom i velikim naočarima. Većinu muškaraca, čini se, zanimaju one poput Vajolet Sefoto, prepredene Jezavelje koja se na Bocvanskom koledžu za sekretarke provukla s jedva pedeset procenata. Ta je u svoje vreme bestidno pokušala da

preotme Futija od Mme Makuci, uvukavši se na mesto prodavačice u prodavnici nameštaja Dvostruko udobnije, i to baš na odeljenju s krevetima - tako prikladno i tako neprikladno u isto vreme - i, srećom, propala u tom naumu. Vajolet ne bi pokazala ni najmanje zanimanje za Futija da nije shvatila da je bogat. To je, po njenom shvatanju, menjalo sve: kako da bude ravnodušna prema muškarcu koji ima da nasledi veliku prodavnicu nameštaja i veliko stado goveda koje je stekao njegov otac, vremešni ali još ne i pokojni gospodin Radifuti stariji?

Materijalna sigurnost koju je nudio Futi Radifuti nije pak bila bitna Mmi Makuci. Štaviše, kad ga je upoznala na onom sudbonosnom prvom času Bocvanske akademije za ples i pokret, pojma nije imala ni ko je on ni šta ima. Znala je samo da vrlo gadno zamuckuje i da mu je plesno umeće potpuno strano. Nekoliko kratkih trenutaka bila je pomalo iznervirana činjenicom da joj je on dodeljen kao partner, pogotovo zato što joj se Vajolet Sefoto podsmevala iz naručja svog elegantnog, lakonogog partnera, ali njenu nervozu je vrlo brzo zamenilo saosećanje. Bilo je nečega plemenitog u nespretnosti tog čoveka, što nije moglo a da se ne dopadne ženi. Naklonost i prijateljstvo su potom prerasli u nešto više, i sada je poštovala i volela Futija više nego ikog pre njega. Ta romantična osećanja koja je ranije gajila nisu bila ništa do puka zanesenost u poređenju s osećanjima koja su je sad preplavljivala. *Gospođa Grejs Radifuti*, rekla je sama sebi, uživajući u svakoj reči i njenom umilnom značenju; *supruga gospodina Futija Radifutija, detektivska pomoćnica*. Ne, ne tako; pomisliće neko da je Futi detektivska pomoćnica, a ne ona. *Gospođa Grejs Radifuti, dip. sek., detektivska pomoćnica, supruga gospodina Futija Radifutija*. Ili čak: *gospođa Grejs Radifuti, dip. sek. (97), detektivska pomoćnica, supruga gospodina Futija Radifutija*. Ove reči su odisale osećanjem uspeha; dug je put prešla od Bobononga i dana kad nije imala ništa ili skoro ništa; kad je morala da razvlači svaki pula i svaku tebu kako je tunela i znala. Ljudi govore o mučnom siromaštvu; e, pa, siromaštvo upravo to i radi čoveku - muči ga.

Ipak, bila je odlučna u nameri da posle udaje ne zaboravi ni ko je ni od koga je potekla. Neće dizati nos. Kad se upisivala na Bocvanski koledž za sekretarice, dali su joj da popuni obrazac, a tamo se

nalazilo i pitanje o zanimanju roditelja. *Seljaci*, napisala je odgovarajući na to pitanje, i opet će napisati isto bude li se to pitanje našlo u ijednom od nametljivih obrazaca koje raznorazne birokrate vole da poturaju ljudima da ih popunjavaju. *Ja sam kćerka seljaka i to ću uvek biti.*

Promešala je gulaš i pogledala na svoj ručni sat. Futi je obično bio tačan, ali tu i tamo desila bi se kakva vanredna situacija u radnji i tada je morao da se zadrži duže; možda se i sad zadržao zbog toga - zbog neke nejasnoće u fakturama ili neslaganja na kasa-blokovima, ili neke od brojnih sitnica što umeju da ometu glatko funkcionisanje prodavnice nameštaja. Ali, ništa strašno: gulaš se neće pokvariti - štaviše, Mma Ramocve joj je jednom prilikom rekla da je i bolje kad gulaš malo odstoji, mada ne predugo, razume se.

Međutim, u sedam sati je počela da brine. Futi je imao mobilni telefon, ali Mma Makuci nije. Hteo je i njoj da ga kupi, ali ona je odbila, pre svega zato što nije želela da on toliko troši na nju, a uz to, kad bi imala mobilni telefon, ne bi imala ni trenutka mira od raznih rođaka koji ga takođe imaju i koji bi je povazdan gnjavili tražeći joj ovo i ono. Stoga, sve i da je hteo da joj javi da će zakasniti, nije imao načina da to učini.

Minuti su se vukli. Pomerila je lonac na kraj šporeta, gde je mogao istiha da krčka, i razvezala kecelju koju je nosila. Zatim je otvorila kuhinjska vrata i izašla u maleno dvorište. Njeno drvo papaje, koje nikad nije raslo pravo, ocrtavalo se pod svojim pijanim uglom, tamna senka naspram noćnog neba. Na golu zemlju dvorišta prosipala se svetlost iz nezastrtog komšijskog prozora, obrazujući žuti kvadrat; iza okana tog prozora nazirala se porodica za stolom - otac, zaposlen u Ministarstvu telekomunikacija, inženjer, koliko je znala, majka, koja je bila neki niži činovnik u nadležstvu za razvrstavanje dijamanata, i troje dece čije su glave čas izvirivale iznad prozorske daske, čas tonule ispod nje. Nikad ne miruju, ta deca; stalno jurcaju naokolo i razbacuju stvari i ponašaju se kako bi deca i trebalo da se ponašaju.

Na vrhu ulice pojavili su se automobilski farovi. Obuzelo ju je olakšanje: znala je da su to Futijeva kola, zato što je jedan far sijao pod malčice drugačijim uglom u odnosu na drugi, bacajući mlaz svetlosti više naviše nego naniže. *Mojim kolima su potrebne naočari,*

našalio se Futi, a ona se na to nasmejala, ne zato što je i sama tako mislila nego zato što je njen verenik katkad umeo tla kaže vrlo duhovitu dosetku, a ovo je bila jedna takva.

Kola su se zaustavila ispred njenog dvorišta. Mma Makuci je prišla kapiji i počela da je otvara, govoreći: „Baš sam pomislila da si se sigurno zadržao na poslu...“ Ali potom je začutala; u Futijevim kolima nije sedeo Futi već njegov zamenik poslovođe, gospodin Getele, muškarac s deformisanim levim uvom.

„Futi?“ Glas Mme Makuci bio je tih.

Gospodin Getele je oborio pogled. Raširio je ruke, dlanova okrenutih naviše; osobena kretnja, više od svega pokajnička; kretnja nekog ko je napravio kakvu štetu ili donosi vest o šteti. „Desila se nezgoda, Mma.“

Stajala je sasvim nepomično.

„On je dobro, ali nalazi se u bolnici. Noga mu je pak loše. Ali ne smete se suviše zabrinjavati, Mma.“

Čekala je da kaže još nešto. Nije mogla da izusti ni reč. Gde? Kako? Kad? Toliko je pitanja trebalo postaviti, a ona nije uspevala da izgovori nijedno; ne sad, ovde ispod papaje, ne ovom čoveku kog je jedva poznavala, koji je pokušavao da bude saosećajan ali je taj pokušaj ispao trapav.

„Hoću da ga vidim“, rekla je naposletku, pošavši prema kolima.

Odmahnuo je glavom. „Ne. Doktor je rekao da ga možemo videti sutra, ali ne pre četiri posle podne. Operisaće mu nogu. Njegova tetka čeka tamo u bolnici. Kaže da zasad niko ne dolazi.“

Buljila je u njega, boreći se da shvati šta se desilo. Ukopala je nokte u dlanove, trik koji je naučila u školi; jedan bol ume da ublaži drugi, da učini svet drugačijim.

„Kako se to...“

Gospodin Getele je odmahnuo glavom. „Jedan od vozača koji rade isporuke. Krenuo je u rikverc prema gospodinu Radifutiju. Ovaj je stajao ispred malog zida, i kola su mu nabila nogu na zid. Ovako.“ Napravio je rukama pokret kao da nešto drobi.

Mma Makuci je podigla ruke do lica. Suze će poteći, ali ne pre no što bude spremna da zaplače.

Mma Ramocve je tek sutra ujutru saznala za nezgodu u prodavnici nameštaja *Dvostruko udobnije*. Kad je stigla u kancelariju, Mma Makuci je već bila tamo, sedela je za svojim stolom razvrstavajući dokumenta. Kad je njena poslodavka ušla, nije podigla pogled kao inače. Zadubila se u posao, pomislila je Mma Ramocve; niko se nije tako zadubljavao u arhiviranje kao Mma Makuci. Arhiviranje je, izjavila je jednom prilikom, najveće umeće jedne sekretarice. I još je rekla da...

Međutim, nešto kao da nije bilo sasvim u redu i Mma Ramocve, koja je taman htela da otvori prozor, okrenula se. „Nešto nije u redu, zar ne?“

Mma Makuci je odmahнула glavom - energično; toliko energično, štaviše, da su sumnje Mme Ramocve bile smesta potvrđene.

„Sve je u redu. Baš sve.“

Mma Ramocve se odmakla od prozora i prišla stolu Mma Makuci. Blago je spustila ruku na rame druge žene. „Znate da mi možete reći, Mma.“

Mora biti da je reč o Futiju, razmišljala je, nešto u vezi s njim. Bilo je poteškoća u pregovorima oko cene neveste i, koliko je znala, još uvek nisu bile rešene. Onaj pohlepni ujak iz Bobononga, onaj čovek slomljenog nosa koji je nanjušio prisustvo novca u porodici Radifuti i doleteo čak sa severa kao izgladneli lešinar. Sigurno je nešto u vezi s tim.

Ali onda je Mma Makuci podigla pogled i rekla: „Futi je u bolnici. Desila se nesreća.“ Tada je zaridala, spustivši glavu na podlaktice i njišući se napred-nazad u onoj čudnoj kretnji koja je možda nesvestan pokušaj podražavanja pokreta koji donosi utehu novorođenčetu. Eto kako u trenucima tuge priželjkujemo da se vratimo u vreme kad je roditeljska nežnost bila dovoljna da nas zaštiti od grubosti sveta; kako to priželjkujemo...

„O, Mma Makuci...“

„Operisaće ga. Mislim da ga baš sad operišu.“

Mma Ramocve se prignula i obema rukama zagrlila Mmu Makuci, i neko vreme su ćutale. Potom ju je upitala šta se dogodilo i saznala jedino što je druga žena znala - šturu priču koju je čula od gospodina Getelea.

„Ako je samo noga povređena, onda sigurno nije ništa strašno.“

Kao da ovo nije bila naročita uteha Mmi Makuci.

„A u toj bolnici imaju odlične hirurge“, rekla je Mma Ramocve. „Pravi su čudotvorci.“

Mma Makuci je pogledala Mmu Ramocve. „Ali ako je povređena samo noga, šta će im onda čudo?“ Ponovo je zaječala.

Mma Ramocve se vratila za svoj sto. „Odvešću vas u bolnicu, Mma. Ući ćemo i sačekati dok operacija ne bude gotova.“

„Oni neće da budemo tamo.“

„Ko to kaže?“

Mma Makuci joj je rekla za tetku i za njenu zabranu poseta do pred kraj dana. Mma Ramocve, međutim, nije bila spremna da to prihvati; tetka može imati ulogu u životu neoženjenog muškarca, ali kad je on oženjen - a veren muškarac je, po njenom mišljenju, bio isto što i oženjen - tetke dolaze na drugo mesto.

„Otići ćemo u *Princezu Marinu*, i to odmah. Mojim belim kombijem.“ Ispravila se. „Mojim kombijem.“ Beše načas smetnula s uma da malog belog kombija više nema i da njegov naslednik, koliko god da je u mehaničkom pogledu bolji, nije stvarna zamena za njega. Ali nije se mogla baviti tako melanholičnim mislima; ne sad kad je Mma Makuci ovako nesrečna i kad se Futi Radifuti, taj tihi, nenametljivi čovek koji je tako dramatično poboljšao izgled Mme Makuci, možda bori za život u operacionoj sali ili ga, još gore, izvoze odatle kao jednog od onih zlosrećnih - koliko je ono, beše, pisalo? - jedan odsto pacijenata koji operacionu salu ne napuste živi. Svaki stoti. Nije nameravala da pominje Mmi Makuci taj podatak, koji njoj ne bi pružio utehu koju bi se, ako se racionalno sagleda, očekivalo da pruži.

Peto poglavlje

ODLAZE U BOLNICU

Radifutijeva tetka imala je izrazito široko lice za svoje majušno telo; kao lubenica na štapiću, pomislila je Mma Makuci kad joj je Futi u svoje vreme pokazao njenu fotografiju; ali naravno, nije to naglas rekla već je, umesto toga, primerila: „Srećan si, Futi, što imaš tetku koja te toliko voli.“ Utisak nesrazmere, izazvan ovim neslaganjem između glave i tela, pojačavala su stopala koja su delovala predugačko za relativno tanke noge što su nestajale pod suknjom od smeđe tkanine sa štampanim uzorkom, omiljene među jednostavnim sredovečnim ženama u Bocvani. Mma Makuci ju je srela samo jednom pre ovoga, a i tad nakratko, ali prepoznala ju je i pokazala Mmi Ramocve.

„Ono je Futijeva tetka. Ono je ona. Ona žena tamo.“

Mma Ramocve je pogledala u pravcu u kom je pokazivala Mma Makuci. Tetka je sedela pod drvetom u bolničkom dvorištu. Na drugom kraju klupe sedela je neka žena u društvu devojčice. Pored devojčicinih nogu ležalo je mršavo, ofucano seosko pseto, sanjivo pri narastajućoj prepodnevoj vrućini, otvorenih usta, s neprirodno dugim jezikom izloženim suncu.

Mma Ramocve je pokretom ruke pokazala Mmi Makuci da pođe za njom, premda je izgledalo da njena pomoćnica to radije ne bi učinila.

„Razgovaraćemo s njom“, rekla je. „Dođite.“

Mma Makuci je oklevala. „Rekla je da ne dolazimo dok nam ne kaže. Rekla je da...“

Mma Ramocve je zgrabila Mmu Makuci za lakat. „Vi ste verenica, Mma! Takoreći gospođa Radifuti! Vi bi trebalo da budete pored njegovog kreveta. Želeće da vidi vas, a ne svoju tetku.“

Uputile su se prema tetki, koja se okrenula dok su joj prilazili i posmatrala ih netremičnim, odbojnim pogledom. Mma Ramocve nije puštala lakat Mme Makuci. „Nikad ne dozvolite da vas neučtivost odvrati, Mma“, prošaputala je. „Neučtiva osoba je ona koja je neučtiva, a ne vi.“

Ovaj savet, u prvi mah zbunjujuć, ohrabrio je Mmu Makuci. „U pravu ste“, odvrátila je takođe šapatom. „Ne bojim se ove žene. Ne bojim se velike lubenice.“ Kradom je okrnula pogledom Mmu

Ramocve, postićena načas detinjastom prirodom ove uvrede. To je bilo nešto što bi rekao Čarli, a ne primedba koja bi pristajala verenici vlasnika - takoreći - prodavnice nameštaja *Dvostruko udobnije* i detektivskoj pomoćnici. Međutim, Mma Ramocve je ne beše čula ili beše odlučila da je ne čuje.

Kad su joj prišle, tetka ih je besno pogledala. „Ne bi trebalo da budeš ovde, Grejs Makuci“, oštro je rekla listajući. „Zar ti nisu rekli da ću ja reći kad smeš da dođeš? Getele ti nije preneo šta sam poručila?“

Nije čekala odgovor na svoje pitanje već je nastavila: „A ti sad dovodiš ceo svet. Ova žena, šta će ona ovde?“ Pokazala je omalovažavajućim pokretom prema Mmi Ramocve. „Ko ti je dozvolio da je dovedeš ovamo? Ovo nije stočni sajam, znaš!“

Očigledna neučtivost ovog dočeka naterala je Mmu Makuci da se trgne; Mma Ramocve je osetila taj preneraženi uzmak njenog lakta.

„Dumela, Mma“, žurno je izgovorila Mma Ramocve tradicionalni pozdrav. „Nadam se da ste dobro spavali.“

Čak ni tetka, pored sve svoje narogušene odbojnosti, nije mogla prenebregnuti drevnu naviku; osorno je odvratila pozdrav, ali se odmah potom ponovo okrenula prema Mmi Makuci. „Dakle? Je l' ti Getele preneo moju poruku?“

Mma Ramocve je presrela pitanje. „Mislim da jeste, Mma. Ali vidite, Mma Makuci je verenica, a ja sam joj rekla da bi trebalo da dođe u bolnicu. Ja sam joj rekla.“

Tetka je stajala sasvim nepomično, vareći ovu izazivačku informaciju. Potom se, ne gledajući Mmu Ramocve, obratila Mmi Makuci: „Ko je ova debela osoba, Mma?“

„Ja sam Dragocena Ramocve“, rekla je Mma Ramocve jednoličnim glasom. „Mma Makuci radi za mene.“

Mma Makuci bi više volela da je Mma Ramocve rekla „radi sa *mnom*“ ali činilo joj se da, uza svu moguću važnost ovakvih pitanja, nije dobar čas za zabrinutost oko statusa.

Tetka je sad gledala pravo u svoju protivnicu. Mma Makuci je u pravu, pomislila je Mma Ramocve; ova stvarno liči na lubenicu. „Znači, vi ste ta“, rekla je tetka. „Čula sam za vas i vaše detektivske gluposti. Neću sada da mislim o tako nečemu. Važno je samo jedno: moj Futi sad ima važnu operaciju. Ovog časa je tamo unutra. Sad,

baš sad, dok razgovaramo. I neću da ikog viđa dok ne bude dovoljno jak. To je sve, Mma.“

Ućutala je i zabiljila se u Mmu Ramocve pogledom nekog ko je upravo dao potpuno i savršeno razumno obrazloženje.

„Jeste li razgovarali s doktorom?“ upitala je Mma Ramocve. Nije zvučala ni ljutito niti uvređeno; ton joj je bio savršeno jednoličan.

„Da, da“, obrecnula se tetka. „Razgovarala sam s njima i potpisala neki papir. Rekli su mi sve o operaciji koju moraju da izvedu. Vrlo žalosna rabota.“

Mma Makuci je zadržala dah. „Zašto žalosna?“

„Svaka operacija je žalosna rabota“, žurno se umešala Mma Ramocve. „Žalosna je za onoga koga operišu. Žalosna za sistem. To je opšte poznato.“

Tetka je podigla obrvu. Bilo je nečega pobedonosnog u njenom izrazu lica. „Kazali su mi sve pojedinosti“, rekla je. „Lekar je bio vrlo fin. Iz Gane je. A oni su uvek fini, ti ljudi odatle.“

Mma Ramocve je pokušala. „Možda biste mogli preneti Mmi Makuci šta vam je rekao. Kao verenica, ima pravo da zna.“

Tetka je malčice podigla glavu, kao da bi da olakša pritisak uzanim ramenima. „Verenica? Šta je verenica, Mma? Verenica nije stalna; tetka, ujak, oni su stalni. Zauvek. Razumete?“

Mma Ramocve je okrznula pogledom Mmu Makuci. Njena pomoćnica je gledala u do, izbegavajući tetkin pogled.

„Ali ona će biti gospođa Radifuti“, tiho je rekla Mma Ramocve. „Vrlo brzo će mu biti supruga.“

Nekoliko trenutaka je vladala potpuna tišina. Žena i devojčica na klupi behu pratile ovaj razgovor; žena je sve shvatila, devojčica ama baš ništa. Pseto je otvorilo oči kad su došle, ali ih je potom opet zatvorilo. Mali roj muva beše mu se skupio u nozdrvama, ali izgledalo je kao da je oguglao na njihovo prisustvo.

Tada je tetka progovorila. „Sad neće“, rekla je. „Ne više, čini mi se.“

Glava Mme Makuci se trgla naviše. Stisak Mme Ramocve na njenom laktu se pojačao.

„Da“, nastavila je tetka, čiji je pogled odavao koliko uživa u ovome. „Bojim se da Futi više neće želeti da se oženi tobom. Ne posle ove operacije.“

Mma Ramocve je uzdahnula, nevoljno ali čujno. Koliko je shvatila, noge su mu bile povređene; šta je sad ovo?

„Lekar mi je rekao“, produžila je tetka. „Rekao mi je da je Futijeva noga baš gadno povređena. Sva izlomljena, rekao je, kao kad naseckaš drva za potpalu. Ne mogu je popraviti i moraće da je odseku. Tu. Odmah ispod kolena.“

Mma Makuci je zatvorila oči i Mma Ramocve je načas pomislila da će se srušiti u nesvest. Pomogla joj je do klupe. „Sedite, Mma. Samo sedite.“

Tetkino zadovoljstvo situacijom kao da je narastalo. Sad je već govorila žustro i poslovno. „Lekar je rekao da misli da će imati dovoljno kože za preklop. Neće morati da uzimaju kožu s drugog mesta. To je dobro. A onda će Futi morati da dođe u moju kuću, a ja ću ga paziti.“ Zastala je. „Mislim da brak sad više nije dobra zamisao, Mma. Uostalom, nećeš ni hteti da se udaš za čoveka koji ima samo jednu nogu, je l' tako? Naći ćeš drugog - muškaraca s obema nogama ima koliko hoćeš.“

Kad je Mma Makuci sela na klupu, žena s drugog kraja primakla se do nje, brzo, instinktivno. „Ne budi tužna, sestro moja“, rekla je. „Ne smeš biti tužna. Tvoj muž neće umreti.“

Mma Makuci je pogledala u ženu, koja ju je sad uzela za ruku. „Nema veze ako mu uzmu jednu nogu. Nema veze. Biće živ, zar ne?“

Mma Makuci je klimnula glavom. „Hvala vam, Mma.“

„A ova ovde“, prošaputala je žena, „liči na mršavu kravu. Nijedan muškarac ne bi pozeleo da živi s njom. Čak i muškarac s jednom nogom pobeo bi od nje glavom bez obzira. To se odmah vidi.“

Mma Ramocve je pročistila grlo. „Čula sam šta ste rekli“, obratila se tetki. „I mislim da ne bi trebalo da govorite tako. Nije tačno, a nije ni lepo od vas. Mma Makuci će čekati ovde sa mnom i s ovom dobrom ženom ovde.“ Pokazala je prema drugoj ženi na klupi, na šta je ova potvrdno klimnula. „A kad operacija prođe, otići će kod Futija i sedeti pored njega dok se on ne probudi. Objasniću sve ovo doktoru Gulubaneu, koji je važan lekar u ovoj bolnici. On je moj dobar poznanik, Mma, i sigurna sam da će sve rešiti budete li pravili probleme.“ Zastala je. „Jeste li razumeli šta sam vam rekla?“

Tetka se osvrnula naokolo. Pomen vlasti beše je uznemirio, a bila je i u manjini; čak ju je i ona devojčica posmatrala s neskrivenom odbojnošću. Posegla je za torbom koju beše spustila pored klupe i krenula da odlazi. „Futi ima da bude grdno ljut kad mu kažem za ovo“, dobacila je preko ramena. „To vam *dobra stojim* Mma Ramocve je načas oklevala, a onda se žustro uputila za odlazećom tetkom. „Izvinjavam se, Mma“, rekla je.

Tetka nije obraćala pažnju.

„Znam da ste veoma tužni“, bila je uporna Mma Ramocve. „Znam da mnogo volite Futija i da vam ovo sigurno teško pada.“

Tetkin korak je usporio.

Mma Ramocve je pružila ruku i dotakla mišicu druge žene. „A koliko sam čula, i on je vama veoma privržen. On je dobar čovek.“

Tetka je stala. Mma Ramocve ju je čula kako pomalo hrapavo diše; taj ranjiv, prisan zvuk nečijeg disanja najjače nas podseća na ljudskost te osobe - ako se potrudimo da oslušnemo.

„Čuli ste da mi je privržen, Mma? Čuli ste to?“

Mma Ramocve nije, ali pomišljala je da može to da zaključi na osnovu onoga što joj je Mma Makuci rekla za Futijeve redovne posete tetki; a od tog saznanja do zaključka o privrženosti i otud do *izveštaja* o privrženosti, i nije preveliki korak. Reći suštu istinu jeste najbolja politika uopšte uzev, ali ne *uvek*, pogotovo kad je posredi sreća nesigurne i usamljene žene, makar i neke koja se ovako ponaša.

„Jesam, čula sam“, odvratila je. „I mislim, Mma, da bi trebalo dobro da razmislite o ovome što ću vam reći.“

Tetka je sada napregnuto posmatrala Mmu Ramocve. Lubeničasta glava je lagano klimnula.

„Futi je dobar čovek“, nastavila je Mma Ramocve. „To sam vam već rekla. A postoji nešto što bi trebalo da imamo na umu u vezi s dobrim ljudima. Znae, oni u srcu imaju mesta za više od jedne osobe. Prema tome, to što Futi ima ženu...“

„Ona mu je samo verenica“, promrsila je tetka.

„Ali biće mu žena, a ja pokušavam da vam kažem da sam sigurna da će vam on i dalje biti veoma privržen i da će se starati o vama i pošto se oženi.“

Tetka je delovala sumnjičavo. „A odkud vi to znate? Otkud znate kako će se ponašati?“

„Znam zato što dobro poznajem Mmu Makuci“, odvratila je Mma Ramocve. „Znam da je ona žena koja će se pobrinuti da on ispuni svoju dužnost. Neće mu dozvoliti da vas zaboravi.“

Tetka je zurila u nju. „Sigurni ste u to?“

„Dabome da jesam. Možemo je pitati sad odmah, ako hoćete.“

Tetka se osvrnula prema Mmi Makuci. „Zašto?“

„Zato što vam je obema teško na srcu“, rekla je Mma Ramocve. „A od gneva i ozlojeđenosti bude samo još teže.“

Tetka je uradila nešto čudno sa zubima: šištavo je uvukla vazduh. Zatim je odlučila.

„Ne želim više da razgovaram s vama, Mma. Mnogo vam hvala. Zbogom.“

Šesto poglavlje

KAKO DA OPET ZAVOLITE SVOJU ZEMLJU

Futi Radifuti je operisan u petak izjutra. Mma Makuci je veći deo kasnog popodneva provela pored njegovog kreveta, sve dok je medicinska sestra nije otpravila, kad je uhvatila autobus i otišla kući. Bila je iscrpljena, ali istovremeno i čudno ushićena: ushićenost je poticala od čistog olakšanja izazvanog činjenicom da je Futi živ i osećajem koji je beše prožeo kad je uzeo njenu ruku u svoju i čvrsto je stegao. To je, osećala je, mogla biti samo nema potvrda da se ništa nije promenilo.

„Malo upozorenje“, rekao je doktor, odvođeci Mmu Makuci u stranu. „Ne mora da znači da on u potpunosti shvata šta mu se dogodilo. Ljudi u njegovoj situaciji ponekad se tek dosta kasnije pomire s gubitkom ekstremiteta. Morate biti spremni za to.“

Koliko god otrežnjujuće, ovo upozorenje nije uspelo da umanju zadovoljstvo Mme Makuci uspehom operacije. Držala se za ono pozitivno što je doktor rekao: bilo je sasvim dovoljno kože da se napravi dobar preklop; ugroženo tkivo nalazilo se relativno nisko na nozi - svega dve širine dlana iznad skočnog zgloba; već za mesec dana dobiće privremenu protezu, tako da imaju dovoljno vremena da nabave odgovarajuću veštačku nogu; Futijev vaskularni sistem je u suštini zdrav i ne bi trebalo da ima razloga za ikakve komplikacije. Bilo je dosta toga zbog čega joj je laknulo.

Kasnije te noći, međutim, u gluvim, besanim satima, sumnje su se vratile. Tetka je nagovestila da bi se sad, kad je Futi izgubio nogu, sve moglo promeniti - ali zašto? Postavljanje ovog pitanja izazvalo je poplavu mogućih odgovora. Futi nikad nije bio naročito siguran u sebe. Ovo bi mu moglo sasvim razoriti samopouzdanje, a ako se to desi, možda neće želeti da se ženi. Možda će pasti u depresiju, kao nekad gospodin Dž. L. B. Matekoni, a Mma Makuci je dobro znala kako depresija može delovati na čovekovu sposobnost da donese i najmanju odluku, a kamoli onu o datumu venčanja. Najzad, tu je bila i tetka s glavom poput lubenice; otvorila je karte i moglo se računati na to da će upotrebiti sve svoje lukavstvo - a Mma Makuci je pomišljala da ga ima sasvim dovoljno - da odvoji Futija od nje i vrati

ga pod okrilje porodice. Postojala je sva sila neprijatnih mogućnosti, a u sitnim noćnim satima one su delovale sve veće i veće.

Do subote ujutru, Mma Ramocve beše već čula o uspehu operacije. I ona je u glavi prebivala po raznim mogućnostima; naročito je mnogo razmišljala o pretnji koju predstavlja tetka. Mma Ramocve je dala sve od sebe da je razuveri, ali kada ju je starija žena naprosto odgurnula, shvatila je da ima posla s osobom s kojom jednostavno nije moguće naći zajednički jezik. Vrlo je malo takvih, srećom, ali kada ipak naiđeš na neku, najbolje je odmah biti svestan na čemu si, a ne nadati se da će se ona nekim čudom predomisliti, da će doći do kakvog preobražaja nalik onom na putu za Damask.

Ali barem je Futi bio živ i u dobrom stanju, i svi su izveštaji govorili da je na putu da se oporavi, pa je Mma Ramocve mogla da se posveti svojim dnevnim aktivnostima bez preteranog zabrinjavanja i strepnje. Subota je bila njen omiljeni dan u nedelji, kad se obično pridržavala istog rasporeda. Ići će u kupovinu u Riversajdski tržni centar, što je bio jedan od vrhunaca nedelje, namenjen važnim odlukama o tome koje će povrće i meso pazariti. Deca su volela da idu s njom; morala je budno da pazi na njih, jer bi se kolica u suprotnom napunila drečavim pakovanjima bombona i čokolade, pazljivo zguranim pod zdravijim namirnicama.

„Ako hoćete da vam poispadaju zubi“, korila ih je Mma Ramocve, „onda samo kupujte gomile toga. Ali ako hoćete da i u tridesetoj imate čime da žvaćete, onda nemojte.“

Bilo joj je, međutim, jasno da njima takve pretnje ne znače ništa, pogotovo Pusu, kome je bilo nezamislivo da će jednom imati trideset godina. Motoleli je već bila znatno mudrija - odavno je shvatila kako svet ume da se ograniči - ali njenom mlađem bratu, koji nije imao ni punih deset godina, činilo se da je besmrtan. To će se promeniti, dabome, ali tragovi takvog stava, verovala je, vidljivi su i u zrelim godinama, moraju biti. Spoznaja o smrtnosti prikrada nam se lagano, malo-pomalo, sve dok sa setom ne prihvatimo da smo sve dobili u kratkotrajni najam - svet, svoj imetak, ljude koje poznajemo i volimo. Ipak, ne smemo trošiti vreme na razmišljanje o vlastitoj smrtnosti, jer u suprotnom nećemo mnogo postići, doživjećemo poraz i odustaćemo.

Te subote deca nisu išla s njom u supermarket, budući da su već imala dogovore sa svojim društvom. Motoleli je otišla s mladim izviđačicama u Mokolodi, gde je prijatelj Mme Ramocve Nil Vitson držao predavanje o prirodi, a Puso je išao s drugom i njegovim roditeljima na njihovu farmu. Tako je Mma Ramocve u kupovinu otišla sama, oklevajući pored polica s bombonama da bi naposljetku podlegla iskušenju; predala se i pred vitrinom s pecivima, gde je pazarila tuce krofni posutih šećerom; konačnu slabost pokazala je idući prema izlazu, kad je zastala pored tezge s novinama i kupila dva skupa pakovanja biltonga, suvog nojevog mesa.

Sledeća stanica bio joj je hotel *Prezident*, u centru grada, gde je sela za svoj uobičajeni sto, onaj na levoj strani terase, odakle se pružao pogled na široki trg. Konobar, koji ju je već dobro znao pa nije morao ni dolaziti po porudžbinu, doneo joj je čajnik crvenog afričkog čaja i veliku pogačicu s voćem. Zavalila se u stolicu i zadovoljno merkala oboje. Svet nije savršen - kao što su pokazali događaji proteklih nekoliko dana - ali u toj dolini suza ipak ima mnogo mesta i trenutaka spokoja i zadovoljstva, a ovo mesto i ovaj čas na hotelskoj terasi spadali su baš u takve.

Pogledala je prema trgu, pet ili šest metara ispod izdignute terase hotela. Prizor je bio tipičan subotnji, užurban, s kupcima i šetačima što se lenjo kreću među raznoraznim trgovcima koji robu izlažu na ciradama prostrtim na du, preko kojih su raširili novine. Ponuda jeftinih naočara za sunce, koju s divljenjem razgledaju dvojica mladića i žena u neukusnom žutom kompletu; stamena žena što prodaje haljine izložene na pokretnom štenderu; obućar što pravi sandale od traka grube kože - Mma Ramocve se divila umešnosti s kojom su prodavci izlagali svoju jeftinu robu tako da deluje privlačno. Tako živimo, razmišljala je, prodajući ovo i ono jedni drugima ili radeći, poput nje, da bismo zaradili novac da kupimo stvari od ovih ljudi tako željnih da ih prodaju. Nije nam sve što kupimo baš uvek neophodno; zapravo, vrlo malo toga, pogotovo kada je reč o modernoj obući i haljinama. Koliko nam je odeće uistinu potrebno?, pitala se. S druge strane, kad vidimo nešto što nam se dopada, često nam se čini da nam je potrebno i, na neki način, ako verujemo da nam je nešto potrebno, onda je zaista tako. Uzdahnula je. Ovo je već zalazilo u ekonomiju, a ona, koliko god da se trudila, nije bila

kadra da je razume dalje od jednostavnog naravoučenja koje je često ponavljao njen otac, pokojni Obed Ramocve, a to je da čovek ne bi trebalo da troši više nego što ima. A opet, kad čitaš novine, rekao bi da ekonomisti upravo preporučuju ljudima da to rade. Baš zbunjujuće.

Voćna pogačica nestala je znatno brže nego što bi Mma Ramocve volela. Crveni afrički čaj je, međutim, potrajao: sadržim jednog čajnika mogla se pijuckati više od jednog sata, pružajući tako više nego dovoljno vremena za posmatranje dešavanja na trgu i planiranje ostatka dana. Subotnja popodnevna dremka, možda; o tome se može štošta reći, pogotovo dok je vrućina i niko ne želi da izađe na sunce pre barem četiri posle podne. Tek tada, kad je sunce lagano počelo da se spušta, možda je napolju vrućina dovoljno popustila da se čovek usudi da izađe u baštu i pogleda biljke. U naročito vrućim danima - kakav se, očigledno, spremao da bude i ovaj današnji - umele su da izgledaju tako potišteno, kao da im je suvi vazduh isisao i poslednju kap vlage. Ali imale su svoje metode preživljavanja: biljke u njenoj bašti bile su prave bocvanske i znale su za vrućinu i prašinu, i kako da iskoriste svaku kap kiše što padne na njih. Bile su to biljke voskastih listova iz Kalaharija, mopipi drveće, čudni, bodljikavi aloja kaktusi što izbacuju svoje crvene cvetove pomamno prkoseći nadirućoj mrkosti suše i bezvodnosti.

„Mma?”

U razmišljanju ju je prekinula žena što se pojavila pred njom.

„Jeste li vi Mma Ramocve?”

Mma Ramocve podiže pogled ka njoj. Neznanka je bila starija od nje, ali svega kojih desetak godina. Takođe je bila tradicionalne građe, ali su joj figuru skrivali izdašni nabori zelene tufnaste haljine trapezastog kroja. Kao šator, pomislila je Mma Ramocve - kamuflačni šator kakav možda koriste Odbrambene snage Bocvane. Ali ja nisam od onih što sude o tuđoj odeći, reče ona u sebi, a šator je praktičan odevni predmet ukoliko se osoba oseća prijatno u njemu.

„Da, ja sam Mma Ramocve”, odvratila je. „Hoćete li da sednete, Mma? U čajniku verovatno ima sasvim dovoljno čaja, potrebno je samo da zamolimo konobara da nam donese još jednu šolju.”

„O, taman posla da vam popijem čaj, Mma“, rekla je žena. „Ali sesti hoću. Ja sam Mma Felo.“

Mma Ramocve je lako klimnula glavom. Čula je već to ime; porodica Felo poseduje negde nekakav hotel, pomislila je, i nemalo stoke. Uticajna je. „Čula sam za vaše prezime“, rekla je. „Postoji jedan hotel...“

Žena je potvrdno klimnula. „To smo mi. Mada, težak je to posao, Mma. Nemojte nikad kupiti hotel, Mma Ramocve, osim ako ne volite da radite dan i noć.“

„Neću ga kupiti“, odvratila je Mma Ramocve. „Već imam firmu.“

„Da“, potvrdila je Mma Felo. „Prvu damsku detektivsku agenciju. Provezla sam se pored nje - i pored servisa vašeg supruga.“

Mma Ramocve se pitala kuda vodi ovaj razgovor. Nije bilo ništa neobično da joj ljudi prilaze ovako izokola, posredno, pre no što zatraže pomoć. Hoće li i Mma Felo uraditi tako? Mma Ramocve je sačekala i potom s oklevanjem upitala: „Mogu li vam nekako pomoći, Mma?“

Reakcija Mme Felo bila je neočekivana. Kao da ju je pitanje veoma zabavilo. „O ne, Mma! Zaboga, nisu mi potrebni detektivi! Naravno da ne!“

Mma Ramocve se osmehnula. „Pa, Mma, nikad se ne zna. Izgleda da je mnogima potrebna moja pomoć. Nisam htela da vas uplašim.“

Mma Felo ju je uveravala da se nije ni uvredila ni uplašila. „Ne treba mi ništa, Mma Ramocve“, reče ona. „Ne, samo sam htela da vas pozdravim.“

„Vrlo ste ljubazni, Mma.“

Mma Felo je potvrdno klimnula. „Trudim se da budem, Mma. Imam mnogo novca, znate, i stalno ga poklanjam. Te za ovo, te za ono. Školi je nešto potrebno. Možete li da nam kupite to, Mma? Nekom je potrebna operacija preko u Južnoj Africi, a nema para. Možete li mi platiti autobusku kartu, Mma? I tako dalje. Nikad kraja.“ Zastala je. „I, naravno, tu je naša prijateljica Mma Potokvane. Znam da je poznajete, Mma. Pričala mi je o vama.“

„Cesto sam vas viđala, Mma“, nastavila je Mma Felo. „Ranije ste običavali da prolazite pored našeg hotela. Imali ste onaj mali kombi. Onaj mali beli kombi.“

Mma Ramocve je oborila pogled. Uspomena je još bila bolna. „Jesam, Mma, imala sam takav kombi.“

Glas Mme Felo bio je blag. „Mma Potokvane mi je pričala o tome. Rekla mi je da ste bili veoma tužni kad je kombi prodat. Da vas je muž naterao da ga prodate.“

Mma Ramocve je odmahнула glavom. „Nije bilo baš tako, Mma. Moj muž je, kao što znate, automehaničar i već je odavno govorio da kombi postaje prestar. Verovatno je bio u pravu. Nije me naterao da ga prodam - naprosto nismo mogli da ga popravimo. To je sve. Prodali smo ga u staro gvožđe, u delovima ili tako nekako. Završio je negde na severu.“

„Kod mog sestrića“, rekla je Mma Felo. Pogledala je Mmu Ramocve. „Ima zlatne ruke, znate. Prirodno talentovan mehaničar.“

Mma Ramocve se osmehnula, uprkos sećanju na svoj kombi, uprkos tuzi što ju je obuzela. „Znam da ima takvih ljudi, Mma. Udala sam se za jednog od njih.“

Mma Felo se saglasila s njom. Sestrić joj je već više puta popravio kola, a popravio joj je i frižider i mašinu za veš, i uradio ko zna koliko drugih sitnih popravki u kući. „Sve bi se raspalo da nije takvih ljudi“, rekla je. „Cela zemlja bi se raspala, deo po deo.“ Mma Ramocve načas zamisli Bocvanu bez mehaničara, bez ljudi kao što su gospodin Dž. L. B. Matekoni i sestrić Mme Felo. Ništa ne bi radilo i život bi ličio na onaj kakvim se živi na udaljenim pašnjacima, gde nema ničega sem neba, buša i slatkog vonja goveda; gde vodu valja dovlačiti s dalekih bunara, na kojima bi se vitlo za izvlačenje kofe naposletku pokvarilo; gde bi puteva nestalo jer ne bi bilo traktora i gredera da ih popravljaju. Ima takvih mesta u Africi - mesta iz kojih su mehaničari otišli ili ih vi njima nikad nije ni bilo; gde vetrom dignuti kovitlaci prašine poigravaju oko trošnih kuća, popucalih zidova i natpisa što su već odavno postali nečitki; gde su ljudi jednostavno odustali, naporno su radili, možda, i imali snove, a onda naprosto odustali. Toga u Bocvani nema, razume se, ali ipak je potrebno pripaziti. „U pravu ste, Mma“, rekla je. „Takvi ljudi bi nam nedostajali.“ Razmislila je malo. Bilo bi strašno kad bismo morali ostati bez svih mehaničara, ali bez jednog, posebnog mehaničara bilo bi nepodnošljivo. To je, međutim, bila morbidna pomisao i izbacila ju je iz glave; ona i gospodin Dž. L. B. Matekoni nameravali su da ostare

zajedno, ne još neko vreme, razume se, ali svakako u dalekoj budućnosti. Otići će negde na selo - u Močudi, možda - sedeće na hoklicama pod drvetom i posmatrati goveda kako prolaze. Ona bi, možda, mogla heklati, praviti stolnjake i davati drugim ženama da ih prodaju ispred hotela *Sunce* u Gaboronu, i razgovarati s unucima. Sve i ako joj neće biti krvni rod, Motolelina i Pusova deca biće joj unuci, što se nje tiče. Igraće se pored njenih nogu, a ona će im kuvati i pevati im sve one pesme što ih je pozaboravljala ali naučiće ih ponovo dok ne postane baka. Da, to je bila zanimljiva pomisao. Ovaj današnji svet je zaboravio stare pesme - pesme što su ih nekad znale bocvanske staramajke; mogla bi organizovati tečaj na kojem će žene ponovo naučiti te pesme, kako bi ih mogle pevati unucima kad ih jednog dana dobiju. *Seminar Mme Ramocve na temu kulture stare Bocvane*; tako bi se zvao. Ili bi se mogao zvati *Kako da opet zavolite svoju zemlju*. A Mma Makuci bi takođe mogla predavati na tom seminaru, recimo staru veštinu daktilografije, održavajući tako u životu uspomenu na pisaće mašine, koje su ljudi odbacili u korist računara. I stenografiju, umeće za koje je njena pomoćnica rekla da se uči sve manje, čak i na Bocvanskom koledžu za sekretarice; bila je sigurna da Mma Makuci ne bi želela da sve to nestane.

To je bila subota. U nedelju je s decom otišla do anglikanske katedrale, ostavljajući gospodina Dž. L. B. Matekonija u krevetu, da uživa u svom jedinom produženom snu u toku nedelje. Kad se vrate, pripremiće mu nedeljni doručak sastavljen od goveđih kobasica *burevors*, jaja i hleba. „Pravi muški doručak“, reći će uz osmeh. A ona će potvrdno klimnuti glavom, mada uz neizrečenu mentalnu primedbu da postoji mnogo tradicionalno građenih žena koje bi uživale u istom takvom doručku, samo kad ih docnije ne bi mučila krivica.

Puso je otišao s ostalom mlađom decom u nedeljnu školu, koja se održavala u prostoriji za opšte namene; pošto je bila prestara da bi je uključili u grupu s mlađima, Motoleli je bila angažovana kao pomoćnica. Delila je knjige i pomagala mlađoj deci da nacrtaju prizore iz biblijskih priča. „Ne“, rekla bi, „more u ovoj priči nije plavo. Obično more je plavo. Ovo je Crveno more.“ Potom bi bi bila

odabrana crvena bojica, a malena ruka davala bi sve od sebe da živopisno osenči razdvojene talase.

Sa svog uobičajenog mesta na sredini crkve i na samom kraju reda, odličnom za osmatranje okoline, Mma Ramocve je šetala pogledom po pastvi. Nije bilo iznenađenja, premda nije poznavala par što je sedeo pozadi, muškarca široke i snažne čeljusti i ženu s plavim šeširom i jarkoružičastom ešarpom - ne baš dobra kombinacija, mislila je Mma Ramocve, i pored dobre namere. Škola mode Mme Makuci, pomisli ona suvo, da bi se koliko sledećeg trenutka prisetila gde se nalazi i povukla ovo neblagonaklono opažanje. Ali jedno je tačno: Mma Makuci nema dobar osećaj za boju i ne bi trebalo da nosi tufne. Mma Ramocve je već godinama pomišljala da joj natukne nešto u vezi s tim, ali to nije bilo lako. Ne ide da kažete: *Znate, Mma, žena s problematičnom kožom ne bi trebalo da nosi bluze s tujnama.* Ne ide. A sve i da budete taktičniji, pa kažete nešto poput: *Tufne su lepe, Mma, ali mislim da bi vama bolje pristajale štrafte,* opet postoji mogućnost da se osoba kojoj je savet upućen upita zašto. U tom slučaju, ako ste istinoljubivi, morate da objasnite. Ako ste istinoljubivi...

Mma Ramocve nije verovala u laganje, ali je zato verovala da postoje izvesne prilike u kojima je čovek primoran da kaže nešto što nije sasvim istinito. Svi to radimo, pomisli ona, podigavši pogled ka tavanici katedrale: svi ponekad moramo reći nešto što nije čista istina, kako ne bismo povredili druge. Tako je ona morala reći Mmi Makuci da smatra da je Futi Radifuti zgodan muškarac, premda se drugi ne bi složili s tim; to je, dabome, bio odgovor na direktno pitanje njene pomoćnice, koja joj je jednog prepodneva iznebuha rekla: „Zar ne da je Futi vrlo zgodan muškarac, Mma?“ Šta je mogla? Stoga je odvrtila: „Naravno da jeste, Mma, i dobar je čovek.“ Opaska o dobroti bila je potpuno istinita, ali to nije bilo ono na šta je Mma Makuci mislila i zato je uporno terala dalje. „Jeste, veoma je dobar, Mma Ramocve, ali je takođe i veoma zgodan. Mislim da se ne nalaze svakog dana ljudi koji su tako lepi i tako dobri u isto vreme. Zar ne?“

Mmu Ramocve je ovo zapitkivanje malčice nerviralo. A šta je s gospodinom Dž. L. B. Matekonijem?, mogla je ona na to upitati. Šta je s njim? Nije Futi jedini dobar čovek u Bocvani; gospodin Dž. L. B.

Matekoni je opšte poznat po svojoj velikodušnosti i neretko ga baš iz tog razloga iskorištavaju. Mma Potokvane, na primer, stalno mu traži da obavlja popravke u sirotištu - stara vozila, traktor, bojleri, pumpa za vodu - spisak deluje beskonačno. Isto kao i spisak dobrih dela gospodina Dž. L. B. Matekonija, koja je činio ne žaleći se i ne pomišljajući na nagradu, ali koja su, verovala je, svi videli. Možda bi trebalo da pretoči taj spisak u knjigu: *Dobra dela gospodina Dž. L. B. Matekonija* ideja nije bila sasvim fantastična, budući da bi tu knjigu mogla dati deci jednog dana, kad budu starija, da se prisećaju kako je valjan čovek bio njihov usvojeni otac. Priželjkivala je da ima neku takvu uspomenu na sopstvenog oca, pokojnog Obeda Ramocvea - album, možda, s fotografijama i pričama ljudi koji su ga poznavali. Nije, međutim, imala ništa slično; samo sećanja na čoveka koji ju je gledao i osmehivao joj se kako je samo on umeo; na glas promukao i istrošen ali pun one silne mudrosti, onog silnog poznavanja ljudi, goveda, zemlje koju je tako mnogo voleo. Na sve to. Na sve to.

Ljudi su stajali i behu već zapevali. A njoj misli behu odlutale i nije primetila kad je hor počeo da ulazi. Ustala je i posmatrala ih dok prolaze: Mma Mopoti raspevana kao i obično, glavna horovođa i stub Saveza majki. Mma Ramocve podseti sebe kako mora da joj telefonira i odgovori na poziv da se sledećeg meseca obrati Savezu majki na temu „Život privatne detektivke u Bocvani“. Naslov beše predložila Mma Mopoti, opšte poznata po svojoj sposobnosti da naizust izdeklamuje porodični rodoslov, krstareći složenim zaobilaznim putevima rođaćkih veza što povezuju otprilike svakog sa svima ostalima. Mma Ramocve je nameravala da prihvati poziv; morala je, pošto joj je Mma Mopoti naglasila da su daleke rođake „od davnine“, a daleka rođaka se ne odbija, bez obzira na to koliko ste davno postale rod.

Članovi hora zauzeli su svoja mesta i liturgija je počela. Mma Ramocve je pokušala da je prati, ali toliko toga joj je odvlačilo pažnju i prestala je da se trudi. Ovo jutro je očigledno imalo da bude jutro posvećeno razmišljanju, što nije ništa strašno, a i nije jedina, podozrevala je osvrćući se oko sebe. Pa i Mma Mokoti, sedeći tamo sa horom, beše sklopila oči i izgledalo je kao da drema. Pogledala je udesno; tamo se nalazila ona fina indijska porodica iz Kerale, koja je

beše pozvala na svadbu svoje kćeri, s još sedam stotina drugih gostiju; taj svet baš voli svadbe - skoro koliko i Bacvane.

Lutajući dalje pogledom, opazila je da Mma Mateleke i njen muž sede samo nekoliko redova od nje. Pomislila je da je čudno što ih nije previdela, jer su se obično pozdravljale čim uđu. Mma Mateleke je gledala u svoje dlanove, trljajući nešto - nadraženu kožu, mislila je Mma Ramocve. Razume se, odmah je shvatila otkud joj to: medicinske sestre i babice moraju da stavljaju na ruke jak antiseptik - teško da to može dobro činiti njihovoj koži. Upoznala je jednom prilikom medicinsku sestru koja je zbog toga morala da menja zanimanje - ruke su počele da joj krvare kad bi ih prala pre ulaska u operacionu salu. Naposljetku je našla posao u banci i dobro se snašla u baratanju novcem, koji joj ne povređuje kožu ali je ipak opasan koliko i sve drugo čime čovek barata.

Mma Mateleke prestala je da trlja dlan i potom okrnula pogledom svog muža. Mma Ramocve je posmatrala. Na svoje nemalo iznenađenje, shvatila je da to nije bio nimalo nežan pogled. Znači, Mma Mateleke je ljuta na Herberta Matelekea - zanimljivo. Ali, zašto? Žene umeju da se ljute na muževe iz mnogo razloga, počev od velikih grehova muževa - preterano piće, nasilnost, merkanje drugih žena - pa do onih sitnih što ih muškarci čine nimalo se ne uzbuđujući - odbijanje da pomognu u kući, ostavljanje odeće na podu, zaboravljanje rođendana i godišnjica i večiti razgovor o fudbalu. Herbert Mateleke bio je blag čovek, i delovao je prilično mirno i stidljivo; bilo je teško zamisliti ga kako čini kakav veliki greh. A ipak, ipak... Mma Ramocve je dovoljno dugo radila kao privatni detektiv da zna da se neretko upravo blagi i bezazleni ljudi najnečuvenije ponašaju. Možda Herbert Mateleke deluje blago ali vrlo je moguće da ima aferu s nekom nafrakanom ženom tamo negde, nekom poput Vajolet Sefoto. Dakle, to bi bilo zanimljivo: Herbert Mateleke i Vajolet Sefoto! Ne, to je nemoguće i ne bi smela čak ni da pomisli tako šta, pogotovo u katedrali, i pogotovo sad kad se gostujući sveštenik sprema da govori.

Potrudice se da sluša; stvarno će se potruditi.

„Braćo i sestre“, počeo je gost, „sedimo ovde sa znanima i neznanima. Ali čak i oni što ih ne znamo nisu nam stranci. Ujedinjeni smo s njima u zajednicu koju vezuje nešto što se zove ljubav.“

Upravo tu ljubav priznajemo danas ovde jedni drugima, i upravo ta ljubav povezuje silne milione ljudi širom sveta, svuda gde se održavaju skupovi poput ovog kome mi danas prisustvujemo. To je more ljubavi. Ono dodiruje svačiju obalu. Ne postoji mesto odakle ga ne vidite, čak iako se nekima, siromašnima i ugnjetenima, ono čini daleko.

„Ima onih koji kažu da ono što radimo ovde ne znači ništa. Da su to sujeverje i puste želje. Puste želje? Ne, ni slučajno. Je li pusta želja reći sebi i drugima da se moramo međusobno voleti? Je li pusta želja reći da moramo praštati drugima kako bi nam se srca mogla ispuniti rastućom ljubavlju? Je li pusta želja verovati da se samo kroz nastojanje da volimo druge može grub i nesrećan svet preobraziti u svet dobrote i saosećajnosti? Ja ne mislim tako.

„Postoje mnoga verovanja i ubeđenja; mnogo načina života; postoji mnogo puteva što vode do jedinstva sa svetom. Ali postoje i oni drugi putevi, koje i predobro znamo. Ima onih koji se klanjaju novcu i uspehu. Ima onih kojima je važno samo da je njima dobro i nimalo ne haju za patnje drugih. Ima onih koji veruju da će nam nauka i ovladavanje fizičkim svetom doneti sreću i naposletku nas spasti. Ne mogu se složiti ni sa čim od ovoga. Ne mislim da će nas samo nauka izbaviti od posledica naše pohlepe i gluposti - upravo je nauka i stvorila ono što truže naš svet. Ne mislim da će materijalni uspeh nužno doprineti da postanemo srećniji - lica bogatih rečito kazuju o tome; ne mislim da velika kola ili velika kuća čine velikog čoveka. Mislim da se to koliko je nečiji život dobar meri količinom ljubavi u tom životu - pružene i dobijene.

„Ovo mesto na kom smo se danas okupili, to je mesto ljubavi. Naša poruka je ljubav, a ne strah ni neprijateljstvo, niti omalovažavanje drugih. Samo ljubav. To je sve.“

Mma Ramocve je pažljivo slušala svaku reč, kao i ostali prisutni. Bacila je pogled niz klupu: muškarac koji radi u službi za dijamante sedeo je sasvim nepomično, netremice gledajući u ovog gosta; drugi muškarac je sedeo očiju podignutih ka tavanici, čela nabranog u usredsređenosti i razmišljanju; a žena u sledećem redu, odmah ispred Mme Ramocve, žena koju je poznavala iz viđenja ali je o njoj vrlo malo znala, dirnuta kakvom ličnom tugom koliko i izgovorenim rečima plakala je gotovo nemo, ali nije je primetio niko sem Mme

Ramocve, koja je pružila ruku i spustila joj je na rame. *Ne plačite*, Mma, zaustila je da šapne, ali predomislila se još otvarajući usta i tiho rekla: *Slobodno se isplačite*, Mma. Ne bi trebalo da govorimo drugima da ne plaču - to radimo iz saosećanja prema njima - zapravo bi trebalo da im kažemo da su njihove suze opravdane i sasvim u redu.

Sedmo poglavlje

RUŽNA PRIČA O RĐAVOJ ŽENI

Mma Ramocve beše rekla Mmi Makuci da može uzeti odsustvo predviđeno za negu člana porodice. „Onoliko dana koliko hoćete, Mma“, rekla joj je. „Morate biti u bolnici. Morate biti pored Futija - tamo vam je mesto.“

Mma Makuci joj je zahvalila, ali uveravajući je da će uzeti jedan ili najviše dva dana. Nije spadala u one koji uzimaju neplanirana odsustva i oduvek je insistirala na tome da dolazi na posao, čak i onda kad bi je uhvatili naleb ili grip koje bi kakav lošiji radnik iskoristio kao izgovor da ostane kod kuće. „Plaćena sam da odradim ceo mesec“, rekla je, „i uvek ću raditi tako.“ Ovo je, međutim, bila vanredna situacija i čak je i Mma Makuci prihvatila da je potrebno da odsustvuje. Futi Radifuti je dobro napredovao: nema znakova infekcije, govorili su lekari, a rana mu lepo zarasta. „Uvek je tako srećan što vas vidi, Mma“, poverila joj je jedna medicinska sestra. „Vidim da će mu zahvaljujući vama ubrzo biti mnogo bolje. Neki rođaci - ajoj! - od njih bolesnicima bude samo još gore.“

„Ma nemojte?“

„Kad vam kažem, Mma! Brinula sam o pacijentu koji je, u to sam sigurna, umro zato što nije mogao podneti pomisao da se vrati kući, ženi. Dolazila je ovde i samo mu je nešto gundala. Te kriv je što se razboleo. Te kriv je što nemaju para. Te što se uopšte udala za njega kad je imala mnogo boljih prosaca. I tako dalje, i tome slično. Rekao mi je: *Ja ću sad lepo da umrem. Ne mogu vise da gledam tu ženu.* I tako je i bilo, Mma. Možete li da poverujete? Ode čovek, koliko sutradan.“

„A je li joj bilo žao? Toj njegovoj ženi? Je li joj bilo žao što se upokojio?“

„Baš nimalo, Mma. Zakukala je - dobro, de, kukala je neko vreme - ali onda, deset minuta kasnije, rekla je: *Kakva lenština. Pogledaj šta je sad uradio! Legao i umro, i ko će sad da vodi računa o svemu? Ja! Uvek ja. Uvek. Sebičnjak jedan, da tako umre*“

Mmu Makuci je ova priča prenerazila, ali zato joj je laskala pohvala medicinske sestre. Videla je koliko se Futi raduje kad je vidi; videla je izraz njegovog lica kad bi pričao šta će i kako će njih dvoje kad njega

otpuste iz bolnice; kako će početi da preuređuju njegovu kuću da bi bila spremna za svadbu. A svadba? Kad će to biti? Jedva se odvažila da postavi to pitanje, ali ga je ipak postavila, a on je odvratio: „Pre nego što se oženim, moram ponovo naučiti da hodam. Moram da prohodam na ovoj svojoj novoj nozi pre no što napravim svadbu.”

Diskretno se raspitala kod sestre o veštačkim ekstremitetima. „Šest meseci”, rekla je sestra. „Prvo vreme će ga verovatno boleti, ali onda će patrljak očvrsnuti i biće sve u redu. Viđam pacijente kadre da potrče za minibusom samo godinu dana posle gubitka noge.” Sestra je zastala. „Ne sekirajte se, Mma, i dalje će biti muško. Razumem se u te stvari. Nema potrebe da se zabrinjavate zbog toga.”

Mma Makuci ju je pogledala ljutito i s neodobravanjem. To nisu njena posla i ne bi smela da iznosi primedbe te vrste. Ipak joj, međutim, beše milo kad je čula da Futi nije imao nikakvih drugih povreda za koje ona nije znala.

Bez Mme Makuci, u kancelariji je bilo veoma tiho. U servisu su, međutim, imali mnogo posla i mehaničarska buka što je dopirala kroz zajednički zid bila je ohrabrujuća i prijateljska.

Povremeno je čula šegrte kako dižu glas zbog ovoga ili onoga - ti momci baš vole da viču, pomislila je - uvek su najglasniji oni koji imaju najmanje da kažu. Ipak, oni su samo momci, ništa gori, smatrala je, od ostalih momaka. Ili možda jesu - Čarli svakako jeste, mada je Fanvel pokazao neke bolje osobine. Ali, svi smo nekad bili mladi, rekla je sebi, i budalasti, i željni da pokažemo svetu koliko znamo, iako smo tako malo znali; ne sme zamerati Čarliju i Fanvelu zbog toga.

Posao je, naravno, morao da se nastavi i u odsustvu Mme Makuci. Nekoliko je slučajeva bilo u toku, među kojima i onaj gospođe Grant; Mma Makuci je obavila sve pripremne radnje, ali sama istraga moraće da sačeka njen povratak. Ali sad je tu bio novi klijent, gospodin Semjuel Kereleng, koji beše telefonirao i zakazao dolazak za to pre podne. Mmi Ramocve je bilo žao što Mma Makuci na ovom sastanku neće biti pored nje, budući da je cenila opažanja svoje pomoćnice u vezi s novim klijentima - pod uslovom, dabome, da ta opažanja iznese tek pošto klijent ode.

U deset sati, nedugo pre zakazanog dolaska gospodina Kerelenga skuvala je sebi šolju crvenog afričkog čaja i to koristeći manji čajnik, iz poštovanja prema Mmi Makuci. Zatim se smestila za sto i čekala, sve dok gospodin Polopeci nije promolio glavu kroz vrata i objavio da ima posetioca.

„Mogao bih vam pomoći“, prošaputao je. „U servisu nemam posla - barem ne hitnog - a kad nje već nema...“ S čežnjom je pogledao ka stolu Mme Makuci; sve bi dao da sedi za njim, da bude pravi detektivski pomoćnik, ali Mma Ramocve mu je već objasnila da jednostavno nema toliko posla i da je ovo, najzad, ipak Prva damska detektivska agencija. „Nije da muškarac ne može biti detektiv, Rra“, rekla je. „Nije to. Više je pitanje onoga što klijenti žele. Mislim da žele da dođu kod žena-detektiva. To je naprosto tako.“

Međutim, u odsustvu Mme Makuci, nije bilo razloga da gospodin Polopeci ne sedi tu. A njegova procena situacije - koja je često bila vrlo oštroumna - dobro će joj doći.

„Naravno da možete prisustvovati, Rra. Sedite na onu stolicu tamo. Ali najpre uvedite gospodina Kerelenga.“

Sredila je malo svoj sto, pomerivši šolju u stranu. Bio je to još jedan aspekt odsustva Mme Makuci - ko će pripremiti čaj kad klijent uđer. Ona beše upotrebila manji čajnik i pripremila čaj samo za jednu osobu. Nije mogla to da traži od gospodina Polopecija; umeo je da kuva čaj, ali njegovo nazadovanje u pogledu statusa - od apotekarskog pomoćnika u bolnici do priučenog pomoćnog radnika u servisu i povremenog nižeg detektivskog pomoćnika (kako je to sročila Mma Makuci) - dovoljno mu je teško padalo i nije htela da mu sipa so na ranu pretvarajući ga i u pomoćnog kuvara čaja. Moraće se, dakle, jednostavno proći bez čaja.

Gospodin Kereleng beše uveden i Mma Ramocve ugleda muškarca tridesetih godina, dobro obučenog, s prijaznim, otvorenim licem. Smesta se opustila, čak i pre no što joj je uputio učtiv, zvaničan pozdrav i propratio ga čvrstim, iskrenim stiskom ruke.

„Vrlo je ljubazno od vas što ste me primili, Mma“, rekao je.

„Zato smo tu, Rra. Tu smo da primimo ljude.“

Klimnuo je glavom. „Nikad nisam ni pomišljao da ću doći kod nekog kao što ste vi“, rekao je i onda, očigledno u neprilici, ispravio se. „Pri

tom ne mislim da nešto nije u redu s vama, Mma. Ne, naprosto nikad nisam pomišljao da će mi trebati detektiv."

Mma Ramocve se nasmejala. „Niko to ne pomišlja", reče ona. „Svi misle da se samo neki drugi ljudi obraćaju privatnim detektivima i onda ustanove da i u njihovom životu postoji nešto u vezi s čim im je potrebna pomoć - a tada dođu kod nas. Zato smo tu."

„Tačno tako", promrmljao je gospodin Polopeci. „Mma Ramocve je prava osoba da reši sve vaše probleme."

Gospodin Kereleng je pažljivo slušao.

„Koji je vaš problem, Rra?", upitala je Mma Ramocve.

Posetilac nije oklevao. „Jedna žena", odvratio je. „Ispričaću vam, Mma."

„Kereleng. Tako se zovem. Robert Monageng Kereleng, diplomirani biolog. Ne dodajem uvek ovo potonje, Mma, ali sad sam pomenuo zato što je bitno za priču o mom životu. Postoje li studije privatnog istraživanja, Mma? Ne postoje? Samo sam se šalio. Na Univerzitetu Bocvane imaju i pametnijeg posla nego da predaju istraživanje - izvinjavam se, Mma, time nisam hteo da kažem da vaš posao nije važan. Veoma je važan - zaista tako mislim. U suprotnom, zar bih došao kod vas?

„Diplomirao sam biologiju. Da! Još kao sasvim mali - evo, ovoliki - znao sam da želim da budem biolog. Oduvek me je zanimalo kako funkcionišu živa bića - drveće, trava, semena, žabe. Da, žabe! Kad sam bio dečkić - možda od desetak godina - običavao sam da lovim žabe u sezoni kiša i rasporedim ih da bih video kako im rade unutrašnji organi. Sad svakako ne bih uradio tako šta, Mma, jer ako nas biologija ičemu uči, to je da poštujemo živa bića. Ne bih nikad ubio životinju sem ako to nije zarad hrane. Toliko poštujem živa bića, Mma Ramocve.

„Čak ni zmiju. Ne, ne bih. Ne bih ubio zmiju osim ako to moram uraditi da bih izbegao da me ujede. Zmije imaju svoju ulogu u ekologiji ove zemlje, Mma, imaju svoje mesto. To je nešto čemu konačno moramo početi da učimo svoju decu. Ako vidiš zmiju, nemoj odmah dograbiti prvi kamen što ti padne šaka i baciti ga na nju. Nemoj. Ta zmija ima svoju svrhu, čak i ako je to mamba ili neka takva. Ali to je lekcija koju ljudi teško uče, znate, i mislim da ima onih

koji neće biti zadovoljni sve dok u Bocvani ima makar jedna jedina zmija. Budalasti ljudi.

„Živimo u Gaboronu, Mma. Moj otac je držao malu prodavnicu flaširanog pića - možda je i znate, preko kod supermarketa. Da, baš ta. Ljudi su je nazivali zlamim rudnikom, a ja sam se pitao zašto, kad je to prodavnica a ne rudnik. Kad sam malo porastao, shvatio sam da zapravo govore o tome da donosi veliku zaradu, što je tačno. Moj otac je zarađivao prilično novca. A onda je umro. Tako to često biva, Mma: čovek zaradi mnogo novca i onda umre pre no što je stigao da uživa u plodovima svog rada.

„Moj jadni otac bi voleo da je mogao da uživa u svom novcu. Rekao sam mu: 'Ostario si, tata, a star čovek ne mora da radi. Zavredio si da dokon sediš na suncu. Imaš pravo da prebrojavaš svoja goveda.' Razmislio je o tome, ali brinulo ga je ko će da vodi prodavnicu. 'Imaš dobrog poslovođu', rekao sam mu. 'On može da vodi prodavnicu umesto tebe, a ti možeš da se penzionišeš. Tako se to radi.' Ja nisam želeo da vodim prodavnicu flaširanih pića, Mma, zato što sam studirao biologiju i želeo sam da radim u laboratoriji. Verujem da vi to razumete, Mma Ramocve. Čuo sam kako ljudi pričaju o vama. Kažu da ste žena koja sve razume.

„Otac je poslušao moj savet. Bilo mu je žao što nisam hteo da preuzmem vođenje prodavnice, jer ništa mu ne bi priuštilo toliko zadovoljstva kao veliki znak nad ulazom u radnju, na kom bi stajalo *Kereleng & sin*. Međutim, želeo je da budem srećan i da radim ono što želim, stoga je posao poverio poslovođi. 'Odlično se razume u posao', rekao mi je. 'Neću se iznenaditi ako posle godinu dana ustanovim da nemam jednu prodavnicu nego dve. Možda čak tri!'

„Rekoh mu: 'Drago mi je zbog tebe, tata. Sad možeš da se vratiš u selo i razgovaraš sa svim starim ljudima tamo. Posle svih ovih godina, imaćete o mnogo čemu da pričate.'

„Vratio se u selo, Mma Ramocve, a ja sam dobio posao u Ministarstvu poljoprivrede, u njihovoj laboratoriji. Bio sam srećan radeći tamo, a moj otac je bio veoma srećan u selu. Pisao mi je svake dve nedelje i govorio mi o čemu razgovara sa svojim prijateljima. Što i nije bilo bogzna šta, Mma - znate kakvi su stari ljudi. Uvek pričaju o istim stvarima i ponavljaju iste priče. *Sećaš li se*

kad je udarila ona teška suša ? Sećaš li se onoga što je pravio pivo od koga su svi oboleli? Sećaš li se...

„Bio je veoma srećan. Ali onda, Mma, upokojio se. To je bilo naprasno. Razgovarao je s prijateljima i samo se preturio sa stolice. Bila je to dobra smrt, a pre toga je imao dobar život. Bio sam tužan, razume se, ali znao sam da će imati valjano mesto u raj, zbog čega mi je bilo lakše da podnesem. Na meni je ostalo da pozavršavam njegove poslove, pa sam otišao kod poslovođe prodavnice. Kukao je i plakao kad sam mu saopštio da je moj otac pokojni. 'Šta će sada biti?' plakao je. 'O, šta će sada biti?' „'Kako to mislite', rekao sam mu, 'šta će sada biti? Kako to mislite?'

„Odvratio je pogled. Nije hteo da me pogleda u oči. A onda je rekao: 'Ništa. Nisam hteo to da kažem. Naprosto, kad je čovek tužan, izlete mu svakakve besmislice. Nisam hteo da kažem ništa drugo, samo da sam tužan. Vrlo sam tužan, Rra.' „Nisam više razmišljao o tome, ali kad sam posle nekoliko dana ponovo otišao do prodavnice, ustanovio sam da je zatvorena. Neka žena se muvala ispred nje Mma, i prepoznao sam je kao jednu od zaposlenih u radnji. 'Šta se ovde događa?' upitao sam je. A ona je odgovorila: 'Poslovođa je pobjegao. Neki ovde pričaju da je sad u Mahalapjeu. A ja čekam svoju platu. Molim vas da mi je isplatite.'

„Bojim se da je poslovođa ukrao veći deo zarade, Mma. Šest meseci, možda i više, uzimao je novac iz kase. Kad se moj otac upokojio, uplašio se da će neko - advokati i računovođe - doći i tražiti mu da vide knjige, stoga je pobjegao. Meni je ipak ostalo nešto novca, budući da je i sama radnja mnogo vredela, ali ni izbliza onoliko koliko bih imao da poslovođa nije bio lopov.“

Gospodin Kereleng se zavalio u stolicu.

„Znači, vi biste sad da ja pronađem tog vašeg poslovođu“, rekla je Mma Ramocve. „Jeste li bili u policiji?“

Gospodin Kereleng je delovao iznenađeno. „Ne, ne očekujem da ga pronađete“, odvratio je. „Vidite, ovo je bio tek Deo prvi moje priče. Postoji još jedan, koji se zove Deo drugi.“

„Izvinjavam se, Rra“, upleo se gospodin Polopeci. „Da li biste hteli čaja? Ovo je veoma duga priča i možda biste gucnuli malo čaja dok nam je kazujete.“

Gospodin Kereleng je odvratio da će rado popid čaj, a Mmi Ramocve je pak bilo drago što se gospodin Polopeci ponudio da ga skuva. Zanimljivo, pomislila je; neki muškarci su *savremeniji* nego što mislimo.

„Bio sam besan na poslovođu, možete zamisliti, i zaista sam pokušao da ga pronađem. Međutim, ubrzo sam shvatio da ne mogu učiniti skoro ništa, budući da je otišao preko granice, u Južnu Afriku. Kad ljudi to urade, Mma, izmigoljili su vam se. Ako nekog jurite, uhvatite ga pre no što se domogne granice ili ga nikad nećete uhvatiti. Isto tako možete juriti dim što se izvija iz vatre.

„Ono novca što mi je ostalo stavio sam u banku, pošto sam razmišljao da kupim kuću. Tada bih se mogao smiriti, naći ženu i zasnovati porodicu. Bio bi to veoma dobar život. Ali na kraju je bilo obrnuto - prvo sam našao ženu, pre kuće.

„Reći ću vam nešto o toj ženi. Vrlo je lepa - jedna od najljepših u Bocvani. To nije samo moje mišljenje - svi tako misle. Ko god upozna tu ženu, kaže isto. Mogla bi biti dvostruka Mis Bocvane, ako mene pitate.

„Upoznao sam je u hotelu. Održavao se neki džez-koncert i bio sam s nekim prijateljima. Ta žena i neke njene prijateljice su nam se pridružile - odlično smo se proveli. Mislim da je znala ko sam, jer je čula za našu prodavnicu, kao i svi ostali. Rekao sam da sam prodavnicu prodao. To ju je zainteresovalo. Pitala me je gde sam sklonio pare - samo se šali, reče. Ali ipak sam joj rekao - kazao sam joj da sam ih pohranio u Standard banku. Nasmejala se i rekla da je banka uvek najsigurnije mesto za čuvanje novca, i da oni što drže novac pod krevetom sami traže nevolje. Ispričala mi je da je neka njena tetka stavila dve hiljade pula pod dušek i ostavila ih tamo godinu dana. Kad je ponovo pogledala, ustanovila je da su ga pojeli mravi i da je od njega ostalo samo nešto papirnih mrvica.

„Sutradan sam se opet video s njom i otišli smo na piće, ovog puta u drugi hotel. Prekosutra smo, opet, otišli na ručak u hotel Sunce. Dopao joj se i rekla je kako je veoma prefinjen. 'Gde god se tebi sviđa, sviđa se i meni', odvratio sam. A ona je rekla: 'Baš smo dobar par - možda bismo mogli živeti zajedno. Rekao si da razmišljaš da kupiš kuću.' Odvratio sam da je zaista tako, a ona je predložila da zajedno razgledamo kuće. Nisam mogao poverovati u svoju sreću:

pogledaj me samo, idem da izaberem sebi kuću s jednom od najglamuroznijih žena u Bocvani, ja, običan naučni radnik (druge klase) u državnoj laboratoriji. Smatrao sam sebe veoma srećnim.

„Otišli smo kod agenta za nekretnine. Pokazao nam je jednu vrlo lošu kuću - nije imala kupatila, a na kuhinjskom podu nalazila se ogromna mrlja. Rekao je da on ne vidi nikakvu mrlju, ili bogme je bila tamo, kao da su zaklali krava nasred kuhinje. Sledeća kuća, međutim, bila je bolja i oboma nam se dopala. Uz to, i cena je bila vrlo povoljna, jer je vlasnik otišao da živi u Frensistaun i žurio je da je proda. Uspeo sam da oborim cenu za još deset hiljada pula i to je bilo to. Imao sam kuću.

„Ona je bila veoma zadovoljna. Zbog toga sam bio vrlo ponosan i srećan, a kad je rekla: 'Biće sigurnije da je stavimo na moje ime', nisam se potrudio da upitam zašto. Pročitao sam negde da ljudi to rade - stave kuću na ženino ime, pa ako ih banka ikad pojuri, barem im ne može uzeti kuću. Otišao sam kod advokata i sve smo sredili. Bili smo vrlo zadovoljni. 'Sad možemo da imamo mnogo dece', rekla je, 'zato što imamo gde da ih smestimo.'

„Bio sam tako srećan, Mma. Hodao sam na prstima, visoko podignute glave - evo ovako. Počeo sam da razgovaram sa svojom prijateljicom o datumu venčanja. Rekla je: 'Sve u dobar čas. Kad se uselimo i počnemo srećan život u našoj novoj kući, imaćemo vremena napretek za sve te pojedinosti.'

„O, Mma, vidim da vam je jasno šta sledi. I u pravu ste. Sasvim ste u pravu. Dva meseca smo živeli u toj kući, a onda je ona pozvala svoju majku da živi kod nje. I kao da to nije bilo dovoljno loše, malo kasnije je pozvala i dve tetke da žive s nama. Rekao sam: 'Gde ćemo smestiti decu, sa svim ovim tetkama što se povazdan muvaju ovuda, pričaju i galame?' Odvratila je: 'To su moje drage tetke, a muškarac koji nije kadar da prihvati ženine tetke bolje da se i ne ženi.' Tada sam shvatio da nikad nije ni mislila da se uda za mene, da joj nisam čak ni drag i da je sve bio samo trik da bi mi izvukla kuću.

„Izvikao sam se na nju i zapretio da ću pozvati policiju. Rekla je: 'A kakav ćeš zločin prijaviti policiji? Hoćeš li im reći da si se predomislio u vezi s poklonom što si ga dao dami? Reći će ti:

O kakvom zločinu je ovde reč, Rra? Recite vi nama.

„Otišao sam kod onog istog advokata koga sam angažovao kad sam kupovao kuću. Rekao mi je da sam, koliko on može da shvati, poklonio toj ženi kuću i da on tu ne može ništa. Stoga sam se vratio tamo gde sam pre živeo - u kuću jednog svog strica, koji me je primio kao podstanara. Novac beše sav otišao - sad sam imao samo svoju platu. Poslovođa prodavnice flaširanih pića ukrao je veći deo mog nasledstva, a ova žena je uzela ostatak. Bio sam vrlo tužan. Vidite, potrebno mi je da prodam tu kuću, zato što mi se ukazala prilika da kupim malu poljoprivrednu laboratoriju - to je moja velika šansa. A onda mi je neko rekao: 'Trebalo bi da odeš kod Mme Ramocve, u Prvu damsku detektivsku agenciju. Ako u Bocvani uopšte postoji neko ko ti može pomoći, to je ona.' Tako mi je rekao, Mma, i zato sam sad ovde.“

Gospodin Kereleng je začutao. Dlanova sklopljenih u krilu, zagledao se u pod. Mma Ramocve ga je posmatrala; bio je krajnje utučen. Došlo joj je da posegne i uzme ga za ruku, ali nije mogla tako sa svakim klijentom koji dođe s tužnom pričom. Došlo joj je i da se rasplače nad njegovom sudbinom, ali ni to nije mogla. Jednostavno, nema dovoljno suza za sve priče koje je čula o ljudskoj gluposti i nesreći koju ona ostavlja za sobom.

Stoga je naprosto rekla: „Žao mi je što čujem tako nešto, Rra. Istinski mi je žao.“

„I meni“, dodao je gospodin Polopeci sa svog mesta. „Žalosno je čuti da u Bocvani ima tako pokvarenih žena.“

Mma Ramocve je pročistila grlo. „Nisam sigurna šta mogu da učinim za vas, Rra. Moraću da razmislim o svemu što ste mi ispričali i vidim hoću li smisliti kakav predlog. Ali zvuči kao da je taj advokat u pravu - poklonili ste nešto, a obično je nemoguće izdejstvovati povraćaj poklona.“

Gospodin Kereleng je uzdahnuo. „Svi to kažu, Mma. Pomislio sam da ćete vi možda...“

„Videću mogu li nešto da smislim“, odvratila je Mma Ramocve. „Ali ponekad moram odmah na početku da upozorim ljude da njihov slučaj zvuči vrlo komplikovano i da možda neće hid moguće pomoći im. To je sve.“

„Shvatam“, rekao je gospodin Kereleng poraženo. „Hvala vam, Mma.“

Mma Ramocve je privukla papir i uzela olovku. „Potreban mi je jedan podatak“, rekla je nešto poslovnijim tonom. „Trebalo bi da mi date ime te žene i adresu kuće.“

Gospodin Kereleng je podigao pogled. Izgledao je umorno, kao čovek koji zna da je njegov slučaj bezizgledan. „Zove se Vajolet“, odvratio je. „Vajolet Sefoto.“

Osmo poglavlje

PRIJATELJICA POPODNEVA

Mma Ramocve bila je kadra da se suzdrži koliko i svako drugi, ali postoje izvesne situacije - a ovo je bila jedna od takvih - kad se ni od koga ne može očekivati da se odupre porivu da razgovara o nečemu. Po odlasku zlosrećnog gospodina Kerelenga, ona i gospodin Polopeci sedeli su skoro pola sata raspravljajući o ovoj najnovijoj storiji o perfidnom ponašanju Vajolet Sefoto. Oboje su bili preneraženi; znali su za njene podle planove da ukrade tuđeg verenika; znali su za njenu krajnju bezobzirnost kad je o muškarcima reč, verenicima ili ostalima; ali sad su otkrili i da je najobičniji lopov i prevarant, a to je bilo nešto novo.

Bilo je dobro popričati o ovome s gospodinom Polopecijem. Znao je sve o Vajolet i nije mu se ni najmanje dopadala, ali razgovor s muškarcem o nečemu ovakvom, koliko god zadovoljavajuć, nije dobar kao razgovor s drugom ženom, pogotovo s Mmom Makuci. Ona je više nego jednom bila Vajoletina žrtva i, prirodno, nju će najviše zanimati da čuje sve o ovom novom primeru pokvarenosti njene suparnice.

Mma Ramocve ne beše nameravala da smeta svojoj pomoćnici dok je ova na odsustvu, ali kad je došlo četiri posle podne, više nije mogla da izdrži da joj ne ispriča novost.

„Oдох da proverim kako je Mma Makuci“, rekla je gospodinu Dž. L. B. Matekoniju u radionici. „Zatvoriću za danas.“ Čarli, koji je stajao naslonjen na bok kola i brisao neki deo namašćenom krpom, podigao je pogled.

„Idete da proverite da nije napravila žurku?“ upitao je. ' „Znate kakva je, Mma. Odsustvo zbog negovanja člana porodice? Odsustvo zbog lude žurke!“

„Ne lupetaj“, obrecnuo se na njega gospodin Dž. L. B. Matekoni.

^To stvarno nije lepo, Čarli“, rekla je Mma Ramocve.

Čarli je delovao povređeno. „Samo sam se šalio, Mma! To je bila samo šala!“

„Vidiš li Mmu Ramocve i mene da se smejemo?“ upitao ga je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Smejemo li se toj tvojoj šali?“ Okrenuo

se prema Mmi Ramocve. „Reci joj da se nadam da se Futi lepo oporavlja i da će uskoro stari na noge.“

„Sad ima samo jednu nogu“, promrmljao je Čarli.

„Molim, Čarli?“ dočekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Nešto si rekao?“

„Čarli se samo trudi da bude od koristi“, rekla je Mma Ramocve, iskosa pogledavši šegrta. „Upamti, Čarli: ne dao bog nikome tako nešto. Upamti to.“

Ukrcala se u svoj kombi - novi plavi kombi što je išao kao podmazan - i odvezla se do kuće Mme Makuci. Pomislila je kako postoji mogućnost da je u bolnici, ali ako je celo prepodne provela tamo - a rekla je da hoće - tada se možda dosad vratila kući. Skrenuvši u ulicu Mme Makuci, ulicu skromnih kuća nastanjenih, verovala je, ljudima koji su se teškom mukom izborili i za ovaj nivo prosperiteta i udobnosti, zamišljala je reakciju Mme Makuci kad bude čula novost o Vajolet. Čudno je, razmišljala je Mma Ramocve, kakvo zadovoljstvo osetimo kad čujemo za rđavo ponašanje nekog ko nam se ne dopada. Takva vest bi trebalo da nas rastuži, kao i svaka druga vest o nedostacima ljudi, ali obično je upravo suprotno. Zašto? Zato što nam to potvrdi mišljenje koje smo stekli o tim ljudima i više ne sumnjamo u svoj sud. *Eto, vidite li, bila sam u pravu što se nje tiče!*

Što je, manje ili više, rekla i Mma Makuci nakon što ju je Mma Ramocve zatekla kod kuće. „Uopšte nisam iznenađena“, rekla je Mma Makuci. „Oduvek sam govorila da je to jedna rđava žena, od prvog trenutka kad sam je videla na početku našeg školovanja na Bocvanskom koledžu za sekretarice. Da ste samo mogli da je vidite, Mma, s kakvom je dosadom na licu zurila kroz prozor. Zašto se uopšte upisuješ na koledž za sekretarice ako ne misliš da obraćaš pažnju na ono čemu te uče!“ Zato? Zašto naprosto odmah ne odeš u jedan od onih barova i postaneš prijateljica popodneva?“

„Prijateljica noći, Mma“, ispravila ju je blagim glasom Mma Ramocve. „Ali nemojte, nemamo nikakvih dokaza da se Vajolet ikad bavila tako nečim. Moramo biti pravedni prema njoj.“

„Pravedni!“ uzviknula je Mma Makuci. „A je li ona bila pravedna prema meni kad je potražila posao u Futijevoj radnji samo zato da bi pokušala da mi ga preotme? Je li to bilo pravedno, Mma?“

Mma Ramocve je umirujuće odmahнула rukom. „Možda nije. Kažem samo da ne bi trebalo da je optužujemo za ono što nije uradila. Koliko znamo, nikad nije bila jedna od onih devojaka što sede po barovima.”

„Ali sami ste rekli da ju je gospodin Kereleng upoznao u baru. Zar vam nije tako rekao? Šta je uopšte tražila u tom baru, Mma? To bih ja volela da znam.”

Mma Ramocve je smatrala da dalja rasprava o ovom aspektu situacije nema naročitu svrhu. „Štagod da je još uradila, Mma, problem je u sledećem: kako da pomognemo ovom jadnom čoveku? Imate li ideju?”

Mma Makuci je načas razmislila. „Taj je prava budala”, rekla je. „Zamislite, da stavite svoju kuću na ime nekog drugog, pogotovo kad je taj drugi Vajolet Sefoto! Koliko glup moraš da budeš?”

Mmi Ramocve se činilo da ovo nije od pomoći. Mma Makuci možda nije sva svoja posle stresa doživljenog usled Futijeve nesreće i operacije, ali dosad je već trebalo da zna da ovo nije način da se govori o klijentima, koji su većinom na neki način ranjivi ili uplašeni. „Da li je glup ili nije“, zaustila je, „to sad...”

„Vrlo je glup”, prekinula ju je Mma Makuci. „Nije uobičajeno glup - nego vrlo glup.”

Mma Ramocve je uzdahnula. „Možda. Ali šta je s mojim pitanjem, Mma? Pada li vam na pamet kako da pomognemo ovom čoveku?”

„Ne“, žurno je odvratila Mma Makuci. „Ne vidim šta možemo da učinimo. Nemam ideju. Baš nikakvu.“

„Znači, Vajolet Sefoto će se izvući?”

Mma Makuci se namrštila. „Priznajem, vrlo neprijatna pomisao. Ali bojim se, Mma, da imate pravo. Ponekad zlo pobeđuje.”

Ponekad zlo pobeđuje. Ova jezgrovita rečenica odjeknula je u ušima Mme Ramocve. To je verovatno tačno - čini se katkad da je zlo tako čvrsto ukorenjeno da svaki pokušaj njegovog uklanjanja, svaka pobuna protiv njega, izgledaju uzaludno. Događalo se već; mnogi ljudi proživeli su ceo život pod senkom zla skrivenog pod različitim maskama - izloženi ugnjetavanju ili nepravdi, pod vlašću kakve gnusne tiranije. Ipak, neretko su uspevali da pobede to što ih je pritiskalo, zato što su odbili da poveruju da ne mogu ništa učiniti i ponašali su se kao da mogu. Toga je bilo i biće. U svojoj kratkoj

karijeri privatne istražiteljke, Mma Ramocve se susrela s relativno malo primera zla, ali ipak je imala prilike za to i, u svakom od tih slučajeva dočekala je da krila zla budu potkresana. Vajolet Sefoto je sad prekoračila granicu što deli običnu pakost od stvarnog zla. Ne sme joj se dozvoliti da se izvuče: ne sme, i Mma Ramocve je to jasno rekla Mmi Makuci. Ali Mma Makuci je i dalje sumnjala da se išta može učiniti; iako je sad pristala da makar pokuša da smisli nešto, nije gajila preteranu nadu da će iznaći rešenje.

Ostavile su ovo pitanje po strani i prešle na razgovor o Futiju. „Za nekoliko dana će ga otpustiti iz bolnice“, rekla je Mma Makuci. „Lekari kažu da su retko kad videli da je amputacija prošla tako dobro.“

Sušтина ove poruke bila je pozitivna, ali je reč *amputacija* ostala da visi u vazduhu. Bilo je u njoj neke strašne konačnosti; amputacija možda jeste način lečenja, ali nosi određeni prizvuk očajanja, osećanje poslednjeg sredstva.

Mma Makuci je hrabro nastavila. „Već su mu uzeli meru za privremenu nogu“, rekla je.

„To je dobro“, konstatovala je Mma Ramocve. „A posle toga sledi trajna noga?“

Mma Makuci je potvrdno klimnula. „Mislim da je to plan. Privremena noga, pa onda trajna.“

„Strašno mi je žao što se sve to dogodilo“, rekla je Mma Ramocve. „Znate to, Mma, zar ne? Vi i Futi ne zaslužujete ovako nešto. Tako ste dobri prema njemu, a on je tako divan čovek. Ali, ne možemo upravljati događajima, zar ne?“

Mma Makuci je malo razmislila o ovome. „Ne možemo. I hvala vam, Mma, što kažete da vam je žao. Od toga mi je malo lakše pri srcu.“

Popile su čaj, a onda je Mma Ramocve otišla kući. Nije više bila zabrinuta zbog Mme Makuci; njena pomoćnica, u to je bila sigurna, imala je duboke izvore snage i dostojanstva na koje se može osloniti. Ako potičeš iz Bobononga, ako potičeš iz bede i sirotinje, a postigneš ovo što je ona postigla, znači da si kadar da se izboriš s većinom teškoća; u to je bila sigurna.

Sutradan je Mma Ramocve, iako je Mma Makuci još bila na odsustvu, rešila da počne da radi na slučaju gospođe Grant. Biće to

dobar slučaj, mislila je - malo koja dužnost u životu prija više od one da obavestiš nekog da ga je dotaklo malo sreće. Tu i tamo je dobijala zadatak da uradi upravo to - da obavesti nekog o neočekivanom nasleđstvu od zaboravljenog rođaka ili o isplati osiguranja, ili čak o nagradi. Pojedinačne reakcije na ovakve novosti razlikovale su se; neki su bivali iskreno ushićeni i uzvikivali su od zadovoljstva; neki drugi bivali su više suzdržani i razmišljali su otkud baš njih da snađe takva sreća; neki su pak bivali pohlepni i željni da saznaju može li se ta suma koju treba da dobiju nekako povećati. Ako već postoji jedno nasleđstvo, da nije tu možda i drugo? Može li se osiguravajuće društvo ubediti da isplati malo veću sumu? Uglavnom, međutim, ljudi su u ovakvim situacijama bivali naprosto ljudi i ponašali su se kao deca kad iznenada dobiju veliku kesu punu slatkiša. A zašto i ne bi? Većini ljudi je život težak, ili jednoličan, ili sastavljen od pogrešne vrste događaja; kad se sve sabere i oduzme, ovi kratki trenuci materijalnog zadovoljstva sasvim su bezazleni.

Znala je kako će saopštiti vest o poklonu gospođe Grant. Reći će vodiču da je njegova dobrota nagrađena. Zatim će ga upitati šta bi najradije uradio s neočekivanim bogatstvom. On će već smisliti nešto pametno - ljudi uvek to rade kad im postaviš ovo pitanje - a onda će mu ona reći da će moći da uradi šta god hoće. Naposletku, govoriće mu o Standard banci i različitim vrstama računa što ih tamo nude novim klijentima. S tim će obaviti svoju dužnost. Biće to jednostavan, lako rešiv slučaj, sem jedne stvari, na koju je pomislila dok se spremala da izađe iz kancelarije i započne istragu. Evo o čemu se radilo: vrlo malo toga je jednostavno - to jest, ako je povezano s ljudskim bićima - a iskustvo joj je govorilo da ništa nije lako rešivo.

Međutim, sam početak istrage nije bio dobar čas za bavljenje ovakvim sumnjama, stoga ih je izbacila iz glave. Barem ova faza slučaja biće direktna. Otići će i popričati sa svojim prijateljem Hansijem, koji vodi safari-agenciju u gradu. On će moći da identifikuje safari-logor o kome je reč na osnovu ovog jednog podatka kojim raspolažu - naziva u kojem se pominje ptica ili, možda, životinja. Kad to bude obavljeno, zamoliće ga za ime menadžera, a onda će običan telefonski poziv... Zastala je. Safari-logor se začelo nalazi negde gore blizu Mauna, kao i većina ostalih, u delti Okavanga. Nije dobro poznavala taj deo zemlje i odavno se

nadala prilici da ode tamo. A biće i bolje da vodiča pronade lično i bude potpuno sigurna da je to pravi čovek...

Zatim, tu je bilo pitanje Mme Makuci. Bilo joj je sasvim jasno da je njena pomoćnica pod velikim stresom, što je, naravno, sasvim razumljivo; mogla je zamisliti kako bi se ona sama osećala da je gospodin Dž. L. B. Matekoni povređen i da je izgubio deo noge. Da je ona u tom položaju, tada bi putovanje u Maun bilo tačno ono što bi joj podiglo duh. Tako je, tačno to im je obema potrebno. Njoj samoj bio je potreban kratak predah - Mma Ramocve nikad nije uzimala godišnji odmor - a Mmi Makuci je bilo potrebno nešto da joj skrene misli s onoga što se dogodilo. Dakle, odlučeno je, idu u Maun.

Kad je najzad parkirala kombi na parkiralištu iza hotela *Prezicent* i dogovorila se s mladićem što se pojavio pored njenog prozora da ga čuva, u mislima je već planirala putovanje. Moraće da pogleda u ormar da bi odlučila šta će obući - turisti koji odlaze tamo, među njima i mnoge žene, nose kargo pantalone s mnoštvom džepova, obavezno kaki boje. ⁴ To je greška, smatrala je Mma Ramocve; žene tradicionalne građe srećne su jer imaju ugrađeno tapacirano sedište, ali to ne znači da bi trebalo da nošenjem pantalona skreću pažnju na tu činjenicu.

Odgovarajuća odeća za tradicionalno građene žene jeste dugačka suknja ili komotna haljina, koje mogu *lelujati* oko nje tako da poboljšavaju njenu tradicionalnu figuru.

Uz to, Mma Ramocve nije sebe videla ni u kakiju. Ne samo da to nije boja za žene nego i ne postiže cilj da sakrije onoga ko je nosi od divljih životinja. Lavovi i slični grabljivci, smatrala je, nisu tako glupi da pomisle kako ljudi u kakiju nisu tu; ta stvorenja vrlo dobro znaju da su ljudi u kakiju naprosto ljudi u žućkastomrkoj odeći, te da su stoga za divlje životinje opasni isto koliko i ljudi u crvenoj ili plavoj ili odeći kakve druge upadljive boje. A ako neko baš želi da se kamuflira, onda bi valjda najbolje bilo nešto zeleno, koje bi možda pripomoglo da neko visok liči na drvo, a neko oniži na žbun.

Bilo je i drugih stvari, sem odeće, o kojima će morati da razmisli pre polaska za Maun. Pitanje gde će odsesti: kampovi su bili za turiste, s cenama koje samo oni mogu sebi da priušte; ali to nije predstavljalo teškoću domaćima, koji uvek mogu pribeći gostoprimstvu rođaka ili barem prijatelja, a možda i rođaka svojih prijatelja ili prijatelja

rođakovih prijatelja. U slučaju Mme Ramocve, tu je bio gospodin H. B. C. Matekoni, rođak gospodina Dž. L. B. Matekonija, koji je odseo kod njih poslednji put kad je bio u Gaboronu - osmodnevni boravak, dok je pohađao program obuke namenjen aviomehaničarima, što je on bio. Mma Ramocve nije bila od onih koji vode evidenciju o učinjenim uslugama, ali njegov osmodnevni boravak svakako je davao pravo na prenoćište tokom dva ili tri dana koliko će iziskivati njihova misija. Ne beše upoznala suprugu gospodina H. B. C. Matekonija, ali čula je samo najlepše o njoj, a učvršćivanje porodičnih veza bio je još jedan dobar razlog za ovo putovanje.

Hansi je zatekla za pisaćim stolom u njegovoj putnoj i safari agenciji, zadubljenog u telefonski razgovor koji je obuhvatao i često i izražajno gestikuliranje. Podigao je pogled kad je ušla, nagoveštavajući da ima nezgodnog klijenta na vezi, a onda joj pokretom ruke pokazao da sedne.

„Da, da“, rekao je u slušalicu. „Tako je, ne kažem da nemate pravo na povraćaj sredstava. Kažem da se za taj povraćaj morate obratiti tur-operatoru, a ne ovoj agenciji. To vam kažem.“ Usledilo je ljutito pucketanje s drugog kraja žice i razgovor se okončao. Hansi je spustio slušalicu i pogledao Mmu Ramocve pravdajući se. „Nije moja greška, Mma. Ne mogu ja da jamčim da će svako videti leoparda. Znate kako su ta stvorenja tajanstvena, kako nas posmatraju iz nekog skrovišta i smeju se...“ Mma Ramocve se osmehnula. „Sa mnom je isto, Hansi. Ponekad imam klijente koji smatraju da sam im obećala čudo. To ume da bude veoma teško.“

„Možda bi trebalo da se bavimo jednostavnijim poslom, Mma Ramocve. Nekim gde bismo mi bili klijenti i mogli da telefoniramo drugima i prigovarano.“ Zastao je. „Doduše, ne mogu da vas zamislim kako prigovarate, Mma. Previše ste dobri. Niko ne bi ozbiljno shvatio vaše pritužbe. Rekli bi: *Tako ste duhoviti, Mma Ramocve! Znači, veoma ste zadovoljni. Hvala vam.*“

„Nisam baš uvek dobra“, odvrtila je Mma Ramocve. „Umem da se naljutim, kao i svako drugi.“

Hansi je delovao sumnjičavo. „Ne bih rekao. Ali, hajte da ne pričamo o ljudima kao što je osoba s kojom sam maločas razgovarao telefonom. Baš mi je drago što vas vidim, Mma - jeste li imali neki razlog da dođete ili ste naprosto navratili na čaj?“

„Hoću da putujem u Maun“, odvratila je Mma Ramocve. Hansi je podigao obrvu. „Vi, Mma? Hoćete da idete na safari?“

„Naravno da ne. Ali potrebne su mi neke informacije za slučaj na kojem sad radim. Moram da saznam neke stvari o nekom ko tamo radi. O osobi čije ime ne znam, zaposlenoj u kampu čije ime takođe ne znam.“

Hansi je slušao. „Ako ne znate ništa od toga, ne znam kako onda da vam pomognem.“

Objasnila mu je da postoji putokaz. „Naziv kampa ima neke veze s pticom, ili možda životinjom.“

Hansi je načas razmislio. „Ako je ptica“, rekao je, „tada je zacelo reč o Ostrvu orlova. ⁵ Zove se i Ksaba-ksaba, ali ljudima je teško da izgovore ks, pa su stoga odlučili da ga prozovu Ostrvom orlova. To je sigurno taj kamp.“

„To je sve što mi je potrebno. To, i njihov broj telefona.“ „U kampu nemaju zemaljsku telefonsku liniju“, odvratio je Hansi. „Imaju satelitski telefon, čini mi se, ali obično koriste radio. Međutim, možete pozvati njihovu direkciju u Maunu. Oni mogu stupiti u kontakt s njima.“

Upitala ga je o tom kampu i rekao joj je neke pojedinosti. Hio je jednom tamo, na izletu koji su vlasnici kampa organizovali za turističke agencije. „Nikad mi u životu nije bilo tako udobno“, rekao je. „Nikad. I bili su tako fini prema nama.“

„O tome sam već čula“, rekla je Mma Ramocve. „Izvesna gospođa Grant je ponela iste utiske.“

„Upoznao sam menadžera“, nastavio je Hansi. „Siguran sam da će vam pomoći u istrazi, o čemu god da se radi. A poznajem i jednog tamošnjeg vodiča. Valjan čovek. Zovu ga Grmalj; dovoljno je da samo pogleda u tlo i reći će vam sve o životinjama koje su tuda prošle u, ne znam, u poslednjih pet dana. Čita tlo kao knjigu. Kad bi video vaše tragove, rekao bi: Žena...“

„Tradicionalne građe“, pomogla mu je Mma Ramocve.

„Tako je. *Žena tradicionalne građe. Prošla je ovuda pre pet sati. Kreće se ka severu.*“

„Vrlo su pametni, Hansi, ti ljudi.“

Hansi je potvrdno klimnuo. „Mada, ponekad se zabrinem. Zabrinem se ko će učiti te veštine u narednom pokolenju. Imaju li šegrte? Uči li

danas iko da prati tragove?“

Mma Ramocve se namrštila setivši se šegrta u Brzim motorima Tlokvenga. Nije mogla da zamisli Čarlija i Fanvela kako prate tragove životinja u bušu, mada je sasvim lepo mogla da ih zamisli kako prate kola. *Limuzina sa četvoro vrata, kreće se ka jugu, u trećoj brzini. Ili, još verovatnije, Kola puna devojaka, u onom pravcu, prošla pre dva sata.*

Hansi je skuvao čaj i čavrljali su još oko pola sata. Voleli su da se družu, iako su dolazili iz sasvim različitih sredina. On je poticao s drugog kraja zemlje, iz Ganzija, na krajnjem zapadu, na suprotnoj strani Kalaharija, sušnog kraja u kom ima taman toliko vegetacije da stoka nije gladna, pod uslovom da se zadovoljava mršavom ispašom na livadama obraslim krtom travom. To je predeo smeđih i oker tonova, prašine i bakarnocrvenih zalazaka sunca, rasklimatanih vetrenjača što se okreću nad raštrkanim bušotinama isisavajući vodu odnekud duboko iz nedara zemlje.

Hansijev otac potekao je od grupe Afrikanera koja se u devetnaestom veku domogla tih krajeva i ostala tamo. Bili su to žilavi, suncem opaljeni ljudi, nepopustljivi u svojoj rešenosti da po svaku cenu žive od zemljoradnje, sledbenici Calvinističke crkve koji su svoje holandske korene ostavili daleko iza sebe - u toj meri da su u duši postali Afrikanci. Taj njegov otac začeo je Hansija s jednom ženom iz plemena Mocvana, da bi se potom odrekao svog malog sina i otpravio ženu od sebe davši joj bednu sumu novca. Hansi je znao ko je on, i znao je gde mu je farma, ali je isto tako znao i da tamo nije dobrodošao. Ipak, iz nekog složenog razloga, bio je ponosan na tog farmera koji ga se odrekao, kao i na svoje poreklo, i govorio je o svom ocu s istim ponosom kao Mma Ramocve o svom. Ona je, međutim, mislila: Kad bih samo mogla da popričam s tim čovekom i kažem mu koliko ga sin voli, i da ga dobro protresem, sve dok ne prizna tu ljubav i sopstvenu glupost u kojoj je okrenuo svoje srce protiv nje. Kad bih samo mogla da popričam s njim... Ali neki od nas nisu kadri da vide ljubav, rekla je sebi, čak ni kad stoji tu, pred njima, i moli da je primimo.

Posle razgovora s Hansijem, Mma Ramocve se vratila u kancelariju. Tamo je zatekla gospodina Polopecija kako sedi u stolici Mme Makuci. „Samo sam je isprobavao, Mma Ramocve“, rekao je.

„A i potrebno je da neko bude ovde, da odgovara na telefonske pozive.“

Mma Ramocve se osmehnula na ovo objašnjenje. Shvatala je: dokle god je Mma Makuci tu, gospodin Polopeci neće dobiti unapređenje; razumljivo je, onda, što možda želi da uživa u *pomisli* da se nalazi na njenom mestu.

„Žena čija je to stolica“, rekla je, „jeste jedna vrlo odlučna žena. Znate to, Rra, zar ne?“

Gospodin Polopeci je snuždeno klimnuo glavom. „Ona je jedna vrlo jaka žena.“

„I bojim se da ne pokazuje nikakve naznake da će napustiti posao“, nastavila je Mma Ramocve. „Što znači...“

Gospodin Polopeci ju je prekinuo. „Znam, Mma. Znači da ja nemam izgleda.“ Zastao je i podigao pogled, nadajući se da će u očima Mme Ramocve pročitati ohrabrenje. „Samo sam se pitao da li će se sad, zbog nesreće jadnog Radifutija, nešto promeniti. Pomislio sam da će ona, sad kad je on obogaljen, možda morati da ostane kod kuće.“

„Mislim da on ne bi voleo da kažete da je obogaljen“, rekla je Mma Ramocve. „Izgubio je nogu - ili deo noge - ali opremiće ga nečim i moći će da hoda. Možda manje ili više isto kao pre.“

Gospodin Polopeci je rekao da mu je drago što to čuje i Mma Ramocve pomisli da on uistinu misli tako, iako je ta vest nagoveštavala da će Mma Makuci ostati na svom radnom mestu. Priželjkivala je da može učiniti više za ovog blagog, nenametljivog čoveka, koji je uvek bio tako spreman da se lati novih zadataka i nikad se nije žalio. Smatrala je da mu je učinjena velika nepravda time što je čamio u zatvoru zbog greške koja nije bila njegova, i ranije se nosila mišlju da pokuša skinuti ljagu s njegovog imena. Međutim, ne više; to se dogodilo previše davno i bilo je nemoguć zadatak. On bi trebalo da se usredsredi na to da zaboravi taj košmar, i verovala je da to i čini. Ali ipak, pomoglo bi kad bi mu mogla dati nekakav položaj za koji bi se uhvatio...

„Razmišljala sam nešto, Rra.“ Nije - ne baš - budući da joj je misao pala na pamet pre nekoliko sekundi. „Razmišljala sam o vašem položaju.“

Zagledao se u nju onim dugim, čežnjivim pogledom koji je često viđala kod njega - veoma sličnim nemom pogledu psa koji želi da ga

gospodar nahrani.

„Da“, nastavila je, razmišljajući u hodu. „Znate da je ovo mali biznis. Ne zarađujemo mnogo i deo kojim učestvujemo u plati što vam je daje gospodin Dž. L. B. Matekoni vrlo je mali. To znate?“

Jedva primetno je klimnuo glavom. „Znam, Mma. I veoma sam vam zahvalan.“

Tipično za njega, pomislila je. Nekom drugom bi takav aranžman smetao, ali on ga je prihvatao.

„Tako da vam zapravo ne možemo plaćati više. Voleli bismo, ali ne možemo.“

„Znam, Mma. I ne brinite. Moja žena sad pomaže u prodavnici, tako da i ona nešto zarađuje. Srećniji smo od mnogih. Ne žalim se.“

Mma Ramocve je klimnula glavom. „Ne žalite se, Rra. I to je zaista pohvalno. Ali, evo o čemu sam razmišljala. Mogli bismo vam dati novo zvanje. Pomislila sam da bismo vas mogli nazvati. ..“ Oklevala je. Beše pomislila na operativnog menadžera, ali znala je da bi Mma Makuci prigovorila na to. Prema tome, morace biti savetnik. To je bila reč koju ljudi upotrebljavaju da bi opisali posao onih koji zapravo nemaju nikakvu određenu ulogu i ponekad uopšte nemaju šta da rade. „Recimo, savetodavni detektiv?“ upitala je.

Gospodin Polopeci nije rekao ništa.

„To je veoma dobro zvanje“, ohrabrila ga je Mma Ramocve.

Odmahnuo je glavom. „To je lepo od vas, Mma. Ali ja sam i ovako zadovoljan. Ne morate mi naći titulu da bih se osećao bolje.“

„Ali...“

„Ne, Mma. Ne treba mi to. Zadovoljan sam poslom koji obavljam. Možda će se jednog dana nešto promeniti, ali nemam nameru da dotad tugujem. Ovog časa sam zadovoljan. Volim da popravljam kola, znate, i volim da obavljam povremene poslove za vas. Prema tome, šta mi fali? Sad imamo dovoljno hrane. Deca mi nisu gladna. Dobra su u školi. Ovo je dobra zemlja, naša Bocvana. Šta mi, onda, treba da budem savetnik?“

Nije umela da odgovori, stoga ga je samo pogledala, a on joj je uzvratio pogled. Savršeno su se razumeli.

Zatim je rekao: „Telefon je zvonio dok niste bili tu. Javio sam se. Bila je to ona gospođa, vaša prijateljica, ona Mma Mateleke. Rekla je: *Da li bi Mma Ramocve bila tako dobra da se nađe sutra sa mnom*

na čaju? U onom kafiću na Keju. Odgovorio sam da ću vas pitati i da ću joj onda javiti."

Mma Ramocve se upitala nije li njena prijateljica u kakvoj nevolji. U nedelju u crkvi Mma Mateleke nije izgledala baš najbolje i još tad joj je proletelo kroz glavu da je nešto muči. Bračni problemi, možda? Setila se onoga što joj je ispričao gospodin Dž. L. B. Matekoni - o šlepovanju kola Mme Mateleke s drumu za Lobace. Beše pomenuo nešto o čudnom ponašanju nekog muškarca koji ga je zaobišao na drumu, ali nije naročito zalazio u pojedinosti, a ona je više kuvala nego što ga je slušala. Dešava li se možda nešto u domaćinstvu Matelekeovih? Saznaće, nema sumnje, sutra u deset pre podne u kafiću na Keju.

Zastala je. Zašto taj deo zovu Kej? Gde je reka? Notvane se odatle i ne vidi.

Deveto poglavlje

PRAVILO 32

Mma Ramocve je bila vrlo srećna kad je sledećeg dana pre podne u kafiću na Keju uspeła da dobije sto koji je želela. Nalazio se u sredini, ali i na kraju. Tu je najbolje sedeti, smatrala je, zato što se odatle odlično vidi parkiralište, kao i mala pijaca što tu niče svakog jutra, na kojoj se prodaju odeća jarkih boja, ogrlice i naizgled beskrajna zaliha nilskih konja izrezbarenih od drveta. Mma Ramocve se pitala ko kupuje te figurice, jer je izgledalo da im posao uopšte ne ide, barem ne dok je ona tu; poneki turista, možda, koji oseti potrebu za nilskim konjem; putnik koji u poslednjem trenutku kupuje poklon za svoje ukućane - nepotrebne kupovine, možda, ali zalozi ljubavi koji nikad nisu nepotrebni, nikad besmisleni. Jednom prilikom je i sama kupila drvenog nilskog konja, samo maleckog - sasvim impulsivno, prolazeći pored tezge i videći na licu prodavca izraz pomirenosti sa sudbinom. Nije bio skup i nije ni pokušala da se pogađa kao što je prodavač svakako očekivao, već je bez prigovora platila koliko je tražio. Prodavač se razvedrio, a Mma Ramocve je primerila da će posao možda krenuti nabolje. „Uvek neko nešto kupuje“, rekla je. Da, pomislila je potom, pa i neko ko je upravo kupio drvenog nilskog konja koji mu nije istinski potreban, ni zbog čega do zato što je mekog srca.

Nilski konj je nekoliko narednih dana ležao u fioci njenog pisaćeg stola. Kad god bi je otvorila, pogledao bi je kroz one malecke zareze koji su mu bili oči kao da joj prebacuje što je ovako prognan u bezvodni predeo, a ona se svaki put pitala šta da radi s njim. Jednog jutra ga je pokazala Mmi Makuci, a njena pomoćnica ju je gledala ne razumevajući.

„To je nilski konj, Mma Ramocve. Imate nilskog konja.“

Tome je bilo teško protivrećiti. „Da, to je mali nilski konj.“

Mma Makuci je čekala, ne rekavši ništa. Mma Ramocve se nadala da će uslediti neka opaska puna divljenja, posle koje bi joj ga poklonila. Ali takva opaska ne beše izrećena.

„Vešto je izrezbaren“, rekla je Mma Ramocve naposletku. „Ćak mu se i oći vide. Vidite li? Ovi mali zarezi ovde - to su mu oći.“

„Prave ih mašine“, odvratila je Mma Makuci.

„Ne bili rekla, Mma. Ovo je umetničko delo. Negde postoji vajar koji pravi ove životinje.“

Mma Makuci je odmahнула glavom. Uvek je tako odmahivala kad je znala da ima čvrste argumente. „Ne mislim tako, Mma. Postoji mašina s mnogo dugmadi. Kad pritisnete jedno, tada dobijete takvog nilskog konja. A tu je i dugme za slona, i za žirafu. Vrlo su pametne, te mašine.“

Mma Ramocve se sve više nervirala. Mma Makuci je umela da bude vrlo dogmatična i poznata po odbrani neodbranjivog stava još dugo pošto se pokazalo da nije u pravu. Ovo su bile ručne rezbarije - a ne proizvod neke apsurdne mašine. Nikakva mašina ne može ovako rezbariti drvo; nikakva mašina ne može tako precizno napraviti oči. Tako nešto je nemoguće. „Videli ste sliku neke takve mašine, Mma?“ upitala ju je.

„Ne morate videti sliku nečega da biste znali za to“, učtivo je odvratila Mma Makuci.

Rasprava je bila besmislena i Mma Ramocve je sklonila nilskog konja iz fioke. Nije njena krivica što Mma Makuci ne ceni umetnost i ne razlikuje predmete ručne i mašinske izrade. Ipak, sklanjajući ga iz fioke, Mma Ramocve mu je kradom gvirnula i pod stomak. *Made in China* bi svakako okončalo raspravu u korist Mme Makuci, ali takve oznake nije bilo i to joj je potvrdilo da je pravo na njenoj strani.

Kasnije tog dana poklonila je nilskog konja gospodinu Dž. L. B. Matekoniju. „Kupila sam ti poklončić“, rekla mu je. „Videla sam ovo na onoj pijaci na Keju.“

Uzeo je nilskog konja i pažljivo ga zagledao. „Vrlo je lep“, rekao je. „Baš mi se sviđa. Prava... dragocenost.“

„Čak su mu i oči baš kako treba“, rekla je Mma Ramocve. „Pogledaj kako su ih samo napravili.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je zurio u nilskog konja. „Vrlo precizno“, potvrdio je. „Pitam se, Mma, jesu li imali neku mašinu koja bi im u tome pomogla? Šta mislite?“

Sedeći sada za svojim stolom u kafiću na Keju i čekajući na sastanak s Mmom Mateleke, ona pusti da joj pogled odluta do najbliže tezge. Tu nije bilo rezbarenih nilskih konja - srećom - već odeće: košulja, haljina i kecelja. Jednu košulju je zahvatio povetarac i na nekoliko časaka napunio vazduhom, i posmatrala ju je kako se

pomera i koprca, kao da je nosi neki duh, čas neki koji lagano pleše, čas duh pomahnitalog akrobate.

Posmatrala je košulju kad je stigla Mma Mateleke. Kasni, objasnila je ova, zbog bebe koja nije htela da se rodi. „Ponekad“, rekla je, „čini mi se da ima beba koje znaju ponešto o svetu. I kažu: *Mislim da ne želim da izađem tamo!*”

Mma Ramocve je prasnula u smeh. „Ponekad nije lako kad dođeš na svet!”

„Ali da li bismo voleli da se desi suprotno?” upitala je Mma Mateleke, smeštajući se na stolicu.

„Ne bismo”, odvrtila je Mma Ramocve. „Srećni smo što smo živi.”

Na trenutak je Mma Mateleke, koja se dotad osmehivala, oklevala, a osmeh joj je izbledeo.

Mma Ramocve je primetila. „Ovog časa baš i niste srećni što ste živi?”

Mma Mateleke je uzdahnula. „Pa, valjda je ipak bolje nego da nisam živa. Ali biva ponekad da... eto, ima trenutaka kad...” Nije završila rečenicu. Pojavila se konobarica i njih dve poručile; Mma Mateleke kafu, a Mma Ramocve crveni afrički čaj. Konobarica je pribeležila porudžbinu i otišla. Mma Ramocve je pogledala u svoju prijateljicu.

„Nesrećni ste, Mma?”

Mma Mateleke nije odmah odgovorila. Sedela je tačno preko puta Mma Ramocve, na drugoj strani stola, ali pogled joj je bio usredsreden drugde, zagledan u daljinu, u vrhove eukaliptusa nanizanih duž druma iza parkirališta.

„Ponekad sam srećna, Mma. Ponekad, opet, nisam.” Pogledala je u Mmu Ramocve, kao da traži potvrdu. „Mislim da je s većinom ljudi tako.”

Mma Ramocve je klimnula glavom. „Da“, složila se, „ima trenutaka kad sam nesrećna i trenutaka kad sam srećna. Sve u svemu, srećnih trenutaka ima više, čini mi se.”

„Možda“, rekla je Mma Mateleke.

Mma Ramocve je čekala da druga žena kaže još nešto, ali ova je sad gledala u do i nije izgledalo da je spremna da doda nešto onome što je već rekla. „Mislim da ste sad nesrećni”, reče ona, dodajući, „iako ste u nekim drugim trenucima srećni.”

Nije to bila opaska kadra da naročito podstakne razgovor - Mma Ramocve je toga bila svesna - ali izgleda da se dotakla nečega u Mmi Mateleke. „O, Mma Ramocve“, rekla je. „Veoma sam nesrečna. Nesrečna sam zbog svog muža.“

Mma Ramocve je pružila ruku i dodirnula ruku svoje prijateljice. „Znači, to je to, Mma. Isto zbog čega su i mnoge druge žene nesrečne.“ Zaista je bilo tako; zahvaljujući svojoj profesiji, to je i previše dobro znala. Koliko je žena došlo u njenu kancelariju i počelo razgovor sa: *Reč je o mome mužu, Mma?* Nikad nije pokušala da ih prebroji, premda se njihov broj lako mogao saznati uvidom u akta što ih je Mma Makuci zavedila pod naslovom *Neverni muževi*. Njena pomoćnica je u taj dosje unosila pojedinosti o svim klijentima i istragama, i sličnim stvarima. „Vrlo debeo dosje“, primetila je jednom Mma Makuci. „Dosje zbog kojeg bi svaki muškarac trebalo da se postidi kad ga vidi.“

Mma Ramocve je progovorila blagim glasom. „Ne ponaša se dolično?“

Mma Mateleke je zatvorila oči. Lagano je odmahнула glavom. Ugrizla se za usnu.

„Znači“, rekla je Mma Ramocve. „Nije dobar prema vama?“

Ovo je izazvalo odmahivanje glavom. „Nije to, Mma. On je velikodušan čovek. Uvek mi da novca koliko tražim. Nije to.“

Mma Ramocve je oklevala. Optužba za preljubu je nešto ozbiljno, čak i kad se izriče u kontekstu privatnog razgovora, što je ovo u suštini bilo. „On... U vezi je s nekom ženom?“

Mma Mateleke je podigla pogled. „I vi ste to čuli, Mma?“

„Nisam. Postavila sam vam pitanje.“

Mma Mateleke je delovala razočarana, ili je barem Mma Ramocve pomislila tako, premda je brzo shvatila da je začelo pogrešno pročitala izraz na licu svoje prijateljice; žena ne želi da čuje vest o muževljevom neverstvu.

„Mislim da ima aferu“, rekla je Mma Mateleke. „Mislim da postoji druga žena. Neka mlađa. Neka mlađa, zgodna žena.“

„Znate li ko je ona?“ upitala je Mma Ramocve. Vajolet Sefoto? Onomad u katedrali beše nakratko uzela u obzir tu mogućnost, ali ne, sigurno nije - bila bi to prevelika koincidencija, ali izvesno je neko

poput Vajolet Sefoto, u to nema sumnje. Gaboron je pun beskrupuloznih Vajolet Sefoto.

Mma Mateleke je odmahнула glavom. „Ne. Nisam čula njeno ime.“

„Šta znate o njoj? Znate li gde živi?“

Mma Mateleke je slegla ramenima. „Nikad je nisam videla. U stvari, Mma, nemam stvarnih dokaza. Kažem samo da *misl*im da on ima aferu. A vi možete pronaći dokaz.“

Došla je konobarica i spustila poslužavnik na sto. Bila je mlada, tek zašla u dvadesete, i željna da udovolji. Mma Mateleke kao da nije obraćala pažnju na nju, ali Mma Ramocve joj je zahvalila i rekla da čaj odlično miriše. Konobarica se bez reči osmehnula i vratila unutra.

Mma Ramocve je upozorila prijateljicu da ne pre nagluje. „Taj strah je vrlo uobičajen među nama ženama“, rekla je. „Mnoge se brinu da bi im muž mogao početi da zagleda druge žene.“

I ne samo da ih zagleda, Mma. To je sasvim prirodno. Ali ne bi trebalo da pomišljate da ima aferu osim ako nemate nekog razloga da tako mislite. I mate li vi razloga?“

„Razloga? Pitate me za razloge? Kad vam kažem, Mma, svaka žena čiji muž švrlja prosto zna šta se događa. Osećate to. Sedi i smeška se, i pomislite: *Zašto li se sad smeška?* I onda iznenada ustanovite da je kupio sebi jedan od onih losiona što se koriste posle brijanja i da ga stavlja na lice. I pomislite: *Otkud je sad počeo da se maže ovim, kad to nikada dosad nije radio?* Nikad? Eto šta pomislite, Mma, a onda shvatite. Tada kažete sebi: *Ima aferu - znam da je ima.*“

Mma Ramocve je bila nezadovoljna zbog nedostatka dokaza, ali to je bilo sa stanovišta detektiva. Kao žena, tačno je znala o čemu govori Mma Mateleke, a znala je i da su njeni strahovi po svoj prilici sasvim osnovani. Muškarci imaju vanbračne afere; to im je svojstveno i, premda je ranije pretpostavljala da je Herbert Mateleke miran i prilično konzervativan muškarac, morala je priznati da čak i smireni, konzervativni muškarci imaju afere. Štaviše, često su gori od svih.

Još nešto ju je brinulo. Možda Herbert Mateleke nije bio njen blizak prijatelj, ali bio je prijateljičin muž, a to je bilo zabrinjavajuće. Klovis Andersen davao je, kao i obično, mudar savet u vezi s tim. *Ne radite za prijatelje, ako to ikako možete izbeći*, napisao je u *Načelima*

privatnog istraživanja. Dalje je stajalo: Zbog čega? Iskustvo meje naučilo da, radeći za prijatelja, sagledavate situaciju iz njegove perspektive. Videćete je onako kako prijatelj želi daje vidite, zato što ste emocionalno upleteni u slučaj. Stoga, evo Pravila 32: Upamtite kad valja da odbijete slučaj. Bolje da ostanete bez honorara nego bez prijatelja.

Mma Ramocve je pijuckala svoj čaj. Mma Mateleke još ne beše zatražila od nje da započne istragu, ali bila je sigurna da će takva molba uslediti. I usledila je.

„Znam da ste vrlo zauzeti, Mma“, rekla je Mma Mateleke, dodajući: „Ovih dana svi su vrlo zauzeti. Cela Bocvana je vrlo zauzeta.“

Mma Ramocve je razmislila o ovom poslednjem opažanju. Da li je cela Bocvana zauzeta? Ljudi u Gaboronu izvesno deluju vrlo zauzeto, ali nije bila tako sigurna u pogledu provincije. Štaviše, u provinciji ima mnogo onih koji ne deluju ni najmanje zauzeto. To su oni što sede pred kućama i posmatraju goveda kako kaskaju, ili oni što sede pod drvećem i razgovaraju s prijateljima, ili oni što nameste stolicu negde na sunce i onda tako sede na njoj. Takav bi, začelo, život trebalo i da bude. Čemu ovolika strka, kao da sve mora da se uradi baš danas, kad pred sobom imamo, uz malo sreće, još godine i godine?

„Ali čak iako ste zauzeti“, nastavila je Mma Mateleke, „možda ćete ipak naći vremena da mi učinite ovu uslugu, sestro moja.“ *Sestro moja* - dve vrlo moćne reči, a Mma Ramocve je to znala. Ovim se apelovalo na nešto što je prevazilazilo normalne okvire prijateljstva. Ovim se apelovalo na afričko osećanje za uzajamnu pomoć i dužnost da takvu pomoć i pružiš. Ne nazivaš nekog svojom sestrom osim ako ne veruješ u sve to - kao Mma Ramocve. A Mma Mateleke je, razume se, znala za to njeno uverenje.

„Možete me pitati“, rekla je Mma Ramocve, „a ja ću vam odgovoriti potvrdno.“ Reči su navrle skoro bez razmišljanja, ali znala je da su obavezujuće.

Mma Mateleke, koja je dotad sedela pogrbljeno od napetosti, sada se opustila. „Hoćete li, molim vas, pronaći te dokaze koji su mi po trebili. Hoćete li, molim vas, saznati ko je ta žena s kojom se viđa. Kako se zove. Gde živi. Kako izgleda. To vama neće biti teško.“

Mma Ramocve je morala priznati da neće. Teško je sakriti aferu u Gaboronu, budući da nemate bogzna gde da odete i posvuda su hiljade očiju i ušiju. Ako se Herbert Mateleke viđa s nekom ženom, ona će to očas posla saznati. Nešto ju je, međutim, još uvek mučilo, i sad je to rekla svojoj prijateljici. „Smem li vas pitati, Mma, šta nameravate da uradite s tom informacijom, pošto je dobijete? Uvek to pitam klijente - ne samo vas.“

Izgledalo je da je pitanje zateklo Mmu Mateleke; kao da je odgovor toliko očigledan da nije bilo potrebe postavljati ga. „Poslužiće mi da bih se razvela od njega“, naglo je izgovorila. „Zašto bih inače želela da znam?“

Mmi Ramocve je palo na pamet još nekoliko razloga, ali nije ništa rekla. Da biste mu oprostili, pomislila je. Da biste apelovali na drugu ženu da vam ne razara brak, i možda uspeli u tome. Da biste razmislili zašto je on uopšte osetio potrebu za vanbračnom aferom.

„Pa dobro“, rekla je Mma Ramocve. „Pozabaviću se time. Ne mislim da će dugo trajati. A...“ Oklevala je.

„Šta, Mma?“

„A možda je Herbert nedužan“, rekla je. „Najzad, neki muškarci i jesu, znate.“

Deseto poglavlje

NEKI NAPROSTO SEDE U KOLIMA

Mma Ramocve se u kancelariju vratila zamišljena. Gospodin Dž. L. B. Matekoni - pa i Mma Potokvane, što se toga tiče - umeli su ponekad da kažu kako je ona mekog srca i da „ne“ nije jedna od reči koje njeno srce razume. Smejala se na te pohvale; po njenom mišljenju, gospodin Dž. L. B. Matekoni je bio jednako mekog srca kao i ona - nikad nikog nije odbijao i latio bi se popravke čak i najbeznadežnijeg kvara na kolima - a što se tiče Mme Potokvane, dakle, svi znaju da bi sve učinila za siročiče pod svojim staranjem, a ako to nije znak mekog srca, šta onda jeste? Stoga, iako je znala da bi trebalo da odbije da pomogne Mmi Mateleke, znala je i da ne može odbiti prijateljicu. Ali nije se radovala zadatku pred sobom, jer je obuhvatao praćenje nekog koga je poznavala, a to nije bila dobra zamisao.

Lako je pratiti nepoznatog. Možeš sedeti u kombiju i pretvarati se da čitaš ili, čak, spavaš. Mnogi to rade: sede u kolima, razgovarajući s prijateljima ili slušajući radio, ili čak naprosto sedeći. Niko nema razloga da bude sumnjičav zbog toga. Ali ako neko sedi u kombiju pred kućom nekoga koga poznaje i onda ga prati kad se ovaj izveze iz dvorišta, očigledno je da bi to upalo u oči. Zamislila je prizor u kojem je Herbert Mateleke pita: „Mma Ramocve, video sam vas juče po podne kako sedite pred mojom kućom. To ste bili vi, zar ne? Siguran sam da jeste. A kad sam seo u kola, pratili ste me. Možda ste hteli da vam pokažem put, Mma...“ A ona ne bi znala šta da kaže, već bi promrsila nešto kako je, eto, grad mali uprkos tome što je tako veliki, i kako čovek lako naleti na nekog koga poznaje, isto tako lako, štaviše, kao u nekom malom selu...

Stigavši do prostorija što ih je Prva damska detektivska agencija delila s Brzim motorima Tlokvenga, beše zaključila da nikako ne može pratiti Herberta Matelekea već da se može samo pridržavati procedure koju je koristila u tolikim svojim slučajevima. Ako želi da sazna odgovor, tada jednostavno mora nekog da pita. Ništa jednostavnije od toga, stvarno, i u brojnim prilikama je baš tako i uradila, s upadljivo uspešnim rezultatima. Ponekad je dobijala neposredan odgovor; u drugim prilikama nije bio tako neposredan,

ali zato ništa manje nedvosmislen. Setila se kako je u jednoj istrazi krađe u firmi - nestancima novca za sitne troškove i tome slično - morala da sazove sastanak osoblja. A onda, dok su svi stajali pred njom, njih dvanaestak, rekla je: „Dobro, ljudi, poslovođa kaže da neko krađe pare, a ja se pitam ko je taj?“ Smesta su se svi parovi očiju okrenuli i pogledali u jednog člana osoblja koji je uporno zurio u pod. Ljudi znaju, pomislila je; znaju i ono što ponekad nisu spremni da kažu. Niko u toj firmi ne bi bio spreman da otvoreno prijavi lopova, ali mnogo otkrivamo pogledom. Naše oči, pomislila je, pokazuju šta nam je u srcu.

To iskustvo, prizvano u misli dok se vozila do kancelarije, poslužilo je kao putokaz. Da, otići će da popriča s Herbertom Matelekeom, ali govoriće s njim kao da neko drugi ima aferu, a njegove oči odaće joj sve potrebne informacije. Posle toga će možda biti u položaju da ga pita, dosta neposrednije, može li mu ikako pomoći ako prolazi kroz nekakve teškoće. Ali, opet, tu bi se mogao ukazati dodatni problem: možda bi on s njom razgovarao u poverenju, što bi značilo da ona ono što čuje od njega ne sme preneti Mmi Mateleke, koja joj je, na neki način, sad klijent i... i sve to samo naglašava činjenicu da nije ni trebalo da pristane. Uzdahnula je; Klovis Andersen je bio koristan, ali je uglavnom davao samo opšte preporuke. Nigde u knjizi nije pisalo gde da odeš i dobiješ konkretan savet u vezi sa situacijom kao što je ova. Eh, kad bi mogla lično da porazgovara s nekim poput Klovisa Andersena - ali on se nalazi negde daleko i izvesno nikad nije čuo za Mmu Ramocve i Prvu damsku detektivsku agenciju, možda ni za Bocvanu, a moguće je da je dosad već i pokojni. Na zadnjoj korici *Načela privatnog istraživanja*, toliko puta prelistavanih u rukama Mme Ramocve i Mme Makuci, nije pisalo ništa detaljnije o autoru, osim što je bio opisan kao „čovek s ogromnim iskustvom u ovoj oblasti“, ispod fotografije muškarca s prosedom kosom i naočarima s rožnatim okvirom. To je bilo sve; ni pomena o kancelariji, gradu ili porodici; fotografija je bila bez pozadine koja bi nago ves tila gde se nalazi - možda namerno. Veliki Klovis Andersen ne bi želeo, pomislila je, da ga neko poput nje gnjavi pitanjima o tome kako da postupi u slučaju prijateljičinog muža koji možda ima aferu ili, možda, samo pokušava da se skloni od džangrizave žene, što neki muževi, kao što se zna, rade.

Mma Makuci, koja se beše vratila s odsustva, ne bi nikad pretpostavila kakve sumnje muče njenu poslodavku. Mma Ramocve nije verovala u opterećivanje drugih vlastitim brigama, pa je svoju pomoćnicu pozdravila s vedrim osmehom i predlogom da bi možda mogla pristaviti vodu za kasnoprepodnevni čaj. Jeste da je ona upravo popila čaj, dabome, ali to je bilo u sklopu posla, tako da se ne računa.

Mma Makuci je podigla pogled i Mma Ramocve je odmah znala da nešto nije u redu. Futi, pomislila je. Još je u bolnici. Stanje mu se pogoršalo. Pojavila se infekcija. Pao je. Možda je ustao iz kreveta i zaboravio da sad ima samo jedno stopalo, i...

„Izašao je iz bolnice“, rekla je Mma Makuci.

Mma Ramocve je zapljeskala. „O, Mma, to je odlična vest. Stvarno odlična vest.“ Zastala je; izraz na licu Mme Makuci nije baš ličio na izraz žene čiji je verenik upravo otpušten iz bolnice.

„Kod tetke je“, turbobno je rekla Mma Makuci. „Znate onu ženu. Uzela ga je.“

Mma Ramocve je sela za svoj sto. „Mora da je to zato sto cesto ne puštaju ljude da odu sami“, reče ona. „Vole da ih predaju srođnicima, kako bi ih ovi negovali.“ Posmatrala je dejstvo svojih reči na Mmu Makuci. Mlađa žena je ostala neraspoložena.

„Zar verenica nije rod, Mma?“ ogorčeno je upitala Mma Makuci. „Zar prsten danas ne znači ništa? Zar ona koja će ga paziti do kraja života nije dovoljno bliska da može da ga neguje onda kad izađe iz bolnice sa samo jednim...“ Glas joj je zamro i Mma Ramocve se pridigla sa stolice. Preostale reči gušile su se u suzama. „Sa samo jednim stopalom“, kukala je Mma Makuci. „Dok je drugo stopalo naprosto... naprosto bačeno kao nekakva starudija... I moraće, pre svega, da ide na štakama, a ja bih mu pomogla... On je tako dobar čovek, Mma, i tako je nepravedno kad se nesreća desi dobrom čoveku, a svi ti nevaljalci hodaju naokolo na obema nogama i ne događaju im se nesreće...“

Bila je to reka, bujica tuge; tuge zbog onoga što se dogodilo Futiju Radiflitiju, ali i zbog koječega drugog, onoga ispod površine što se sad uzburkalo ne bi li i ono izrazilo svoj bol, nekih starih stvari koje su se desile davno. Mma Ramocve je naslutila to i žurno prišla Mmi Makuci, zagrlivši je, pokušavajući da je uteši. Lice Mme Makuci bilo

je obliveno suzama što su curile niz obraze spirajući kremu koju je stavljala na svoju problematičnu kožu.

„O, Mma, pa vi plačete. Izašao je iz bolnice - to je važno. Mora biti da je ona otišla i rekla im da mu je tetka. Futi se tu nije mnogo pitao.”

„Nisu smeli da dozvole toj ženi da ga odvede”, jecala je Mma Makuci. „Odvela ga je kod sebe i sada će ga otrovati.”

Mma Ramocve nije mogla suzdržati i zinula je od čuda. „Otrovati? Šta to pričate, Mma?”

„Otrovaće ga”, ponovila je Mma Makuci. Međutim, njenom glasu je manjkalo ubjeđenja; znala je koliko je ova optužba nečuvena.

„Ne smete govoriti takve stvari”, prekorila ju je Mma Ramocve. „Potreseni ste, Mma, to mi je jasno, ali vrlo je opasno pričati o trovanju ljudi. Vrlo opasno, Mma. Jeste li me čuli?” I imala je pravo; možda je Mma Makuci bila potresena, ali u zemlji u kojoj se, pored svih njenih dobrih strana, u umovima nekih zadržalo verovanje u vradžbine i trovanje, nije bilo dobro govoriti ovakve stvari. A Mma Makuci je to shvatila i podsetila sebe da ona nije nekakva sujeverna i neobrazovana žena iz tamo neke nedodijete nego detektivska pomoćnica u modernom gradu Gaboronu i, štaviše, diplomka Bocvanskog koledža za sekretarice (sa devedeset sedam procenata).

„Možda ga neće otrovati”, šmrcnula je Mma Makuci. „Ali zašto je rekla, kad sam joj telefonirala, da ne mogu da govorim s njim? Rekla je da se odmara i da će mu kasnije reći da me pozove.”

Mma Ramocve je prešla na drugu stranu prostorije, do police na kojoj su držale čajnik. Čaj je često rešenje u teškim trenucima i bila je sigurna da će Mma Makuci jasnije razmišljati nakon što je posluži čajem.

„Možda je naprosto rekla istinu. Uvek je dobro odmarati se kad izađeš iz bolnice. Sigurno nećeš istog časa otići da igraš fudbal...” Zaćutala je. Reči su joj izletele a da nije mnogo razmišljala o njima; fudbal je u ovim okolnostima bio loš izbor. Ispravila se. „Htedoh reći, ne jurcaš naokolo...” Još jedan netaktičan izbor reči.

Mma Ramocve baci pogled preko ramena dok je sipala čaj u čajnik. Mma Makuci je zurila u nju.

„Kakav sad fudbal, Mma Ramocve? Futi nikad nije igrao fudbal. I kako neko može da jurca naokolo ako ima samo jedno stopalo,

Mma?"

„Ovo je dobar čaj", rekla je Mma Ramocve u pokušaju da skrene priču s fudbala, stopala i jurcanja. „Mislim da će vam se dopasti. *Pet ruža*.⁶ Odličan je."

„Uvek koristim taj čaj", kruto je odvratila Mma Makuci. „Ne mislim da će sad biti išta drugačiji. Ali, čemu pričati o jurcanju, Mma? On neće jurcati."

„To je samo drugi način da se kaže da se posle izlaska iz bolnice sve mora raditi postepeno. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je znao čoveka koji je izašao iz bolnice i odmah otišao da učestvuje u dobrotvornoj šetnji za Lajons klub,⁷ i sad je pokojni."

„Upokojio se za vreme šetnje?"

Mma Ramocve je potvrdno klimnula. „Rekli su mu da ne bi smeo ići, da je još slab, ali nije hteo da sluša. Udario ga je grom."

„I tako se upokojio?"

„Jeste." Dešavalo se, i to iznenađujuće često. Jake oluje s grmljavinom što se nakupe u kišnoj sezoni praćene su veličanstvenim munjama koje okončavaju život zlosrećnih ljudi što se zateknu na otvorenom; u predelu sačinjenom od niskog drveća i prostranih čistina, čovek ume da bude najpogodniji provodnik.

Mma Makuci se namrštila. „Ali ne vidim kakve to veze ima s izlaskom iz bolnice. Uvek ima onih koje udari grom. Tako je lani udario jednog čoveka u Bobonongu. Sklanjao je kokoši s kiše i upokojio se. Samo su cipele ostale od njega."

Razgovor nije bio vedar, ali makar je Mmi Makuci skrenuo pažnju s Futija. Pijuckajući čaj, pričale su i o drugim stvarima i ljudima, pa i o gospođi Grant.

„Odlučila sam", objavila je Mma Ramocve. „Idemo u Maun."

Mma Makuci je bila ushićena. „To će biti službeni put?"

„Hoće, Mma", odvratila je Mma Ramocve. „Otputovaćemo mojim kombijem i odsesti kod rodbine gospodina Dž. L. B. Matekonija. Oni žive na periferiji Mauna. Tada možemo sprovesti istragu."

Mma Makuci je sijala od zadovoljstva. Tapkajući lice malom čipkanom maramicom, pokušavala je da popravi štetu što su je prouzrokovale suze. „Nikad nisam bila na službenom putu", rekla je. „Ovo je lepa vest."

Bila je to reakcija kakvoj se Mma Ramocve i nadala. Smatrala je će njenoj pomoćnici činiti dobro da malo skrene misli s Futijevih jada. A za to vreme nek se tetka - teška kakva jeste - stara o svom sestriću. To će takođe pomoći, smatrala je Mina Ramocve; ljudi s razlogom bivaju neprijatni, to nije retkost, a kod tetke je razlog bio verovatno strah da Mma Makuci ugrožava njen položaj. Ako poveruje da je uistinu potrebna, možda će biti manje nesigurna. Možda...

„Razume se, svi troškovi će biti plaćeni“, nastavila je Mma Ramocve.

Mma Makuci je očigledno bila zadovoljna čuvši ovo. „Da“, s odobravanjem je rekla. „To je opšte pravilo kod službenih putovanja. Govorili su nam o tome na Bocvanskom koledžu za sekretarice.“ Nije pomenula da su ih istovremeno upozorili: Ne idite na službeni put sa šefom. Naravno, pri tom su imali na umu situaciju kad šef, muškarac, pozove sekretaricu da ga prati na službenom putu. To je u većini slučajeva prizivanje katastrofe, budući da se od sekretarice može očekivati više nego da samo zapisuje ono što joj se diktira. Ovo je, dabome, nešto sasvim drugo; službeni put sa šeficom je samo službeni put. Međutim, kopkali su je troškova. Ako će u Maun putovati kombijem Mme Ramocve, tada nema potrebe za kupovanom karata, a Mma Ramocve joj još nikad nije tražila da plati deo troškova za gorivo. Neće biti ni hotela, ako odsedaju kod rodbine gospodina Dž. L. B. Matekonija, a neće joj biti potrebna nikakva nova odeća ili... Cipele?

„Baš fino“, vedro je rekla Mma Makuci. „Mislite na sporedne troškove?“

Mma Ramocve je oprezno klimnula glavom.

„Kao što su troškova za obuću?“ odvažila se Mma Makuci.

Usledila je kratkotrajna tišina. „Nisam sigurna kakva su to troškovi za obuću, Mma“, rekla je Mma Ramocve. „Ako oštetile cipele tamo, naravno da će firma platiti popravak. Ali to je krajnje neverovatno, čini mi se. Govorila sam, pre svega, o...“ Htela je da navede usputne pauze za jelo i troškove ishrane gore u Maunu, ali nije imala prilike da završi rečenicu.

„Tamo gore je divljina“, odlučno je rekla Mma Makuci. „To je Delta, kao što znate. To nije Gaboron, s uređenim ulicama i bezbednim stazama. To je bus, Mma, a u bušu ne možete ići u gradskim

cipelama. Upali biste u mravojedov brlog ili tako nešto. U delti Okavanga postoji mnogo takvih stvari.“ I onda se, kao vrhunac, poslužila uzrečicom Mme Ramocve: „To je opšte poznato, Mma.“

Mma Ramocve se s mukom obuzdavala. „Na šta mislite, Mma?“ Potom je rekla, smatrajući to vrlo blagovremenim potezom: „Biće mi drago da vam pozajmim par sopstvenih izdržljivih cipela, Mma. Ne smete gore u Deltu u tim vašim finim zelenim cipelama“, i dodala, „premda bi bile odlična kamuflaža.“ Neodoljivo, bezočno, nametala se misao o Mmi Makuci kako se kreće kroz gustu travu, uspešno kamufliranih i stoga nevidljivih stopala, ali zato s velikim naočarima koje hvataju sunce i ipak je odaju.

Mma Makuci je odmahнула glavom. „Vrlo ljubazno od vas, Mma, i vrlo sam vam zahvalna. Ne bih da pomislite da ne cenim vašu ponudu.“ Zastala je da ulivati dah. „Oduvek sam smatrala da su vaše cipele vrlo praktične, i sigurno će se odlično pokazati gore u Delti. U to nema sumnje. Međutim, postoji jedan problem. Vaša stopala su vrlo dobra, Mma, ali nisu mala. Moja stopala pak nisu najmanja u Gaboronu, ali nisu ni velika kao vaša. Što znači da ne mogu nositi vaše cipele, jer bi mi na svakom koraku spadale.“

Mma Ramocve se ugrizla za jezik. Futi Radifuti je dobrostojeći, može priuštiti sebi da kupi verenici nove cipele, a smatrala je da nije u redu da se cipele tretiraju kao poslovni trošak.

„Mislila sam na par onih ženskih dubokih cipela“, predložila je Mma Makuci. „Viđali ste ih, Mma. Znae, one što sežu do gležnjeva - ili tik iznad njih, i spređa se vezuju pertlama. Obično su od svetlosmeđeg antilopa. Vrlo su elegantne i ujedno vrlo praktične. Takve će mi cipele biti potrebne.“ Potom je dodala: „A znam i gde da ih kupimo, Mma. Staju tri stotine pula par. To je vrlo povoljno.“

Mma Ramocve je pogledala kroz prozor. Znala je za ljubav Mme Makuci prema cipelama. Nema tako dugo da je kupila nove, svega šest meseci posle prediodnog para. S ovim novim zelenim cipelama, koliko pari obuće ima njena pomoćnica? Ima plave, ima crvene, ima one što izgledaju kao da su od kože krokodila ili tako nečega (Mmi Makuci nije bila nimalo zabavna pretpostavka Mme Ramocve da je to možda koža mravojeda ili čak dikobraza), mada se ove potonje nisu mogle često videti otkako se ispostavilo da su toliko moderne da je nemoguće hodati u njima. Sve u svemu, nije joj bio potreban

još jedan par cipela, a opet, ono što je rekla bilo je tačno: ne možeš se kretati kroz buš u gradskoj obući. Ali bilo je tačno i da je jedini razlog što je Mma Makuci morala da se kreće kroz buš to što ju je Mma Ramocve pozvala da ide s njom u Maun.

Okrenula se. „U redu, Mma. Možete uzeti iz kase za sitne troškove. Idite i kupite te cipele.”

Rekavši ovo, smesta se osetila bolje. Mma Makuci je vredan radnik. U životu nije imala mnogo i marljivo je radila za sve što ima, uključujući i cipele. Prolazi kroz teško razdoblje i ako će ugađanje njenoj strasti prema cipelama pomoći da ga prebrodi, rada je to možda nešto što joj Mma Ramocve duguje.

Zahvalnost Mma Makuci bila je očigledna. „O, Mma, to je divna vest. Što ne pođete sad sa mnom, pa da odemo i kupimo te duboke cipele? Za vas takođe.”

Mma Ramocve je podigla ruku u znak protesta. „Nisu mi potrebne duboke cipele, Mma. Imam svoje udobne ravne cipele. U njima biste mogli preći Kalahari i vratiti se.”

„A šta ako nagazite na zmiju, Mma, dok hodate Kalaharijem? Šta onda?”

„Biću veoma pažljiva”, odvrtila je Mma Ramocve. „Već dugo hodam Bocvanom i još nisam nagazila na zmiju. Uostalom, i ne idemo u Kalahari. Idemo u deltu Okavanga.”

„Pripazite, Mma!” upozorila ju je Mma Makuci. „Postoji prvi put za sve. Postoji nešto što se zove zakon prošeka - možda ste čuli za njega. A on kaže da vam se, ako još niste nagazili na zmiju, to može ubrzo dogoditi.”

Odvezli su se kombijem do tržnog centra na Keju. Desio se mali parkirališni incident, u kojem je Mma Ramocve zamalo izbegla da ogrebe krilo susednih kola, blistave nemačke mašine.

Bilo je za dlaku i Mma Makuci nije uspela da suzdrži nagli uzdah u trenutku bliskog susreta dvaju vozila.

„Ta kola su prevelika”, rekla je Mma Ramocve. „Zauzimaju previše prostora. Ako ova velika kola nastave da stižu, uskoro u Bocvani više neće biti mesta za nas ostale.”

„Možda je trebalo da im damo malo više prostora”, rekla je njena pomoćnica. „Nije da kritikujem vašu vožnju, ali ponekad nije loše dad

velikim kolima malo više prostora."

Razrešivši tu dilemu, uputile su se na pokriveno šetalište među prodavnicama. Na polovini puta, pored prodavnice odeće, nalazila se prodavnica sa šatorima, mrežama za komarce, lovačkim noževima i ostalom opremom za one što se otiskuju u buš. Pogled Mme Ramocve privukao je stalak s izloženim kompasima i brošuram pod naslovom *Kako da ne zalutate u bušu*. Uzela je knjižicu i prelistala je. Pronašla je unutra poglavlje o tome kako pronaći sever, jug, istok i zapad. Osmehnula se čitajući; ovo izvesno nije bilo namenjeno domaćima. Svi koje je poznavala vrlo dobro su znali u kom se pravcu nalazi sever - zato što u istom pravcu teče drum prema Frensistaunu; Južna Afrika nalazi se tamo preko, iza Tlokvenga, na istoku; Lobace je na jugu: a na zapadu se prostire pustinja Kalahari, koju svaki nos može da *namiriše* i razlikuje od svega ostalog, zato što vetar koji odande duva donosi mirisnu mešavinu suvoće, pustoši i zatalasane trave. Morala je, međutim, priznati da ako ne zna sve ovo a od turiste se teško može očekivati da zna - tada je ova knjiga, sa svojim dijagramima i objašnjenjem kako se prati kretanje sunca uz pomoć štapa pobodenog u tlo, zaista vredna osamdeset pula naznačenih na korici.

Prišla im je prodavačica i Mma Makuci je pokazala na terenske cipele, upadljivo izložene na polici iza pulta. Obe su navele svoju veličinu i devojka je otišla da iz plakara donese odgovarajuće kutije.

„Biće baš udobne“, rekla je Mma Makuci. „Nećete zažaliti, Mma.“

Mma Ramocve nije bila tako sigurna. Imala je osećaj da joj Mma Makuci nameće kupovinu ovih cipela, a nije mislila da može legitimno dodati ovaj trošak klijentu. Teško da je mogla dodati na račun: *Terenske cipele, 600pula*. Svaki klijent koji dobije takav račun imao bi savršeno pravo da ga ospori, a ne prenese li ga na klijenta, moraće ga platiti sama.

Prodavačica se vratila s kutijama pod miškom. Dok je ona raspakivala cipele, Mma Ramocve je primetila nešto u izrazu lica Mme Makuci - nestrpljivo iščekivanje koje je daleko nadmašivalo išta što bi se normalno moglo očekivati. Bio je to izraz što se katkad viđa na licu deteta koje očekuje da će dobiti slatkiš, izraz što je svedočilo o čistom, najobičnijem zadovoljstvu i ushićenju. S godinama

izgubimo taj izraz, pomisli ona; zaboravimo kako je to kad si tako oduševljen. Ovo je, dakle, izraz žene koja obožava cipele.

Mma Makuci je bila uslužena prva. Cipele su savršene, rekla je, uzeće ih, to jest, uzeće ih Mma Ramocve.

Prodavačica se okrenula prema Mmi Ramocve. „Vaša stopala su mnogo veća“, rekla je. „Možda će vam ove biti male. Ali najpre ih probajte, Mma.“

Bile su joj malčice tesne, ali je prodavačica naglasila da se antilop pod pritiskom širi i da će joj posle jednog ili dva dana nošenja pristajati kao rukavice.

„U tom slučaju, uzećemo i te“, rekla je Mma Makuci. „To jest: jedan par za mene i jedan par za gospođu. Dva para.“

Mma Ramocve ju je iskosa pogledala. Biva ponekad, pomisli ona, da Mma Makuci zaboravi da je ona detektivska pomoćnica, a ne direktor agencije; uza svih svojih devedeset sedam procenata, ona je njena pomoćnica, a pomoćnice ne donose odluke o važnim kupovinama. Međutim, nije spadala u one što omalovažavaju druge, a pogotovo ne nakon što se Mma Makuci okrenula prema njoj i rekla: „Mma Ramocve, tako ste dobri. Malo je srećnika koji imaju tako velikodušnog šefa. Ne govorim ovo tek tako, Mma; govorim iz srca, odavde.“ Tada je pokazala na svoje grudi, a Mma Ramocve se osmehnula i zahvalila joj, i rekla da joj je drago da su sad obe propisno spremne za put. „Veoma sam srećna, Mma“, rekla je i zaista je i bila, a bila je zadovoljna i svojim novim terenskim cipelama, za koje je verovala da doprinose da deluje malo mlade i da je čine pokretljivijom.

Platila je račun, izbrojavši dvanaest novčanica od pedeset pula, čime je kasa za sitne troškove bila manje-više ispražnjena. Potom je, dok su se spremale da izađu iz radnje, Mma Makuci uhvatila Mmu Ramocve za ruku. „Neki čovek bulji u u vas“, rekla je. „Pogledajte, tamo. Pokraj klupe. Nešto mi je poznat. Ko je on, Mma?“

Mma Ramocve pogleda kroz izlog prema šetalištu. U senci, gledajući prema njoj, stajao je gospodin Herbert Mateleke, honorarni pastor osumnjičen da je preljubnik. Gotovo kao da ju je pratio, baš onako kako je ona zamišljala da prati njega.

Jedanaesto poglavlje

KAFA S HONORARNIM PASTOROM

„Znači, tako, Rra“, rekla je Mma Ramocve izlazeći iz prodavnice. „Stojite, znači, ovde i razmišljate šta ćete reći verujućima.“ Tada se i Mma Makuci setila gde je već videla ovog čoveka: bio je na televiziji i pričao o planu da sakupi milion pula za neki ambiciozan projekat - avion za medicinsku službu ili tako nešto. Mnogo je ljudi s projektima, pomisli ona, i većina zvuči dostojno poštovanja. Ali, kako da čovek odluči kojoj humanitarnoj akciji da da svoj prilog? To uopšte nije lako. Potom je pomislila kako ona sama baš ne daje mnogo - u stvari, ne daje ništa, čak ni sad kad uspeva da uštedi pula ili dva, svoju samačku crkavicu, da rako kaže. Počeće da daje jednog dana, dok ona sama još malo primi; tada će davati.

Herbert Mateleke se nasmejao. Mada, bio je to kratak smeh - smeh čoveka ometenog u nečemu vrlo ozbiljnom koji mora da se vrati maločašnjim ozbiljnim mislima. „Nisam razmišljao ni o čemu uzvišenom, Mma. Pokušavao sam da razaznam jeste li to vi unutra u radnji. Vidite, ovo svetio se odbija od stakala i ne vidi se jasno ko je s druge strane. A sad vidim da ste zaista vi.“

„I moja sekretarica, Mma Makuci. Kupovale smo...“

„Detektivska pomoćnica“, uplela se Mma Makuci, dobacivši Mmi Ramocve pogled pun neodobravanja. „Kupovale smo opremu za slučaj.“

Herbert Mateleke je odsutno klimnuo. „Da, naravno. Sigurno vam je potrebno mnogo opreme.“ Zastao je, pribirući misli za aforizam. „Potrebno nam je mnogo opreme da pronađemo istinu na ovom svetu.“

Mma Ramocve je podigla obrvu. „Stvarno tako mislite, Rra? Ja mislim da nam je za pronalaženje istine dovoljno ovo.“ Pokazala je na svoje oči. Potom je pokazala na svoj nos. „I ovo. To nam je od velike pomoći u utvrđivanju šta je istina a šta nije. Zar ne, Rra?“

Nije bilo nimalo oštine u njenim rečima ali, obraćajući se Herbertu Matelekeu nije mogla da zaboravi na činjenicu da je on, barem u očima svoje žene, osumnjičen za preljubu. A ova košulja - ova svetloplava košulja - je li od one vrste košulja kakve se očekuje da nosi uspešan poslovni čovek i honorarni pastor? Ili je to košulja

čovjeka koji pokušava da deluje malo živopisnije, malo zanimljivije za žene? Prepoznavala je upozoravajuće znake kod sredovečnih muškaraca - bili su poput semafora što sija u mraku. Više pažnje posvećeno doterivanju? Rđav znak. Uvlačenje stomaka da bi se sakrio burag? Rđav znak. Kupovina jačih, jarkocrvenih kola? Vrlo, vrlo rđav znak.

Razume se, košulja se mogla protumačiti na razne načine. Bila je komotna, s reverima, od onih kakve nosi Nelson Mandela. Takve košulje ne nose se upasane u pantalone već ispasane, omogućavajući kruženje vazduha. Dobro pristaju starijim muškarcima, čija je telesna građa možda platila danak prosperitetu, a naročito ishrani sastavljenoj od valjane bocvanske govedine; razume se, savršeno odgovaraju gospodinu Mandeli, koji prenosi na njih onu gracioznost i dostojanstvo koji su njemu tako prirodni. Moglo bi se, prema tome, zaključiti da gospodin Mateleke nosi ovu košulju zato što je udobna i odaje poštu, možda, tom najboljem među muškarcima koji je popularizovao takav stil. Ili bi se moglo zaključiti da ovaj muškarac vodi računa o odevanju zato što ima aferu. Moglo bi se doći do bilo kojeg od ova dva zaključka, ali ako ste detektiv i obratila vam se supruga pomenutog muškarca, i izrazila svoje sumnje, tada će vam izvesno biti oprošteno zato što ste došli do ovog potonjeg, manje blagonaklonog od dvaju zaključaka.

Herbert Mateleke se sada prignuo bliže, kao da bi da kaže Mmi Ramocve nešto u poverenju. Razmišljala je brzo: ako želi da razgovara, tada bi trebalo da ga podstakne. Ovo je bio upravo onakav razvoj događaja koji je mogao umnogome olakšati ovu potencijalno neprijatnu istragu.

„Mma Makuci“, rekla je Mma Ramocve. „Mislim da je sasvim u redu da uzmete ostatak dana slobodno. Što ne odete malo u kupovinu?“

Mma Makuci je shvatila situaciju i reagovala u skladu s tim, ispoljivši besprekoran profesionalizam. „Upravo sam se tome i nadala, Mma. Mnogo vam hvala.“ Klimnula je na pozdrav Herbertu Matelekeu. „Drago mi je što smo se upoznali, Rra, i da znate da mi se mnogo dopada vaša košulja. Odlično vam pristaje.“

Herbert Mateleke je zahvalio na komplimentu ali površno, formalno; bilo je jasno da ga nešto muči. Kad je Mma Makuci otišla, Mma

Ramocve je pogledala na sat. „Nešto sam ogladnela, Rra, iz nekog razloga. Ne znam zašto.“

Iskoristio je priliku. „Ali i ja sam gladan, Mma, a onaj bistro je odmah tu iza ugla, pokraj prodavnice pića.“

„Ćula sam da im je hrana baš dobra“, rekla je Mma Ramocve.

„Voleo bih da vas izvedem na ručak, Mma Ramocve, ako mi dozvolite.“

Ponuda je bila prihvaćena i njih dvoje odšetaše do nedalekog bistroa. Nisu govorili tokom te šetnje - barem ni o čemu značajnom - i tek kad su se smestili za sto i počeli da prelistavaju jelovnik, Herbert Mateleke se otvorio.

„Znate šta, Mma Ramocve“, počeo je. „Ja nisam srećan čovek.“

„Ali...“

Podigao je ruku. „Dozvolite da objasnim, Mma. Ja sam onaj koji stalno govori drugima da se moraju radovati i voleti Gospoda.“

Aleluja, aleluja! Uvek to govorim. A kad vidim ljude koji su srećni, kažem: 'Aleluja! Vi živite u dobroti i svetlosti!' Ali sve vreme, Mma, u meni je samo nesreća i...“ začutao je, netremice gledajući Mmu Ramocve pravo u oči: „...i sumnja.“

Jedan časak nije progovarala. Znala je da pastori katkad imaju sumnji u vezi s onim u šta tvrde da veruju, i da im zbog toga svakako nije lako. To bi bilo kao da stalno ubeđuješ nekog da uradi nešto što ti sam ne bi uradio. Ali, je li ona bila prava osoba kojoj će poveriti svoje sumnje? Valjda bi trebalo da ode i popriča s nekim ko se razume u te stvari - nekim drugim pastorom, možda, ili profesorom bogoslovije. Naravno, tu su i najrazličitije druge sumnje... sumnje u vezi s brakom? Kad neko kaže da je u nedoumici, je li to način da kaže da razmišlja o tome da napusti bračnog druga? Mma Ramocve nije bila sigurna; danas postoji tako mnogo načina da se opišu neprijatne stvari i da pri tom zvuče kao prijatne. Više niko ne beži od odgovornosti - za takve se kaže da su otišli da pronađu sebe. Više niko ne otpušta ljude s posla - naprosto ih „pušta da idu“. A šta ako oni kažu: „Ali ja neću da idem!“ Jedini odgovor bi glasio: „Ja te ipak puštam da ideš!“ To pokazuje koliko su besmislene te budalaste fraze - u jeziku Secvana ih barem nema: reči na secvanskom znače ono što kažu.

„Zabrinut sam zbog svoje žene“, prosto je izletelo Herbertu Matelekeu. „Počeo sam da sumnjam u nju.“

Mma Ramocve je pogledala u stolnjak. On sumnja u nju? Ali navodno on ima aferu! Ili je ovo deo moderne rabote obrtanja svega na naličje, truda da ono loše zvuči dobro a ono dobro loše ili, barem, krajnje neodređeno?

Naposletku je upitala: „A otkud to, Rra? Otkud to da sumnjate u nju?“

Njeno pitanje bilo je sasvim jasno, ali izgledalo je da mu je potrebno neko vreme da odgovori. Kad je najzad stigao, međutim, odgovor je bio nedvosmislen. „Mislim da se viđa s nekim.“ Mma Ramocve nije uspela da prikrije iznenađenje. Nije zamišljala da će se ovaj razgovor odvijati ovako. Trebalo bi da pokušava da otkrije da li on ima aferu, a vidi sad, još će joj tražiti - pri tom je bila sigurna da to sledi svakog trenutka - da sazna da li se Mma Mateleke viđa s nekim.

Zurio je u nju. „Izgledate iznenađeno, Mma. Pretpostavljam da mogu da razumem.“

Pribirala je misli. „Pa da, Rra, ne mogu poreći da sam prilično iznenađena.“

Uzdahnuo je. „U tome i jeste problem, zar ne? Kome god bih prišao i rekao mu: 'Shvatate li da moja žena ima aferu?', taj bi se veoma iznenadio. Rekao bi: 'Ali ona je vrlo ugledna žena, Rra. Babica koju svi znaju. A vi ste honorarni pastor.' I tako dalje. Eto šta bi rekli.“

Mma Ramocve ga je upitala zašto misli da se Mma Mateleke viđa s nekim. Ima li kakvih dokaza? Pokušavala je da se seti onoga što joj je ispričao gospodin Dž. L. B. Matekoni. Nešto o kolima i drumu za Lobace. Drum za Lobace nije bio odgovarajuće mesto za ljubavisanje; gužva je prevelika. E sad, neki sporedni, zabačeni drum, neki što vodi ka nekom udaljenom pašnjaku ili prema Kalahariju, da bi naposletku nestao u pesku, takav bi drum još i mogao valjati za ljubavne sastanke.

Odmahnuo je glavom. „Nemam dokaza. Nemam pisama punih poljubaca i tome sličnog. Ali video sam je kako razgovara s muškarcem. Video sam je jednog dana ispred Bocvanske knjižare. Razgovarala je s nekim muškarcem.“

Mma Ramocve se osmehnula. „Ali to ništa ne znači, Rra! Mnoge žene razgovaraju s muškarcima. S nekim što ih poznaju s posla ili

tako odnekud. Da, možda ga poznaje s posla."

Herbert Mateleke je odmahnuo glavom. „Kao što znate, Mma, ona je babica. Muškarci ne rađaju. Još ne." Oklevao je. „Mada danas ima mnogo muškaraca koji bi, čini mi se, želeli da mogu da rode."

Mma Ramocve se na ovo osmehnula. Danas ima mnogo različitih vrsta muškaraca, to je tačno, i pitala se neće li možda morati da promeni svoje mišljenje o muškarcima, koje se, morala je priznati, zasnivalo na predstavi o tradicionalnim muškarcima; danas postoji mnogo muškaraca koje, izgleda, zanimaju stvari kao što su odeća i frizure, i to čak i ovde u Bocvani. A morala je priznati - mada nerado - i da postoji čitavo jedno pokolenje koje se vrlo malo razume u stoku i, što je preneražavajuće, *nije zainteresovano da uči*. Ako bi išta naljutilo njenog oca, da se kojim čudom vrati i vidi današnju Bocvanu, bilo bi baš to. Podnosio je nekako neučtivost današnjeg vremena - doduše, u Bocvani nije bila ni izdaleka tako strašna kao drugde - i podnosio je materijalizam današnjeg vremena, ali nije verovala da bi razumeo ovaj nedostatak zanimanja za zemlju i stoku. „Ali ovo je Bocvana!“ rekao bi mladima. „Vi ste Bacvane, a ne zanima vas stoka? Kako je to moguće!"

Ovo, međutim, nije bio trenutak za razmišljanje o novim vremenima i običajima. Ovo je bio trenutak za pokušaj da suzbiju krajnje neverovatne sumnje Herberta Matelekea u vezi s njegovom ženom. Te sumnje su, razume se, rečito govorile o tome da li on sam ima neku aferu. Nema. Muž koji ima aferu ne bi imao ni vremena ni zanimanja za svoju suprugu u toj meri da razbija glavu pitanjem njene vernosti - i obrnuto. Ne, najverovatnije objašnjenje je glasilo da ovo dvoje ljudi, kojima je brak možda zapao u kolotečinu, samo umišljaju - oboje.

„Sve i ako ne radi s muškarcima", istakla je Mma Ramocve, „postoji tusta i tma razloga da razgovara s njima. Šta je s tatama - muškarcima koji su očevi dece kojoj je pomogla da dođu na svet? Zar ne mislite da im fe ostala u lepoj uspomeni i da žele da joj kažu kako mališani napreduju?"

Čekala je da joj odgovori, ali on je samo turobno zurio negde preko njene glave. Stoga je nastavila: „Nikad ne bih pomislila - ni za trenutak - da je moguće izvući tako ozbiljan zaključak samo na osnovu toga što ste je videli kako razgovara s muškarcem. Na

javnom mestu. Na ulici. Za ime boga, Rra, šta ako gospodin Dž. L. B. Matekoni vidi mene i vas kako sedimo i ručamo zajedno? Da li bi rekao sebi: Taj muškarac, taj Herbert Mateleke, ima aferu s mojom ženom? Naravno da ne bi. Rekao bi: Mma Ramocve je sela da uz ručak proćaska s mužem svoje prijateljice. I potom bi se upitao: Šta li to jedu? Je li dobro? Eto šta bi on pomislio, Rra. A mislim da biste i vi trebalo da pomislite isto."

Herbert Mateleke je prestao da zuri negde preko njene glave i spustio je pogled da bi susreo njen. „Ali tu su i druge stvari. Tu su druge stvari koje me nagone da mislim ovako.“

„Na primer? Jeste li sigurni da ne puštate mašti na volju?“ „Sasvim siguran. Ranije smo zajedno šetali. Ranije sam išao s njom u supermarket. Sad kaže da je prezauzeta. Kaže da bi trebalo da se držim propovedanja i pustim nju da se bavi svojim poslom.“

Žene gube zanimanje za svoje muževe, razmišljala je Mma Ramocve. Oni to ponekad i ne primećuju, ali ume da bude prilično teško ako je muž od onih privrženih, zavisnih muškaraca. Proučavala je Herberta Matelekea nekoliko časaka, pitajući se kako bi bilo biti u braku s njim. Bilo je to nešto što je povremeno radila i uglavnom je dolazila do zaključka da bi bilo vrlo teško biti u braku s većinom muškaraca; razume se, sigurno ne zato što je ona probirljiva. Uz to, očekivala je i da većina muškaraca verovatno ne bi poželela da bude u braku s njom - tako da je sasvim pravedno to što ona ne bi volela da je udata za njih. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je, što se nje tiče, potpuno savršen - tako pun razumevanja i pažljiv u poređenju s većinom muškaraca.

Sasvim sigurno ne bi volela da je udata za Herberta Matelekea. Nije da je on neki neotesan ili neprijatan čovek - daleko od toga. Problem je u tome što je pastor i zamišljala je da po svoj prilici stalno pridikuje nešto svojoj ženi, govoreći joj šta da radi. A ukoliko je tako, tada ne bi bilo naročito iznenađujuće, možda, ako se Mma Mateleke oseća donekle sputanom i pokušava da uradi barem ponešto sama, bez njega.

Kako da čovek kaže ovo taktično? Mma Ramocve je duboko uzdahnula. „Ženama je potrebno malo ličnog prostora, Rra“, odvažila se. „Znate kako je to.“

Gledao ju je ne razumevajući. „Malo prostora, Mma? Ona ima prostora koliko hoćete. Naša kuća je ogromna. Mojoj ženi nikad nije tesno.“

„Ne mislim na prostor u tom smislu“, odvratila je Mma Ramocve. „Mislim na prostor da ponekad bude sama. Svi to priželjkujemo, Rra. To je sasvim prirodno.“

Bezizrazno je zurio u nju. Ne razume, pomislila je.

„Ne volite da ste stalno u društvu, zar ne, Rra? Zar vam ne dođe ponekad da pobegnute od svih i prošetate sasvim sami? Sigurno se ponekad osećate tako?“

„Ali ona je moja žena“, rekao je Herbert Mateleke. „Zašto ne bi želela da provodi sve vreme sa mnom?“

Nit me je slušao, nit je išta razumeo, pomislila je Mma Ramocve. Normalno da Mma Mateleke želi da pobegne od svog muža. Potrebno joj je da slobodno diše, kao i svim ženama. I muškarcima, takođe. Svima nam je potrebno da slobodno dišemo. Priželjkivala je da naglasi ovo Herbertu Matelekeu, ali nije bila sigurna da bi shvatio. Stekla je utisak da ovaj čovek, uprkos svem svom uspehu i sledbenicima, zapravo i nije naročito bistar. Mma Mateleke bila je inteligentna žena i možda joj je naprosto postalo dosadno pored ovog prilično tupog čoveka koji sve shvata bukvalno. Međutim, to ne znači da je odmah našla drugog; tako nešto svakako nije verovatno. Na stranu sve ostalo, ali Mma Mateleke je jednostavno *prezauzeta* obavljanjem porođaja da bi imala vremena za aferu.

„Reći ću vam šta ja mislim, Rra“, rekla je. Odjednom je postala sva poslovna. Tražio je savet; dakle, dobiće ga, najpre on, a posle i Mma Mateleke. Suočiće ih i reći: „Slušajte, oboje ste zabrinuti zbog nečega što se ne dešava. Međutim, rešite ovo pre no što se udaljite jedno od drugog pa se to zbog čega brinete naposletku stvarno desi. Saslušajte jedno drugo. Saznajte šta ono drugo oseća. Iznad svega, prestanite da brinete.“

Naravno, znala je da skoro nikad nema svrhe govoriti nekom da prestane da brine. Svi to radimo: govorimo prijateljima da ne brinu zato što nam njihove brige izgledaju male i nevažne, i znamo da se takvi problemi nikad ne rešavaju prekomernim razmišljanjem o njima. Međutim, ljudi nikad ne prestaju da brinu samo zato što im je neko tako rekao. Saslušaju vas, možda, i kažu da će prestati, ali bez

obzira na to nastavljaju da brinu. To važi, razmišljala je Mma Ramocve, za većinu saveta koje dajemo; ljudi često saslušaju, ali retko i postupe kako im je rečeno. „Hvala vam, Mma“, kažu. „To je vrlo mudro.“ I onda nastave po svome. Ljudi su vrlo čudni. Mma Ramocve je još na početku karijere došla do tog zaključka i dosad nije videla ništa što bi je razuverilo. Ljudi su vrlo čudni.

Međutim, ovo nije bilo vreme za preispitivanje čitave zamisli davanja saveta; ovo je bilo vreme za davanje saveta. „Evo šta ja mislim, Rra“, rekla je. „Mislim da vaša žena nema nikakvu aferu. Mislim da se bezrazložno zabrinjavate. A mislim i da se ona možda zabrinjava zbog vas! Da! Prema tome, trebalo bi da vas dvoje sednete i popričate. A posle da lepo odete u hotel *President* na večeru. Pretvarajte se da opet imate dvadeset pet i da ste izašli na sastanak. Eto šta morate uraditi.“

Pažljivo ju je slušao i ovog puta se činilo da mu njene reči dopiru do mozga. Odavno je uočila da pastori ponekad ne slušaju druge, zato što misle da im niko ne može reći nešto što već ne znaju. Međutim, jednostavne reči Mme Ramocve bile su delotvorne: slušao je i shvatao. Dobro je, pomislila je. Ovo je veoma dobar rezultat. Nema afera. Nema tuge. Nema ničega. Nema ni honorara, dabome, ali Mma Mateleke joj se zapravo nije ni obratila kao detektivki nego je više tražila prijateljsku uslugu. Nema honorara.

Dok je Mma Ramocve sedela u bistrrou s Herbertom Matelekeom, Mma Makuci je ostatak dana uzela slobodno - a zašto i ne bi, s obzirom na to da su sva dokumenta bila uredno zavedena i računi, takvi kakvi su, poslati? Čemu onda da sedi u kancelariji i čeka da otkuca pet posle podne, kad se može vratiti kući i čekati do pet sati, a onda otići da poseti Futija tamo kod njegove tetke? Čekanje će prekratiti uz šolju čaja i časopis što ga beše kupila u knjižari. Taj časopis bio je pun divnih stvari i jedva je čekala da počne da lista sjajne, sveže odštampane stranice. Korice su obećavale članak s novostima o nekim velikim zvezdama; to je uvek bilo zanimljivo štivo, jer su velike zvezde često sklone nepodopštinama. Volela je da gleda slike koje su pratile takve članke i razgleda odeću na tim velikim zvezdama. Tako su skupo obučeni, ti ljudi, a što se tiče njihove odeće...

Pogledala je u svoja stopala. Beše odlučila da ostavi na njima duboke cipele što ih je upravo kupila, kako bi ih razgazila do putovanja u Deltu. Sada, hodajući Avenijom Odi, bila je vrlo zadovoljna udobnošću svoje nove obuće. Beše pročitala negde da je veoma važno da skočni zglobovi dobiju odgovarajuću podršku, ali tada je smatrala da se tome pridaje preveliki značaj. Nikad nije imala problema sa skočnim zglobovima i nije uviđala zašto bi bilo nužno da taj deo nogu ima poseban tretman. Šta je s kolenima? Valjda i ona zaslužuju podršku; doduše, nije da je i dobijaju. Mnogo toga u životu zaslužuje podršku a ne dobija je.

Njene nove duboke cipele pružale su odličnu podršku skočnim zglobovima. Bile su i mnogo lakše nego što je zamišljala. *Mogla bih zaplesati u ovim cipelama*, pomislila je.

Ma nemoj, gazdarice, sad bi da plešeš? U nama nikad nisi plesala.

Bacila je pogled u torbu u kojoj je nosila svoje stare cipele. Nikad nije bila sigurna da li njene cipele stvarno govore - smatrala je da je to krajnje neverovatno - a ipak, kao da su s vremena na vreme iznosile primedbe. Obično su te primedbe bile prekorne ili kritičke prirode; cipele su, činilo se, prilično svađalački raspoložene i nakrivo nasađene stvarčice koje očigledno ne prihvataju svoju očiglednu sudbinu gaženih.

Ne daj da te sekiraju, gazdarice. Bio je to drugačiji glas. Nove cipele govorile su odlučnim, samouverenim tonom. Pogledala ih je.

Tako je, gazdarice. U nas se možeš pouzdati. Mi znamo kuda idemo.

Ovo je, pomislila je, upravo ono što želiš da čuješ od svoje obuće. Nije toliko bitno kada je reč o običnim gradskim cipelama, ali je zato veoma važno kad su posredi terenske. Ako ideš negde gde je opasno - a delta Okavanga vrvi od divljih životinja - tada bi nesumnjivo bilo dobro da imaš obuću koja u teškim uslovima može da vodi računa o sebi.

To smo mi, gazdarice!, oglasiše se duboke cipele. *To smo mi, jašta.*

Hodala je dalje, došavši do kraja Odija i skrenuvši u ulicu Maratadiba. Na tom uglu bilo je napuštenih kuća - starih građevina što su ih termiti već napola pojeli, dok preostalu polovinu beše obrastao buš, koji tako brzo pokrije napore ljudi. Odlično mesto za zmije, pomislila je; čak i ovde u gradu, u ovim zaboravljenim delićima

pustare, zmije mogu napraviti sebi dom: kobre, siktavice, čak i mambe. Okrznula je pogledom pravu džunglu što je bujala posle nedavnih kiša. Sve se zazelenelo tako brzo, preobraženo iz suvoće i mrtvila, zadebljalo se, razularilo. Posmatrala je dotrajale prozore s razbijenim oknima; nabrekle zidove koji samo što nisu popadali. Da, tu ima zmija, ali ona ima ove duboke cipele, a duboke cipele upravo za to i služe.

Stala je. Osvrnula se i pogledala u pravcu Tlokvenga. Na radiju behu pominjali kišu, a nebo je potvrđivalo prognozu. S istoka se beše dovaljao bedem od ljubičastocrnih oblaka i dok je hodala od tržnog centra postao je samo još veći i više preteći. Sad je zapremao polovinu neba; na zapadu je bilo svetlo i sunčano, na istoku olujno i kišno. Desilo se tako brzo, oblaci su nagnuli u roku od nekoliko minuta. A s njima i miris kiše, taj napola prašnjav miris nalik nijednom drugom, neodoljiv - zbog siline svojih asocijacija - za sve odrasle u sušnim krajevima. Bio je sinonim za radost, obnavljanje, za sam život.

Pula, promrmlja ona; reč koja znači tako mnogo, koja znači radost i novac i kišu. I bila je kiša, a prve teške kapi padale su stvarajući majušni krater u pesku; potom još milion takvih kratera pre no što je do zasvetlucalo od vode. Pljusnulo je tako naglo i ona se osvrnu naokolo kad je voda počela da joj se sliva niz lice. Ušla joj je u oči; bila je topla i prijatna, ali ipak ju je morala obrisati kako bi videla kroz vodenu zavesu beline što se spustila svuda oko nje.

Jedino sklonište bila je jedna od onih napuštenih kuća, koju je pljusak gotovo skrivao od pogleda. Potrčala je kroz vodu i blato, sigurna koraka u svojim novim cipelama. Naišla je na vrata, koja su stajala pritvorena, a onda se našla u prostoriji čije su tavanične grede visile u komadima. Koliki posao, koliki ljudski trud, a vidi na šta se sveo.

Uz oluju što je besnela napolju, prostorija je delovala još mračnija nego što je, mora biti, inače bila. Osvrnula se naokolo.

Betonski pod bio je mestimično razbijen, kao posle niza malih, lokalizovanih zemljotresa. Osećao se nekakav vonj i ugledala je nekog, muškarca koji je klečao na drugom kraju prostorije, zureći prema njoj. Bio je star, lica izbrazdanog borama. Videla mu je,

međutim, oči, obasjane prigušenom svetlošću što je dopirala kroz ono što je nekad bilo prozor.

Trgla se. Muškarac se osmehnuo. „Ne bojte se, Mma. Ovo je moja kuća, ali možete se slobodno skloniti ovde od kiše.”

Obuhvatila je pogledom ono što je ležalo na podu. Torba iz koje je virilo nešto stare odeće, zapravo dronjaka. Nekoliko konzervi, otvorenih i ostavljenih. Točak od bicikla, zbog nečega spasen s otpada i potom zaboravljen.

Koraknula je napred, jednom pa još jednom. Čučnula je pored njega, prisativši se ovog lakog načina sedenja bez stolice, tako normalnog u Africi.

„Ja sam odande”, rekao je starac pokazujući prema istoku.

Klimnula je glavom. Govorio je secvanski, s naglaskom od pre jednog veka.

„Znači, ovo je vaša kuća”, rekla je. „Uvek sam mislila da ovde nema nikog.”

„Uvek ima nekog”, odvratio je.

Mma Makuci je podigla pogled prema urušenoj tavanici. Dobovanje kiše po krovu je u međuvremenu postalo manje uporno. Uskoro će moći da nastavi dalje. Posegla je u džep bluze. Unutra je imala novčanicu od pedeset pula, sada vlažnu od kiše. Pružila ju je starcu, a on ju je prihvatio pažljivo je zagledajući, kao što neko zagleda kakav važan dokument.

„Zahvaljujem, Mma. Ali ne morate da platite za posetu mojoj kući.”

„To je poklon, Rra. Nije plaćanje.”

Odložio je novčanicu negde među krpe što su činile njegovu odeću. Potom su čekali, čuteći, da se oluja stiša i da se nebo pojavi. Mma Makuci je ustala i otišla da proviri napolje. Tamo gde je do pre kratkog vremena bila crvena zemlja pružale su se bare. Brzo su se sušile, jer je voda oticala duboko u žedna nedra Bocvane, negde duboko ispod Kalaharija.

Okrenula se da se pozdravi s čovekom u čijem je domu bila gost. Podigao je ruku i osmehnuo se. Ona pomisli: ovo je prvi put da sam nekom dala pedeset pula. Osećaj je bio veoma čudan; veoma zadovoljavajući.

Dok je izlazila, iznenada su joj se obratile njene cipele. Ne one terenske - one su ćutke grabile kroz vodu što je prekrivala do. Glas

je pripadao cipelama u kesi, koje su vrlo jasno i glasno rekle: *Sve smo videle, gazdarice. Svaka ti čast.*

Dvanaesto poglavlje

PRIVATNA STOLICA

Nedugo pre pet sati, Mma Makuci je izašla iz svoje kuće u Naselju 2 i otpešačila do kraja ulice da uhvati minibus. Odredište joj je bila kuća Futijeve tetke. Tetka je živela u sporednoj uličici u koju se ulazilo iz ulice Limpopo, u kraju poznatom kao Naselje 22, na istočnom obodu grada. Mma Makuci je o njoj znala vrlo malo i, štaviše, nije bila sigurna ni kako se ova zove; Futi ju je zvao naprosto Tetka br. 1. Mma Makuci je već videla kuću, jer je Futi, kad su se jednom prilikom provezli pored nje, rekao: „U toj kući stanuje moja Tetka br. 1. Ono su njena kola.“ Mmi Makuci se nije dopao izgled tih kola: staro smeđe vozilo s maleckim prozorima; delovala su joj nekako nedruželjubivo.

Minibus ju je iskrcao na kraju ulice Limpopo, odakle je prepešačila oko osamsto metara do tetkine kuće. Ne beše se najavila, pa nije bila sigurna kakvu će dobrodošlicu dobiti. Futi je nije nijednom pozvao telefonom i to ju je sekiralo, ali pretpostavila je da se tek prilagođava životu izvan bolnice i da će joj se pre ili kasnije javiti.

Dok je stajala pred kućom, sa žaljenjem opažajući da su nedruželjubiva smeđa kola parkirana pred samom verandom, ona se upita zašto ne bi trebalo da posećuje svog verenika. I pored toga što boravi kod rođake koja nju očigledno ne voli, ona mu je verenica i ima pravo da ga vidi. Nije nameravala da ga podstiče da ode od tetke - verovatno je i dobro da bude ovde dok se oporavlja, budući da bi njoj samoj, ako bi ga prebacila kod sebe, bilo teško da mu posvećuje punu pažnju i istovremeno odlazi na posao. A opet, tetka je ljubomorna i odbojna, i ova poseta izvesno neće biti laka.

Otvorila je kapiju i uputila se prema verandi. Pred kućom je raslo mopipi drvo, a sa strane divlja smokva, *mutno*. Bilo je i aloja u punom cvatu: leja plamtećeg crvenila zasađena uza samu kuću, poput niza ljutih kopalja. Palo joj je na pamet da se upotrebljavaju kao sredstvo za pročišćavanje: njena vlastita tetka se odlično razumela u narodsku upotrebu ovog kaktusa i uvek je preporučivala aloju za pročišćavanje. Možda ni Futijevoj tetki ne bi škodila doza aloje, reče ona u sebi, osmehnuvši se na ovu pomisao.

Pored vrata se nalazilo dugme s natpisom *POZVONI OVDE*. Ovo je bilo prilično neobično: ljudi se nisu trudili da ugrađuju zvonce, zadovoljavajući se starinskim kucanjem. Pritisnula je zvonce, ali iznutra se nije začuo nikakav zvuk. Stoga ga je pritisnula još jednom i potom glasno pokucala, dozivajući: „*Ko! Ko!*“

Potrajalo je dva ili tri minuta dok tetka nije otvorila. Bilo je očigledno da je iznenađena i nekoliko časaka nije odgovarala na pozdrav Mma Makuci. Kad je najzad odgovorila, ton joj je bio odbojan. „Žao mi je. Ne možeš kod Futija. On sad spava. Žao mi je što si gubila vreme dolazeći ovamo.“

Mma Makuci je pokušavala da vidi unutrašnjost kuće preko tetkinog ramena. Odnekud iznutra čuo se radio, program Radio-Bocvane. Futi je slušao Radio-Bocvanu - isto kao i svi ostali.

„Mogu da sačekam da se probudi“, rekla je Mma Makuci.

Tetka je stisla usne. „Nemaš gde da sačekaš. Jako mi je žao.“

Mma Makuci se osvrnula. „Mogu da čekam ovde na verandi, Mma. Tu je i stolica.“

Tetka je pokretom ruke nagovestila da tako neće moći. „To je privatna stolica, Mma. Jako mi je žao. Ne možemo svakom dozvoljavati da sedi u njoj.“

Mini Makuci je zastao dah. „Privatna stolica?“

Tetka je potvrdno klimnula. „Baš tako.“ Pogledala je na sat. „Nego, Mma, imam posla. Reći ću Futiju da si navraćala da ga obiđeš i sigurna sam da će mu biti milo kad čuje.“

Mma Makuci se s mukom obuzdavala. Sočiva njenih velikih naočara počinjala su da se zamagljuju. To se nije često dešavalo, ali kad bi se desilo, bilo je loš znak.

„Ali ja sam mu verenica, Mma“, rekla je. „Treba da se uzmemo, kao što znate.“

Tetka je zurila u nju. Mmi Makuci je bilo teško da pročita emociju u tom pogledu. Je li to mržnja? Nije izgledalo da jeste. Potom je shvatila: to je strah. Baš kao što je Mma Ramocve i rekla.

„Zato mislim da imam pravo da ga vidim. Stvarno tako mislim, Mma. I to ne jednog lepog dana, nego sad - baš sad.“ Bila je ovo odvažna izjava i osećala je kako joj srce lupa dok govori.

Tetka se premestila s noge na nogu. „Kažeš da ste vereni, Mma. Baš zanimljivo. Nešto se ne sećam da je dogovorena ikakva *lobola* -

ili me možda izdaje pamćenje? Ne bih rekla da je naša porodica pristala da plati ikakvu *lobolu...*" - začutala je, gledajući Mmu Makuci pravo u oči - „nekoj drugoj *porodici*.“

Mma Makuci se trгла od načina na koji je ova izgovorila *porodica*, naglašeno, prezrivo. Mma Makuci nije bila jedina uvređena ovde; ovo je bila uvreda upućena njenima u Bobonongu, njenim ujacima; ujaku slomljenog nosa, onom što je imao teškoća da nađe pravu reč.

Tetka je nastavila. „Koliko čujem, Mma, ti si sekretarica.“

„Detektivska pomoćnica.“

Tetka je prasnula u smeh. „Znači, to je nova reč za sekretaricu. Stalno izmišljaju nove reči za stare stvari. Tako, dakle, danas nazivaju sekretaricu - detektivska pomoćnica.“ Uživala je i načas je začutala da bi se naslađivala sopstvenim rečima. „Kako li danas nazivaju kuvara šta misliš? Je l' i on detektiv ko ti? Ili ga zovu pilot, ili general? Šta misliš, Mma?“

Ovo je uzrujalo Mmu Makuci. „Nisam o tome govorila“, rekla je. A onda joj se odgovor nametnuo sam od sebe. „U stvari, ne znam kako danas zovu kuvara, Mma. Ali znam kako zovu tetku u čijem srcu nema ničega sem zlobe. Zovu je krava. Eto kako je zovu.“

Okrenula se na peti i izašla s verande. Prolazeći pored nedruželjubivih smeđih kola s onim malim, pakosnim prozorima, čula je kako tetka viče za njom. Ali nije nameravala da stane; nagledala se dovoljno seoskih nadvikivanja gore u Bobonongu da bi znala da je jedino pametno okrenuti leđa i otići. Podozrevala je da Futi neće dobiti njenu poruku, ali tetka neće moći da ga zauvek drži zatvorenog. On će pobeći bude li pokušala. Ili će odskakutati, s tugom je pomislila; tetka bi mogla uzeti njegovu novu nogu i sakriti je, a onda će morati da skakuće. Nije volela ni da misli o tome.

Od tetkine kuće otišla je pravo do kuće Mme Ramocve u Zebrinoj ulici. Nije volela da uznemirava Mmu Ramocve kod kuće i retko je to činila, ali postojali su trenuci kad je samo društvo njene poslodavke, te mudre, dobre žene, moglo da pomogne. Imala je osećaj da je ovo jedan od takvih trenutaka i znala je da će Mma Ramocve razumeti.

Zatekla ju je, kao što se i nadala, na verandi, kako pije crveni afrički čaj.

„Maločas sam se vratila“, rekla je Mma Ramocve. „Imala sam poduži razgovor s Herbertom Matelekeom. A sad mi je potrebno malo čaja da bih došla sebi.“ Pokretom ruke pokazala je Mmi Makuci da sedne.

„Znači, ova stolica nije privatna stolica“, rekla je, sedajući, Mma Makuci.

„Šta to govorite?“ upitala je Mma Ramocve. „Kakva privatna stolica?“

Mma Makuci je objasnila da je otišla da obiđe Futija i da joj je bila uskraćena mogućnost da sedne na verandu i sačeka. „Tamo stoji jedna stolica“, rekla je. „Ali tetka je rekla da je to privatna stolica.“

Mma Ramocve je prasnula u glasan smeh. „Privatna stolica? Kakva glupost! Hoćete li čaj, Mma Makuci, u jednoj od mojih privatnih šolja? Ili možda nisu privatne. Možda su javne.“

Mma Makuci se osmehnula. Susret s tetkom bio je traumatičan, ali sad ju je Mma Ramocve podsećala da je zapravo bio prilično smešan. „A onda sam ja njoj rekla da je krava. I okrenula sam se i otišla.“

Mma Ramocve se opet nasmejala. „Ako je krava, onda je vrlo mršava krava“, rekla je. „Možda se malo i udeblja sad kad su stigle kiše i ima više trave. Nadam se da će joj Futi naći dobru ispašu.“ Osmehivala se, ali onda je prestala. „Jeste smešno, ali možda ne bi trebalo da se previše smejemo, Mma. Jadna je ona, i nesrećna.“

„Ne da mi da vidim Futija.“

„Pa onda mu telefonirajte. On ima mobilni telefon, zar ne?“ Mma Makuci je objasnila da je već pokušavala, ali da nije uspela da ga dobije. „Mislim da mu se baterija ispraznila“, rekla je. „I inače je uvek zaboravljao da ga napuni, a ne verujem da je u bolnici i mogao.“ Ona razmisli o drugim mogućnostima. „Možda je izgubio telefon ili mu je ukraden u bolnici. U bolnicama se uvek nađu lopovi.“

Mma Ramocve je izgledala zamišljeno. Ovo što je Mma Makuci rekla za lopove u bolnicama bilo je tačno. Baš nedavno je čula za lopova koji se razboleo i morao da provede dve nedelje u bolnici. Ne samo da je krao hranu i novac od ostalih pacijenata na odeljenju nego je pokupio i sapune iz kupatila i više bočica aspirina iz ormara u sestrinskoj sobi. Na kraju je smotao i stetoskop iz džepa lekara koji

ga je pregledao, a uhvatili su ga kad je pokušao da ga proda drugom lekaru.

„Kako god bilo“, rekla je Mma Ramocve, „znate da će vam se Futi pre ili kasnije javiti. Telefoniraće vam. Poslaće vam poruku. Sigurno vas neće ignorisati, zar ne?“

Mma Makuci je znala da je to verovatno tačno, ali bojala se da će tetka pokušati da ga spreči da joj se javi. Ta žena je konačno otvorenih karata zaigrala protiv nje.

„To je tako nepravedno, Mma. Zaista. Otela ga je - eto šta je učinila.“

Mma Ramocve je stisnula mišicu Mme Makuci i ohrabrujuće je potapšala. „Ne bih to nazvala otmicom, Mma. On je odrastao čovek i sigurno je svojevolejno otišao s njom. To nije otmica, Mma.“ Pretraživala je pogledom lice svoje pomoćnice, ali nije pronašla ništa sem zebnje.

„Slušajte, Mma“, nastavila je Mma Ramocve. „Ne smete više mučiti sebe razmišljanjem o tome. Idemo u Maun i, ako hoćete, možemo otići tamo i dan-dva ranije. Kad se posle vratimo u Gaboron, sigurna sam da će Futi biti spreman da vas vidi. Čekaće vas poruka, uverena sam da hoće.“

Premda ne sasvim ubeđena, Mma Makuci se malo smirila. Već je ranije uočila da razgovor s Mmom Ramocve ima to dejstvo: svi bi se smirili nakon što malo popričaju s njom. Pri tom nije morala biti reč ni o čemu naročito važnom - iako je Mma Ramocve uvek bila voljna da porazgovara i o ozbiljnim stvarima - već si s njom mogao razgovarati i o nečemu tako svakodnevnom kao što je cena kobasica, i potom shvatiti da je tvoje zebnje nestalo. Možda ipak neće biti tako suvo i vruće kao što se svi pribojavaju - možda će stvarno pasti dobre kiše; možda kobasice i nisu tako skupe kao što nam se čini, s obzirom na to koliko mesa sadrže i da se od njih ništa ne baca.

„Dan-dva ranije, Mma?“ upitala je. „Kad...?“

„Prekosutra“, impulsivno je odvrtila Mma Ramocve. Sutra je morala da radi na slučaju, ali posle toga biće slobodna. „Sad imamo terenske cipele, je li tako? Znači da smo spremne. Sve što je potrebno, Mma, jeste da spakujete nešto odeće u torbu.“ Mma Makuci je zatvorila oči. Obuzimalo ju je slatko iščekivanje. Maun, pomislila je. Prekosutra! *Ovo je, dame i gospodo, Mma Makuci, dip.*

sek., glavna istražiteljka Prve damske detektivske agencije, fotografisana dok je radila na važnoj istrazi u Delti. Mma Makuci nosi specijalne safari cipele, kupljene u prestižnoj radnji u Gaboronu. Tradicionalno građena gospoda u pozadini fotografije jeste pomoćnica i sekretarica Mme Makuci, Dragocena Ramocve...

Otvorila je oči. Mma Ramocve ju je radoznalo posmatrala. Nije moguće da mi je pročitala misli, pomislila je Mma Makuci, odagnavajući grižu savesti zbog ove fantazije. Naravno da nije...

Njene cipele su, međutim, znale o čemu je razmišljala. *Malo sutra, gazdarice, iznenada se oglasiše. O tome možeš samo da sanjaš!*

Trinaesto poglavlje

GOSPODIN DŽO BOZILONG,

DIPL. PRAVNIK, ADVOKAT

Ono čime je Mma Ramocve morala da se pozabavi pre odlaska u Maun bio je slučaj gospodina Kerelenga. Odlagala je već neko vreme jer je bila ubeđena da je slučaj beznadežan, ali sad, kad je završila istragu u vezi sa Matelekovima, smatrala je da više nema izgovora za ignorisanje ove nimalo jednostavne Kereleng-Sefoto petljivine. Latila je se, stoga, narednog jutra, kad je otišla da posed svog starog prijatelja Džoa Bozilonga, advokata koji ju je zastupao u jednom ili dva spora zbog neplaćenih računa. U tim sporovima, doduše, nije pobedio blagodareći svojim veličanstvenim forenzičkim veštinama nego zato što je Mma Ramocve oba puta imala jak slučaj. Međutim, ona je zasluge pripisala njemu, nazivajući ga, na njegovu očiglednu radost i zadovoljstvo, najboljim advokatom južno od reke Limpopo.

„O, to ste vi, Mma Ramocve“, srdačno je rekao kad je ušla u njegovu čekaonicu u skromnoj poslovnoj zgradi blizu Privatne bolnice. „Je li ovo poslovna ili prijateljska poseta? Obe su podjednako dobrodošle - kad ste vi u pitanju.“

Toplo ga je pozdravila. „Ovo je poseta u potrazi za savetom. Ne za mene, naravno, već za jednog mog klijenta.“

„Vaši prijatelji su moji prijatelji“, rekao je gospodin Bozilong. „Vaši klijenti su moji klijenti. Ili možda nisu, ali znate šta hoću da kažem. Uđite, Mma Ramocve.“

Poveo ju je u kancelariju u koju se ulazilo iz čekaonice. Njegov pisaći sto, što je neuobičajeno za advokata, nije bio zatrpan papirima. Na zidu iza njega, uredno poslagani na policama, nalazili su se zakonici i statuti Bocvane. Primetio je da ih ona gleda. „Koliko zakona“, rekao je odmahujući glavom. „Naši zakonodavci samo sede i smišljaju zakone. I advokatu je teško da ovlada svim tim - zamislite kako je, onda, običnom svetu. Kako da običan čovek zna kako glasi zakon?“

„Vrlo teško“, odvratila je Mma Ramocve. „Ja sam običan čovek i, uveravam vas, vrlo je teško. A pri tom mislim da većina ljudi zna da li postupa pogrešno ili ne.“

„U nekim slučajevima, možda. Ali možete prekršiti zakon na mnogo načina a da toga niste ni svesni. A nepoznavanje zakona nije opravdanje, kao što me je davno naučio moj profesor Frimpong na pravnom fakultetu.“

Mma Ramocve je potvrdno klimnula. „Verujem da je tako.“ Znala je da gospodin Bozolong voli nadugačko i naširoko da priča o svemu i svačemu, i da mora da promeni temu ako želi da dobije savet po koji je došla.

„Nego, da vas pitam, Rra“, rekla je. „Ako kupim kuću i prepisem je na drugu osobu, ali se potom predomislim, može li se tu išta učiniti?“

Gospodin Bozolong se namršti. „Kupili ste kuću, zar ne, Mma Ramocve? A šta ćete s onom u Zebrinoj ulici?“

„Ne ja“, odvratila je. „Sećate se, rekla sam vam da vas pitam zbog klijenta. Vidite, imam jednog klijenta koji je kupio kuću i prepisao je na...“

Htela je da kaže „na ime Vajolet Sefoto“, ali ju je advokat pretekao. „Vajolet Sefoto.“

Mma Ramocve je razrogačila oči. Gaboron je na više načina mali grad, a ljudi pričaju. Možda i nije toliko iznenađujuće što je čuo za to. „Čuli ste za to, Rra?“

Gospodin Bozolong je oklevao. „Doveli ste me u nezgodan položaj, Mma. Nisam siguran šta da kažem. Štaviše, nisam siguran da li bi trebalo išta da kažem.“

Upitno ga je pogledala. A onda joj je sinulo: zastupao je Vajolet Sefoto ili možda gospodina Kerelenga. Mada ni to nije trebalo da je iznenadi. U Gaboronu postoji relativno neveliki broj advokata, kao i relativno neveliki broj klijenata; izgledi da je zastupao nekog od njih dvoje, koliko god mali, ipak su postojali. Ipak, to je za sobom povlačilo neposredan problem: kao advokat, mora poštovati pravila poverljivosti odnosa s klijentom, tako da neće smeti da joj kaže baš ništa.

„Ne želim da prekršite obavezu poverljivosti, Rra“, rekla je. „Kao detektiv, razumem profesionalnu diskreciju.“

Advokat je uzdahnuo. „Teško meni, Mma Ramocve. Ovo je vrlo nezgodno. Zastupao sam tog čoveka, Kerelenga. Kad je tek kupio kuću, glasila je na njegovo ime. A onda je došao kod mene zbog nekog drugog problema koji je imao - s poslovođom svoje

prodavnice pića - i pitao me u vezi s prenosom vlasništva nad kućom na svoju verenicu. Ona se, kao što možda znate, zove Vajolet Sefoto. Rekao sam mu da to nije nikakav problem. Posle je i ona došla kod mene i tražila da sastavim ugovor da ga on potpiše. Kad sam to uradio, zastupao sam nju, a ne njega. Ona mi je bila klijent. To je bitno, znate.“

Mma Ramocve je delovala zbunjeno. „Zašto? Kakve to veze ima?“

„Pa“, počeo je gospodin Bozolong, „ona mi je bila klijent, što je značilo da imam preču obavezu prema njoj. I tako, kad je gospodin Kereleng kasnije došao kod mene i rekao mi da se predomislio, morao sam da mu kažem da je prekasno. Nije mi on bio klijent - nego ona. Zamolio me je da mu vratim ugovor - još nije bio poslat u katastar. Rekao sam da ne smem, budući da sam taj posao radio za drugog klijenta, gospođicu Sefoto.“

Mmu Ramocve je zainteresovalo nešto što je rekao. „Rekoste da ugovor još nije zaveden u katastar. Je li tako?“

„Ne, još nije“, odvratio je. „Valjda sam i sam odlagao da to uradim.“ Zastao je, gledajući Mmu Ramocve pravo u oči. „Mma Ramocve, mogu li vam verovati?“

„Razume se da možete, Rra.“

„Ne, pitam vas mogu li računati na apsolutno, potpuno poverenje. Stopostotno?“

„Stopostotno, Rra. Sve što kažete ostaje među nama.“

Gospodin Bozolong se osvrnuo naokolo, kao da proverava da li u kancelariji ima nekog ko prisluškuje.

„Ovo što ću vam reći mora ostati među nama“, rekao je. „Mislim da je ta gospođica Sefoto nepoštena. Mislim da je ubedila tog čoveka da joj prepíše kuću tako što se pretvarala da će se udati za njega. Ali to je bilo samo pretvaranje.“

Mma Ramocve je prasnula u smeh. „Ali, Rra, ja sve to već znam. Svi to znaju - ili skoro svi. Gospodin Kereleng isprva nije znao - a sada zna.“

Gospodin Bozolong je žalostivo odmahnuo glavom. „Ja sam pošten čovek, Mma Ramocve. Ne mogu da podnesem pokvarene ljude.“

„Niko od nas ne može“, rekla je.

„I grdno me rastužuje kad vidim kako nekakva pravna tehnikalija omogući pokvarenjacima da se izvuku nekažnjeno.“

„Ništa gore od toga", saglasila se, „zato što to ne samo da znači da se pokvarenjak izvukao, nego dovodi i do toga da ljudi gube poštovanje za zakone Bocvane. A to ništa ne valja."

Gospodin Bozilong je pokretom ruke stavio do znanja da i on misli isto. Ali onda je rekao: „Naravno, ponekad pravni postupak krene naopako. Advokati greše. Zavode pogrešna dokumenta. Zaboravljaju da urade ovo ili ono."

„Svi mi grešimo, Rra", rekla je Mma Ramocve. Nije bila sasvim sigurna kakav će predlog uslediti, ali želela je da ga ohrabri. „A ponekad", nastavila je, „ta greška je za opšte dobro." Oklevala je. „Štaviše, katkad je najbolje namerno pogrešiti..."

Očigledno mu je laknulo kad je ovo čuo. „Drago mi je što to kažete. Vidite... " Glas mu je zamro.

Govorila je blagim tonom. „Šta to, Rra?"

„Vidite, potkrala mi se jedna greška u tom ugovoru. Ne namerno, nego se naprosto desilo. Netačno sam opisao plac. Naveo sam broj susednog placa, a to je ujedno i broj susednog placa na katastarskoj mapi priloženoj uz ugovor. Bio sam nemaran."

Licem Mme Ramocve razlio se osmeh. „Znači, gospodin Kereleng je potpisao ugovor kojim prenosi vlasništvo nad kućom svog komšije umesto nad svojom?"

„Bojim se da je tako. I da me to ne prikazuje baš u najboljem svetlu kao advokata."

„Ali niste mu ništa rekli ?“

Gospodin Bozilong je buljio u svoj sto. „Sve je išlo preko nje. Ona mi je dala uputstva. Trebalo je da ga posavetujem da se konsultuje s drugim advokatom. Ali nisam. Da sad nešto uloži žalbu, to ne bi bilo baš dobro za mene."

„Znači, stvar je neprijatna?"

„Vrlo neprijatna, Mma."

Ona, međutim, nije mislila tako. „Recite mi, Rra: ako biste odneli taj ugovor u katastar, šta bi se desilo?"

„Bio bi poništen i proglašen nevažećim. Proverili bi ga i uočili grešku. Videli bi da gospodin Kereleng nije u posedu imovine navedene u ugovoru. Stoga bi ga odbacili."

„Znači, morate da saopštite Vajolet Sefoto da posao koji ste radili za nju nije odrađen kako treba."

„Ispašću glup.“

Mma Ramocve je ustala sa stolice. „Nećete, Rra. Spasli ste čoveka velikog zla i nepravde. Vaša greška je dobra greška. Najbolja za koju sam u poslednje vreme čula.“

„Ne mogu da nateram sebe da joj kažem da je ugovor nevažeći i da se mora iseliti. To nije lako, Mma.“

Mma Ramocve je savršeno razumela. Postoji, međutim, način da se to zaobiđe, pomislila je, pa je stoga predložila gospodinu Bozilongu da otkuca ispravku ugovora koju bi gospodin Kereleng trebalo da potpiše. Ovaj to, razume se, neće potpisati, ali će makar malo olakšati situaciju gospodinu Bozilongu. A ona će u njegovo ime otići kod Vajolet. Uradiće to, štaviše, s velikim zadovoljstvom.

Advokat je saslušao predlog. Lice mu se lagano širilo u osmeh. „Zaista ćete mi olakšati, Mma. Zaista. Nisam kukavica - inače - ali sad sam u krajnje neprijatnoj situaciji i uistinu mi mnogo olakšavate.“

„Pa onda otkucajte tu ispravku odmah, Rra“, rekla je. „A ja ću potom da odem i odnesem je Vajolet Sefoto.“

„On to neće nikad potpisati“, rekao je gospodin Bozilong.

„Naravno da neće“, odvratila je Mma Ramocve. „Čitava zamisao i jeste u tome.“

„Vrlo ste pametni, Mma“, rekao je gospodin Bozilong.

Mma Ramocve je odmahнула glavom. „Nisam posebno pametna“, odvratila je. „Ja sam sasvim obična žena.“

Gospodin Bozilong nije hteo ni da čuje. „A ne“, rekao je. „Pametni ste. Advokati za sebe misle da su pametni, a ispostavi se da nisu.“

Mma Ramocve nije bila sigurna da li se od nje očekuje da opovrgne ovo; kako to nije učinila, pitanje ko je pametan a ko nije ostalo je na tome.

Čekala je da otkuca pet popodne da bi otišla do Vajoletine kuće ili, kako je podsetila sebe - s nemalim zadovoljstvom - do kuće gospodina Kerelenga. Vreme posle podneva je prolazilo sporo, budući da se u kancelariji nije dešavalo ništa posebno. Mma Ramocve beše u prvi mah odlučila da ne govori Mmi Makuci o svojoj prepodnevnoj poseti Džou Bozilongu, jer se pribojavala da bi njenoj pomoćnici teško palo da održi profesionalnu distancu u ijednom slučaju povezanom s Vajolet Sefoto. Međutim, kako je dan odmicao,

bivalo joj je sve teže da ćuti o dobrim vestima koje ima za gospodina Kerelenga. Naposljetku je podlegla iskušenju i ispričala Mmi Makuci o svom odlasku kod advokata i neverovatnom saznanju.

Kao što je i predviđala, Mma Makuci je bila ushićena. „To je tako divna vest, Mma. Baš mi je drago zbog sirotog gospodina Kerelenga.“

Mma Ramocve ju je posmatrala. Da, Mmi Makuci je bilo drago zbog gospodina Kerelenga, ali joj je nesumnjivo bilo još draže što će pomrsiti planove Vajolet Sefoto. Sledeća opaska Mme Makuci je to i potvrdila. „Neke žene zaslužuju da budu raskrinkane“, rekla je. „Vajolet Sefoto je prva na tom spisku. U stvari, jedina. Ne mogu da dočekam da joj vidim lice kad joj budemo saopštile. O Mma, ne mogu da dočekam! Ne može biti bolje od toga!“

Mma Ramocve je podigla ruku. „Mislim da ne bi trebalo da dižemo preveliku buku, Mma. Samo ću da skoknem tamo posle pet, kad bi trebalo da se već vratila s posla. Reći ću joj naprosto da je ugovor nevažeći i da se mora ponovo potpisati. Ona će, naravno, znati da gospodin Kereleng neće hteti da potpiše, i znaće da njena mala prevara nije upalila.“

„Mala prevara?“ uzviknula je Mma Makuci. „Mma, to nije mala prevara - to je velika, ozbiljna krađa! A ne, moramo je raskrinkati do kraja. Moramo pokazati ko je i šta je. Moramo je naterati da puzi u prašini, Mma. U prašini.“

Mma Ramocve je shvatala otkud ovoliki gnev. Najzad, Vajolet Sefoto je pokušala da zavede Futija Radifutija i preotme ga Mmi Makuci, i bilo je sasvim razumljivo što je ova to shvatala kao ličnu uvredu. Međutim, Mma Ramocve nije bila osvetoljubiva žena i nije uživala ni u čijem poniženju, bez obzira na to koliko je neko možda zaslužio takav tretman.

„Ne valja terati ikog da puzi“, blago je rekla. „Ni u prašini niti igde drugde. Mislim da nema potrebe za time, Mma.“

Izgledalo je da je Mma Makuci dobro podnela prekor. „Strašno sam besna na nju, Mma. Nisam doslovce mislila da bih htela da je vidim kako puzi u prašini - ne zaista. Samo želim da zna da joj ovako nešto ne može proći. To je sve.“ Sačekala je trenutak i potom nastavila. „I neću ni zucnuti kad odemo kod nje. Obećavam, Mma. Ćutaću i držaću se u pozadini.“

Mma Ramocve je shvatila da bi se njena pomoćnica grdno uzrujala ukoliko joj ne bi dozvolila da je prati prilikom posete Vajolet Sefoto, stoga je nevoljno pristala da je povede. „Ali upamtite, Mma“, opomenula ju je. „Ja ću da govorim.“

„Upamtiću“, odvratila je Mma Makuci i onda je, kradom - ali Mma Ramocve je to ipak primerila - zatvorila oči u krajnje prijatnom iščekivanju.

„Dakle!“ rekla je Vajolet Sefoto. „Dakle, ovo je veliko iznenađenje za mene. Dva čuvena detektiva na mom pragu. Kakva čast!“

„Nadam se da ste dobro, Mma“, rekla je Mma Ramocve. „I nadam se da ćete nas pozvati da uđemo.“

Oči Vajolet Sefoto se raširiše. „Dabome, dabome“, koketno je rekla. „Taman posla da držim Mmu Ramocve i...“ Znala je, razume se, ime Mme Makuci; dobro ga je znala, budući da su zajedno pohađale Bocvanski koledž za sekretarice, ali odgovaralo joj je da izgleda kao da ga je zaboravila. „I...“

„Grejs Makuci“, prosiktala je Mma Makuci. „Znaš ti dobro ko sam.“

Mma Ramocve je dobacila svojoj pomoćnici upozoravajući pogled.

„Pa dabome“, rekla je Vajolet. „Grejs Makuci. Bocvanski koledž za sekretarice. Izvinjavam se što sam zaboravila, ali neke ljude je teško upamtiti. U svakom slučaju, izvolite uđite, obe.“

Ušle su u prostoriju u prednjem delu kuće, dnevnu sobu što je služila i kao trpezarija. Soba je bila nedavno okrečena, a na zidovima je visilo nekoliko uramljenih fotografija. Jedna od njih prikazivala je Ajfelov toranj, a druga Njujork.

„Ovo je Pariz“, rekla je Vajolet. „A ono Njujork. Čule ste za ta mesta?“

„Čula sam“, odvratila je Mma Ramocve.

„A ti, Grejs?“ upitala je Vajolet.

„I ja sam čula“, procedila je Mma Makuci kroz stisnute usne.

„A ono tamo je Johanesburg“, vedro je rekla Vajolet. „Strašno uzbudljiv grad, a nije mnogo daleko. Mislim da ću da skoknem tamo sledećeg vikenda. Četiri sata vožnje kolima.“

„Do Johanesburga se lako stiže“, prijazno je rekla Mma Ramocve. „Moj otac je radio u rudniku u ono vreme kad su svi muškarci odlazili u Južnu Afriku da bi našli posao. Danas je to drugačije.“

„O da“, rekla je Vajolet. „Sve je mnogo drugačije. Ja stalno nalazim nešto novo.“ Pogledala je u svoje posetiteljke i osmehnula se. Mma Ramocve je primetila da na očima ima debele naslage ljubičaste šminke.

Vajolet je bacila pogled na sat. „Izvinjavam se, *Bommet*, što vas ne mogu ponuditi čajem ili tako nečim. Ali večeras izlazim. U *Grand palmu* se održava velika igranka. Idem tamo. Pozvana sam.“ Zastala je. „Stoga biste možda mogle da mi kažete zašto ste došle kod mene?“

Nešto u njenom tonu nagoveštavalo je da je vrlo nervozna. Zna da nešto nije u redu, pomislila je Mma Ramocve. Na trenutak, samo na trenutak, osedla je sažaljenje prema ovoj beskrupuloznoj, ambicioznoj ženi. Ona je znala.

„Danas sam samo glasnik“, rekla je Mma Ramocve. „Ponekad radim i to.“

„Nemate dovoljno detektivskog posla?“ upitala je Vajolet, povrativši načas svoje uobičajeno samopouzdanje.

„Činim usluge prijateljima“, odvrtila je Mma Ramocve. „Među njima je i izvesni advokat. Zove se Džo Bozilong.“

Vajolet je stajala sasvim nepomično. Jedan njen teško našminkani očni kapak se malčice pomerio; jedva primetan tik. „Poznajem ga“, rekla je. „On je moj advokat.“

„Da“, rekla je Mma Ramocve. „Poslao me je kod vas s ispravkom ugovora što ga je nedavno sastavio za vas. U tom ugovoru se, naime, bila potkrala greška. Onaj dobri čovek što vam je poklonio ovu kuću, gospodin Kereleng, moraće ponovo da ga potpiše.“

Vajolet nije rekla ništa.

A onda se oglasila Mma Makuci. „Osim, dabome, ako neće da potpiše.“

Vajolet se naglo okrenula prema njoj. „Nešto si rekla, Mma?“ zakreštala je.

„Rekla sam da gospodin Kereleng možda i neće hteti da potpiše. U tom slučaju, bojim se da će tražiti da mu vratiš kuću.“

„Mma Makuci...“, zaustila je Mma Ramocve. Međutim, nije stigla dalje od toga. Vajolet Sefoto se vrišteći bacila na Mmu Makuci. Sve se odigralo tako brzo da je Mma Ramocve imala malo vremena da razmisli o svojoj reakciji. Koraknuvši napred, zgrabila je Vajolet za

razmahane ruke i spustila ih ovoj na bokove. Bilo je to prvi put da je u svojoj karijeri detektiva upotrebila silu. I to ju je prenerazilo.

„Gubi se iz moje kuće, Grejs Makuci!" vrištala je sputana Vajolet. „Gubi se! Marš, marš odavde!"

Mma Makuci je bila smirena. „Imaš previše ljubičaste na očima ", rekla je. „Ljubičasta Sefoto!" I potom, dok se s Mmom Ramocve povlačila iz sobe, osvrnula se i ispalila oproštajni hitac. „Pedeset posto!"

Napolju, Mma Ramocve je disala kratko i isprekidano. „Jeste li dobro, Mma?" upitala je Mma Makuci.

„Samo sam veoma uzrujana", odvrtila je Mma Ramocve, zastajući da bi povratila dah. „Ono je bila vrlo gadna scena."

„Ona je vrlo gadna žena", rekla je Mma Makuci. „Ona ljubičasta šminka, ja..."

„Pustite sad to, Mma", prekinula ju je Mma Ramocve.

„Ona je jedna odvratna..."

„Jeste", jednostavno je potvrdila Mma Ramocve. Osetila je kako drhti. „Ona je nesrećna i donosi nesreću drugima. Vrlo žalosno. Sažaljevam je."

Mma Makuci je podigla pogled ka nebu. Kako može Mma Ramocve osećati ikakvo sažaljenje prema onoj groznoj ženi? Kako može? A onda joj je iznenada sinulo. Može, zato što je ova žena, ova tradicionalno građena žena, ova tolerantna poslodavka puna razumevanja, ova detektivka, sazdana od dobrote, od šušte dobrote.

„Oprostite", rekla je Mma Makuci. „Nisam se lepo ponašala tamo unutra."

Mma Ramocve ju je uzela za ruku. „Bili ste možda malo uzbuđeni. Ali niste se naročito ružno ponašali. Kad vas je napala, niste reagovali, što je bilo sasvim ispravno." Odjednom se nasmejala. „Ona šminka na očima!" rekla je. „Kakva boja!"

„Jedva čekam da ispričam Futiju", rekla je Mma Makuci.

Usledila je tišina, koju je Mma Ramocve pokušala da prekine. „Sigurna sam da ćete ga uskoro videti", rekla je. „Onda ćete moći da mu ispričate."

Mada, nije bila baš tako sigurna u to. Imala je loš osećaj u vezi s onom Futijevom tetkom. U tome i jeste problem, pomislila je. Taman

se izboriš s jednom teškom osobom u životu - Vajolet Sefoto, na primer - a već iskrasne druga.

Međutim, nakratko je ostavila te probleme po strani. Predstojala joj je prijatna dužnost da ode i obavesti gospodina Kerelenga da je kuća opet njegova; da, blagodareći pogrešno napisanom ugovoru, zapravo nikad i nije bila Vajoletina, ali da sad može da je traži natrag, i da je potom proda kako bi namakao novae za svoju laboratoriju. Toliko toga na ovom svetu ne završi se dobro; bila je srećna da se, evo, barem nešto završilo kako valja.

Otišla je u njegovu kancelariju. U prvi mah se našao u neprilici i šapatom joj je objasnio da im nije dozvoljeno da primaju privatne posete na radnom mestu. Ali kad mu je rekla šta se desilo, ponašanje mu se promenilo. Uskliknuo je od oduševljenja i potom briznuo u plač. Njegove kolege su ih začuđeno posmatrale, a onda je jedan prišao Mmi Ramocve i upitao je li gospodin Kereleng dobio kakvu lošu vest. „Ne“, odvratila je. „Naprotiv, vest je veoma dobra. Ponekad se ljudi rasplaču kad su veoma srećni ili kad odahnu.“

„Baš čudno“, primetio je kolega.

„Ne, nije“, rekla je Mma Ramocve. „Trebalo bi da svi malo češće plačemo, Rra. Zaista bi trebalo.“

Četrnaesto poglavlje

PRAVAC DELTA

Vožnja na sever potrajala je duže nego što su očekivale. Uprkos tome što su poranile, saobraćaj na drumu bio je gust. Veliki šleperi puni goveda gazili su obe trake i bezobzirno otežavali preticanje. U vreme malog belog kombija to i ne bi bilo naročito važno - taj kombi nije ni bio kadar da pretekne bogzna šta, mada je, u dobrim uslovima, obično uspevao da obiđe bicikliste i pešake. Novi plavi kombi, razume se, nije imao sličnih teškoća, budući da je duboko u motoru posedovao zalihe snage koje je Mma Ramocve mogla da oslobodi jednostavnim pokretom svog desnog stopala. Ta njegova sposobnost, međutim, bila joj je toliko nova da se jedva i usuđivala da je koristi. Šta bi se desilo, pitala se, kad bi spustila stopalo do poda i ostavila ga tako? U starom kombiju je to često radila, ali retko kad je bilo ikakve reakcije. Kao da motor nije primao uputstva ili, ako i jeste, da je naprosto slegao ramenima, jednako kao što ostarela tegleća životinja, da je magariac ili vo, samo sleže ramenima na sva sokoljenja svoga gazde, čime mu zapravo kaže: *Ne mogu ti ja to vile, prestar sam. Molim te, ostavi me na miru.*

Ispostavilo se da je Mma Makuci koristan saputnik i suvozač. Nije imala vozačku dozvolu - zasad - ali smatrala je da joj devedeset sedam procenata osvojenih na završnom ispitu na Bocvanskom koledžu za sekretarice, ako se već i ne računaju kao puna osposobljenost za vožnju, daju pravo da osmatra i savetuje. Stoga je osmatrala kad god bi Mma Ramocve htela da obiđe nekog. *Sad, Mma, baš sad. Samo malko ubrzajte. Niko ne nailazi prema nama. Sad.* Preuzela je i navigaciju - što nije bio naročito zahtevan posao, s obzirom na to da se drum prema Frensistaunu, koji je obeležavao kraj prve etape putovanja, pružao od Gaborona pravo prema severu, bez ijedne krivine ili skretanja. „Pravo tamo, Mma“, rekla je Mma Makuci. „Na onom putokazu tamo piše Frensistaun. Tim pravcem treba da idemo.“ Mma Ramocve je potvrdno klimnula. „Da“, rekla je. „Dobro postavljeni putokazi, zar ne, Mma? Jasno pokazuju kojim putem treba da idemo.“

Protumačivši ovo kao prikrivenu kritiku svog navigacijskog umeća, Mma Makuci je potražila prigovor na ovu primedbu. „Ali šta ako je

osoba slepa?“ osporila ju je. „Od kakve bi vajde tada bili?“

„Slepa osoba ne bi smela da vozi“, rekla je Mma Ramocve. I dodala, kao da ovo pitanje zahteva dodatnu odlučnost: „To je opšte poznato, Mma.“

Ovo je isključivalo svaki dalji komentar, tako da je tema putokaza zamrla. Bilo je, međutim, koječega o čemu su mogle da pričaju i, dok je razgovor vrludao tamo-amo, kilometri su se samo nizali. Prolazili su gradovi, neki dobro poznati - Mahalapje i Palapje - neki mali i nevažni svima sem onima što u njima žive, kojima su sve i svja. Svaki je nosio neko značenje ili uspomenu za Mmu Ramocve i, u nešto manjoj meri, za Mmu Makuci. Jedna bi poznavala nekog ko je potekao odatle ili možda ima rođake tamo; druga bi znala kakvu priču iz tog mesta - priču o zavisti ili preteranoj ambiciji ili pak običnoj ljudskoj potrebi.

„Ono mesto“, rekla je Mma Makuci dok su prolazili pored mestašca zvanog Serule. „Tamo su pronašli uranijum. Čitala sam o tome u *Bocvana dejli njuzu*. Jednog dana će tu biti rudnik. A tada će taj svet što živi u Seruleu imati mnogo uranijuma.“

„Ja ne želim da imam nimalo uranijuma“, rekla je Mma Ramocve. „Što se mene tiče, mogu da ga zadrže.“

„Naravno da ga neće zadržati. Nemaju potrebe da drže uranijum.“

„Još ponešto se tamo izdešavalo“, rekla je Mma Ramocve. „Osim pronalaska uranijuma. Poznavala sam jednog čoveka iz Serulea. Taj je imao sestru kojoj je škola mnogo lepo išla. Visoke ocene... kao vaše, Mma.“

Kompliment je prijao Mmi Makuci. Volela je kad ljudi pominju njene rezultate, i pored toga što je nastojala da dostojanstveno nosi svojih devedeset sedam procenata. „Tako“, skromno je rekla. „I onda?“

„Ta njegova sestra je bila pametna devojka. Prema tome, kod nje nije bila reč samo o vrednom učenju. Neki ljudi imaju dobre rezultate zato što se mnogo trude, a drugi zato što su mnogo pametni. Ovi potonji ne moraju mnogo da se trude - oni lakše dolaze do svojih dobrih rezultata. To vam je kao da stojite pod drvetom i čekate da vam smokve same padnu u ruke.“

Mma Makuci je u prvi mah ćutala. Nije bila sigurna krije li se žaoka u ovoj primedbi. Međutim, nije htela da se hvata za to. „Ispod smokve i možete stajati, Mma, bezbedno je“, rekla je. „Ali nikad ne

smete stajati ispod drveta-kobasice." Drvo-kobasica, *moporoto* na secvanskom, jeste vrsta žakarande što rađa teške plodove nalik na velike viseće kobasice.

„Naravno da ne smemo, Mma. Mnogi su danas pokojni zbog toga. Njegove mahune su vrlo teške i ako vam jedna padne na glavu, u velikoj ste opasnosti da se upokojite.“

Upotrebila je izraz koji je Bacvanama draži: upokojiti se. Ima u njemu nekog ljudskog saosećanja; biti mrtav, to znači da nisi ništa, da si gotov. Taj izraz je isuviše konačan, isuviše ometa one veze što nas međusobno povezuju, veze što opstaju i nakon što neko premine. Pokojni otac je i dalje tvoj otac, iako više nije tu; mrtav otac zvuči kao da on više nema nikakve veze ni sa čim - kao da je gotov.

„Toj devojci“, nastavila je Mma Ramocve, „uvek je dobro išlo. Ljudi su govorili: *Ta devojka će jednog dana biti neko. U Gaboron će otići, to je sigurno.*“

Mma Makuci se namrštila. Bilo joj je jasno kuda ide ova priповest, budući da je to bila stara bocvanska priča, tema što se iznova ponavljala. Onaj kome ide dobro, ko se ističe uspesima, samo traži nevolju. „Ljudi su gledali upitala je.“

Mma Ramocve je potvrdila najgore. „Gledali su, Mma. I slušali. Uvek ima onih što gledaju i slušaju.“

Naravno da ih ima, pomislila je Mma Makuci. Ona sama otišla je iz Bobononga u Gaboron. Dobro je znala šta je zavist.

„Neko - u prvo vreme nisu ni znali ko - bacio je čini na tu devojkku.“

Začutale su. To što je neko pomenuo bacanje čini ne znači obavezno i da veruje u njihovu delotvornost. Međutim, čini su se upotrebljavale, bez obzira na to verujemo li mi ostali u njih ili ne; poneko je spreman i da poveruje. Ako je taj neko žrtva, tada čini uspevaju. Ništa prostije od toga. A ljude ume nasmrt da isprepada i sama spoznaja da su na njih bačene čini; to se redovno dešava.

„Kako je saznala?“ upitala je Mma Makuci.

Mma Ramocve je slegla ramenima. „Teško je reći. Cini nisu ništa - one ne postoje. Kako onda da znaš, kad nema ničega - samo prazan prostor? Možda joj je neko nešto rekao. Tako ljudi saznaju za čini. Neko im kaže: *Taj i taj je kupio neku lošu medicinu daje upotrebi protiv tebe.* Takve stvari.“ Nije volela ni da misli o tome; to je bila stara Afrika, a ne ova današnja, i sasvim sigurno ne Bocvana kakvu

je znala. A ipak, bila je tu; baš kao što je to i drugde u svetu, posvuda, zapravo, gde ispod savremenog i racionalnog teče mračna reka nerazuma i straha.

„Devojka je kazala svojimama“, nastavila je Mma Ramocve. „Rekli su joj da su se i pribojavali da će se tako nešto dogoditi. Pokušali su da je drže u kući. Nisu voleli da odlazi igde sem u školu. Noću su svi spavali u istoj prostoriji, smeštajući devojku sasvim pozadi, kako bi svaki uljez koji uđe u kuću morao prvo preći preko ostalih spavača pre no što dođe do one koju traži.

„Ne govoreći nikom ništa, majka je otišla kod vrača i kupila nešto da zaštiti devojku. Neku beskorisnu mešavinu mlevenih kostiju i lišća - oni obožavaju takve stvari - izmešanu u pastu. Stavila ju je devojci na obraze, mada je devojka rekla da ne veruje u te gluposti. Mati joj je na to kazala: 'A kad se desi nešto loše, ni onda nećeš verovati?' Devojka je odvratila: 'Sve ovo je deo sveta koga više nema. To više nije istina, ništa od svega ovoga.'" Mma Makuci je odmahнула glavom. „Jadna devojka.“

„Da“, rekla je Mma Ramocve. „Zato što se uistinu desilo nešto loše. Imala je staru tetku, ta devojka. Roditelji su je upozorili: 'Ne posećuj tetku. Ona živi daleko. Bićeš u opasnosti ako odeš tamo.'

„Devojka je odvratila da je sve to samo sujeverje. 'Snažna sam', rekla je. 'Kako može išta nauditi snažnoj devojci usred bela dana?' Tako je rekla, Mma, i to je bilo sasvim tačno. Kad bi više ljudi govorilo tako, tada čitava ta rabota ne bi ni cvetala. Iščezla bi, tako isterana na sunce. To je rabota kojoj su potrebni tama i strah da bi opstala.“

Drum je sad bio gotovo pust. Bilo je vreme ručka i sunce beše odskočilo visoko, bacajući kratke, uspravne senke. Ispred njih, sve do dalekog obzorja na obema stranama, pružao se buš u kom su glavnu reč vodile nevisoke akacije - kilometri maslinastozelenog drveća, poput malenih kišobrana raširenih protiv vrelina sunca. Kroz prozore kombija, otvorene kako bi svež vazduh pravio promaju, dopirala je graja cvrčaka, onaj piskav, neizbežan pozadinski zvuk afričkog buša.

Svedo je bilo sve. Pod ovim podnevnim nebom, strah i užas izgledali su tako daleki, ali noću je bilo lako zamisliti prisustvo zla i njegovih pomoćnika, čak i ovde.

„Devojka je otišla da obiđe tetku. Dugo je pešačila da bi došla kod nje, a onda se, posle nekog vremena, oprostila s njom i uputila kući. Bila je sredina popodneva. Smrkavalo se, međutim, jer je bila sezona kiša - upravo kao sad. Sevalo je. Devojka je kasnije rekla da je znala da će je udariti grom zato što je osetila njegov miris još pre no što ga je videla. Kažu da zaista miriše, Mma, ali ja ga nikad nisam osetila jer se nikad nisam našla dovoljno blizu. Ne želim da se nađem toliko blizu munje da mogu da je namirišem - baš kao što ne želim da budem dovoljno blizu da osetim vonj iz čeljusti lava.

„Potrčala je kad je zarominjala kiša, ali oluja je ipak bila brža od nje i naposletku ju je sustigla. Tada ju je udario grom, bacio je na zemlju i onesvestio. Kad su je našli, odneli su je njenoj kući. Mislili su da je mrtva, jer se nije pomerala, nije čak ni dišala, a i videli su na njenoj odeći izgoretine koje su im rekle šta se dogodilo. Njeni su kukali i naricali, i pozvali poglavicu da mu kažu šta se dogodilo. Rekao im je da je u takvim slučajevima teško otići u policiju, zato što ne znaju ko je bacio čini na devojkju. 'Kako da iko išta dokaže?' upitao je. 'Ovo je delo groma. Ne možeš uhapsiti grom.'

„Te noći se devojka probudila. Istina, opet su vrištali kad su videli da se telo pomera, ali bili su i srećni. Devojka im je ispričala šta se dogodilo. 'Sve otad sanjam', rekla je. 'Znači, tako je kad se upokojiš', dočekao je njen otac. 'To je kao da sanjaš.'

Devojčina majka se dobro dosetila. Rekla je: 'Kad smo već zaklali kravu za goste, daj da sutra ipak napravimo tu sahranu. Ali, hajde da vidimo možemo li otkriti ko je bacio čini na našu ćerku. Kad se bude ovako probudila usred sahrane, videćemo ko beži i tako ćemo saznati ko je taj.'

Svi, pa i devojka, smatrali su da je zamisao dobra. 'Baš mi je drago što ću biti na vlastitoj sahrani', rekla je. Tako ću čuti šta ljudi govore o meni i saznaću ko su mi prijatelji.'

„Tu je Mma Makuci prekinula Mmu Ramocve. „Nisam baš sigurna u to“, rekla je. „Ljudi na sahranama ne kažu uvek istinu. Kažu i ono što nije istina, jer imaju grižu savesti zbog svog ponašanja prema pokojniku. Mnogo puta sam to videla. Štaviše, da nešto slušate šta pričaju na sahranama, pomislili biste da je ovo zemlja svetaca.”

Mma Ramocve se saglasila da umnogome jeste tako. „Da“, rekla je. „Možda je to tačno, ali setite se, ljudi se trude koliko mogu. I može

biti da veruju u to što kažu.“

U tolike laži?“ upitala je Mma Makuci. „Veruju u tolike laži?“

Mma Ramocve je istakla da mnogi naposljetku počnu da veruju u laži koje izgovaraju. Političari su, rekla je, pomalo takvi. „Toliko se naviknu da govore laži da počnu da misle kako su te laži istinite. Baš žalosno.“

To, međutim, nije poenta priče, podseti ona Mmu Makuci. „Svi su rekli da će organizovati sahranu kao što su i planirali, i dogovorili se da devojka valja da usred opela đipi iz sanduka i kaže kako je među prisutnima i onaj ko je bacio čini na nju, i da ona zna ko je to. Potom će svi zagledati ko će nagnuti da beži, jer će ta osoba, u tim okolnostima, začelo dati petama vetra.“

Mma Makuci je jedva čekala da čuje kraj. „Uneli su je u crkvu, Mma? Kao da je pokojna?“

„Jesu, Mma, uneli su je. Sve je bilo isplanirano. Nameravali su da zapevaju onu secvansku himnu - znate onu 'Pretežak je jaram moj' - kao znak devojci da pokuca iz kovčega. Zatim bi je pustili da sedne i izrekne svoju optužbu, da su na nju bačene čini koje su je umalo ubile. Međutim, pojavio se problem.“

Mmi Makuci je zastao dah. Problem? Možda se devojka ugušila i na kraju zaista umrla. Možda je zaspala, pa su njeni morali da je bude. Nabrojala je sve ovo Mmi Ramocve, koja je rekla ne, nije bilo tako. Pa dobro, onda, kako je bilo?

„Otac je rekao da bi trebalo da otvore sanduk i provere telo. Pastor, koji nije znao za plan, bio je iznenađen, ali nije hteo da uzrujava ožalošćenog čoveka, tako da je pristao. E tu ih je sačekao gadan šok, Mma Makuci. Vrlo, vrlo gadan šok.“

Mma Makuci je rukama pokrila lice. „Ne želim da čujem kraj ove priče, Mma Ramocve. Previše sam uplašena.“

„Unutra uopšte nije bila ona devojka“, rekla je Mma Ramocve. „Behu pobrkali sanduke i devojka je bila odnesena na sasvim drugu sahranu.“

Mmi Makuci je pobegao vrisak. „O, Mma! Pa to je strašno. Mogla je već biti sahranjena.“

„Jeste, mogla je. Ali srećom nije bila.“

Mma Makuci je ispustila uzdah olakšanja. „Veoma srećan ishod“, rekla je. „U stvarnom životu retko biva tako.“

„Istina“, saglasila se Mma Ramocve. „Ako poverujemo u ovu priču. Nisam sigurna...”

Izgledalo je, međutim, da je Mma Makuci nije čula. „Mora biti da je ljudima na drugoj sahrani bilo veoma teško - mislim, onda kad je pokojnik počeo da kuca iz sanduka. Sigurno su se ponadali da njihov mili brat ili sestra više nisu pokojni. I mora biti da su se gadno uzrujali kad su ustanovili da je to neko sasvim drugi.”

„Mislim da nisu“, rekla je Mma Ramocve. „Kako izgleda, ta druga osoba bila je neka vrlo teška osoba, koja je samo unesrećivala sve oko sebe. Koliko sam čula, svima je bilo žao kad su začuli kucanje. A onda, kad su shvatili da je to neko drugi, pao im je kamen sa srca.”

Čuvši ovo, Mma Makuci je prasnula u smeh. Bilo je teško i zamisliti da je nekome milo što nekog drugog više nema; ona se nikad ne bi obradovala nečijem preminuću, osim, naravno... U umu je počeo da joj se obrazuje spisak. Br. 1. Vajolet Sefoto. Br. 2. Futijeva Tetka br. 1. Br. 3... Je l' postoji uopšte Br. 3? Niko joj nije padao na pamet. Za ostale će biti dovoljne i neke manje kazne. A i ne bi trebalo da sastavlja ovakav spisak, reče ona sebi; tako nešto je nedostojno nje i trebalo bi da prestane. Šta ako se nešto strašno desi Vajolet ili tetki? Nesumnjivo bi se pokidala od griže savesti, verujući da je prouzrokovala nesreću, uprkos tome što je dobro znala da nitko ne može biti uzrok nečega ukoliko zaista *ne uradi* nešto. A samo razmišljanje se nikako ne može smatrati činjenjem.

Morale su da promene temu, pa je Mma Makuci upitala za decu. Kako ide Pusu u školi i da li Motoleli i dalje govori da bi želela da postane automehaničar?

„Dobar je“, odvratila je Mma Ramocve. „Pisanje mu baš ne ide, ali se zato s aritmetikom dobro snalazi. Mislim da mu je glava puna brojeva.”

„To je veoma korisno“, rekla je Mma Makuci. „Može da bude knjigovođa ili računovođa.”

Mma Ramocve se osmehnula. Bilo joj je teško da zamisli Pusa kao odraslog, i načas je u mislima ugledala računovođu u kratkim pantalonama, s praćkom koja mu viri iz džepa i sa sendvičem s džemom u rukama, onakvim kakve Puso najviše voli. Međutim, deca se menjaju, baš kao i odrasli, i prizor u njenim mislima zamenila je

slika mladog čoveka u odelu, s blistavim cipelama i poslovnog izgleda. Koliko će se svi dotad promeniti; koliko će se promeniti i sama zemlja.

„A Motoleli?“ podstakla ju je Mma Makuci.

„Mislim da i dalje želi da bude automehaničar. Gospodin Dž. L. B. Matekoni razgovara s njom o kolima, a ona ga stalno zapitkuje o kutijama menjača i takvim stvarima. Nema mnogo devojčica koje pričaju o motorima, ali ona je svakako jedna od njih.“

„To će takođe biti baš dobro“, rekla je Mma Makuci. „To znači da će Brzi motori Tlokvenga postojati i za dvadeset godina, kad i vi i gospodin Dž. L. B. Matekoni budete već pokojni.“

Mma Ramocve je na brzinu izračunala u glavi. „Ne bih baš rekla da ijedno od nas tada mora biti pokojno, Mma“, rekla je potom. „Nismo toliko stari.“

Mma Makuci nije izgledala ubeđena. „Možda i niste“, priznala je, a Mma Ramocve pomisli kako je to učinila s popriličnim oklevanjem.

Mnogo sati i mnogo priča kasnije, stigle su u Maun. Bilo je rano predvečerje i u daljini su ugledale prva svetla grada u sumraku što je tek počinjao da se navlači. Bilo je nečega veoma ohrabrujućeg u tom prizoru. Nije posredi bilo samo to što su se posle dugog putovanja približile odredištu; svetla su bila umirujući znak ljudskog naselja u ogromnoj pustoši. Na jugu, pod nebom što se, primicanjem večeri, pretvaralo u more rumenila, prostirala se slana pustinja Makadikadi, pejzaž neverovatne beline što se pružao stotinama kilometara, u beskraj, činilo se sićušnom ljudskom biću koje bi se zateklo na njenom rubu. Mma Ramocve se stresla: kad stojiš na rubu nečega tako veličanstvenog i tako pustog, čini ti se da preti da te proguta; često ju je obuzimao taj osećaj kad bi se našla u divljim predelima svoje zemlje. Bilo bi tako lako izgubiti se, nestati, naći se sam u nekom divljem deliću Afrike, sveden na ono što uistinu i jesi - mali, ranjiv stvor među mnogim drugim stvorenjima.

Šveda su se približavala. Sad su se već razaznavale pojedinačne kuće, raštrkane ovde-onda među niskim akacijama. Pred nekolikim je gorela vatra, palacavi plamičci narandžastog vidljivi kroz drveće. Kamion, ljudsko obličje, farovi u pomrčini; i onda Maun, sa svojim

ulicama i osvetljenim prozorima, i atmosferom karakterističnom za naselja udaljena od ostatka sveta.

Mma Makuci je gledala kroz prozor. „Znači, to je to mesto“, rekla je. „To je to.“

„Jeste“, potvrdila je Mma Ramocve. „Sad moramo pronaći kuću rođaka gospodina Dž. L. B. Matekonija.“

Ispostavilo se da to nije nimalo lako. Raspitale su se kod nekog čoveka što je stajao na uglu, blizu jednog hotela. Poslao ih je u potpuno pogrešnom pravcu - ili im je barem tako rekao sledeći kome su se obratile za pomoć. Taj je već bio pouzdaniji, tako da su, pola sata nakon što su stigle u grad, konačno pronašle kuću.

Sam rođak, gospodin H. B. C. Matekoni, nije bio kod kuće, ali ih je njegova žena veoma srdačno dočekala. Imali su malu decu, koja su ozbiljno pozdravila gošće da bi potom bila otpravljena na spavanje. Usledila je večera, tokom koje su razmenile porodične novosti i raspitale se o daljim rođacima. Mma Makuci je bila umorna i otišla je da legne u sobu koju je imala da deli s Mmom Ramocve. Ležala je tako na uzanom krevetu, oslušujući tihi žamor razgovora u susednoj sobi, uživajući u neobičnosti svoje trenutne situacije: nalazila se na službenom putu, u Maunu; imala je nove terenske cipele koje je nosila u kolima, a koje su sad stajale u podnožju kreveta; kroz mali prozor nad glavom videla je noćno nebo. Bilo je tako mnogo zvezda i, koliko je znala, uglavnom se sve nekako zovu. Imaju li i afričke nazive, upitala se. Zaključila je da bi bilo dobro ako ih imaju, ako smo dali imena zvezdama što nam sijaju nad glavom, zato što nam pripadaju koliko i svima ostalima. Bila je pospana i misli su joj lutale; noć, zvezde, mesec... Je li neko već prisvojio mesec?, upitala se. Ne bi bilo u redu da iko prisvoji mesec; on pripada svima, ali ako bi ikad pripao Bocvani, ona bi se dobro starala o njemu. Vrlo brzo bismo napasali goveda tamo, pomislila je... i utonula u san.

Kad je Mma Ramocve ušla u sobu, zatekla je Mmu Makuci usnulu; jedna ruka joj je visila s kreveta, usta su joj bila poluotvorena, a ćebe kojim se pokrila beše većim delom skliznulo s nje. Mma Ramocve je nekoliko časaka posmatrala svoju pomoćnicu; Mma Makuci, primetila je, izgleda sasvim drugačije bez onih velikih naočara; crte su joj nekako mekše. Ali sad je otišlo i dalje od toga; delovala je ranjivo, kao što možda svi delujemo u snu. Mma Ramocve je pružila

ruku i nežno navukla ćebe preko usnule žene. Mma Makuci se promeškoljila, ali samo malo. Mma Ramocve je isključila baterijsku lampu i spustila je na stočić pored svog kreveta. S noćnog neba dopiralo je sasvim dovoljno svetlosti - svetlosti meseca i zvezda - tako da je lampa bila nepotrebna.

Uvukla se u krevet i zatvorila oči. Iako iscrpljena od duge vožnje, nije odmah utonula u san. Razmišljala je o sutrašnjem danu i onome što će im doneti - na putu što ga moraju preći do kampa na Ostrvu orlova. Putovaće čamcem i to će najverovatnije biti *makoro*, tradicionalni kanu kakvim su se ljudi još kretali po Delti. Ti kanui su bili jeftini i njima se lako upravljalo: snažan čamdžija i poznavanje kraja bili su dovoljni za plovidbu kroz zbunjujući splet kanala što su vijugali kroz vodeni predeo u okolini Mauna. To poznavanje kraja sezalo je dalje od pukog znanja kojim pravcem valja ići - važan deo navigacije činila je i svest o tome ko još u isto vreme možda koristi te kanale. Ako je to drugi *makoro*, tada je sve u redu. No ako je to nilski konj, onda je to nešto sasvim drugo.

Otvorila je oči. Hoće li čamdžija umeti da blagovremeno opazi nilskog konja? Šta ako ga previdi, što se ljudima katkada dešava? U tom slučaju moguć je samo jedan ishod - nema ni govora o nadmetanju između različenog nilskog konja i krhkog kanua. Nilski konj obavezno pobeđuje.

Rekla je sebi da prestane da brine. Nilski konj bi morao biti vrlo snažan da bi zaljuljao kanu u kom sede ona i Mma Makuci. Težina takvog kanua bila bi znatna i ona se upita da li bi nilski konj imao snage ili energije da ga zaljulja. Ne, bile bi sasvim bezbedne što se tiče nilskih konja i... krokodila. Opet je otvorila oči. Nedavno je čula za strašnu nesreću u kojoj je krokodil zgrabio nekog što je sedeo u čamcu. To je bilo krajnje neuobičajeno, ali ipak se dogodilo, i to u Bocvani, na reci Limpopo. Zadrhtala je. Ako bi krokodil zgrabio Mmu Makuci, da li bi imala hrabrosti da skoči u vodu i spasava je? Krokodil bi imao teškoća da izađe na kraj s dvema pozamašnim ženama istovremeno, pogotovo ako su obe rešene da mu ne dozvole da ih pojede i odupiru se, u šta je bila potpuno sigurna. Možda brojčana nadmoć zaista znači sigurnost. U najvećoj opasnosti smo onda kad smo sami - pravilo koje važi u mnogim

okolnostima, pomislila je, a ne samo onda kad se suočavamo s nilskim konjima i krokodilima, i koječim drugim u vodi - i izvan nje.

Rođakova žena je dogovorila s lokalnim čamdžijom da ih pokupi pored reke.

„Ovo je tako uzbudljivo“, rekla je Mma Makuci dok su stajale pod razgranatim drvetom mopani i čekale svoj *makoro*, „Znate šta, Mma Ramocve? Još se nikad nisam vozila čamcem.“

„Pa eto, danas ćete saznati kako je to“, odvratila je Mma Ramocve. Zastala je načas, i onda dodala: „Umete li da plivate, Mma?“

Mma Makuci je odmahнула glavom. „Nikad nisam naučila. Gore u Bobonongu nismo ni imali nikakvu vodu. Teško je naučiti da plivaš kad nema vode u kojoj bi učio.“

Mma Ramocve je razmotrila ovu opasku. Neosporno je istinita, pomislila je potom. Nije iznenađujuće što u Bocvani nema mnogo veštih plivača, budući da samo u jednom delu zemlje - Delti - ima mnogo vode.

„Ni ja ne umem da plivam“, rekla je. „Premda sam jednom dobila poziv da dođem na bazen u hotelu *Sunce*.“

„I, jeste li otišli, Mma Ramocve?“ Mma Makuci se trudila da se ne osmehne pri prizoru što joj se prikrao u misli - Mma Ramocve kako ulazi u bazen, a nivo vode narasta do tačke preliivanja. Učila je o tome u školi. Sećala se lekcije: „Ako uronimo (veliko) telo u vodu, nivo vode narasta, budući da telo istiskuje zapreminu vode jednaku zapremini tela.“

Mma Ramocve se osmehnula prisećajući se. „Ušla sam na plićem kraju“, rekla je. „Nije bilo duboko i shvatila sam da mogu da stojim. A onda sam ustanovila nešto vrlo zanimljivo.“

„Da umete da plivate?“

Mma Ramocve je odmahнула glavom. „Ne, nisam ustanovila da umem da plivam. Međutim, ustanovila sam da umem da plutam. Sasvim polako, prestala sam da se oslanjam na noge i, da vidite, Mma, plutala sam. Bilo je vrlo prijatno. Nisam morala da pomeram ruke - samo sam plutala.“

Mma Makuci je zapljeskala. „Pa to je divno, Mma! Bravo! Možda ima neke veze s tim što ste tako tradicionalno građeni. Mršava osoba bi potonula. Vi ste plutali.“

„Moguće“, odvratila je Mma Ramocve. „Ali prijalo je saznanje da se ipak mogu baviti nekim sportom.“

Mma Makuci nije bila sigurna da se plutanje može nazvati sportom. Postoji li plutački tim Bocvane? Ne postoji, pomisli ona. Šta bi takav tim radio? Da li bi morao lagano da pluta od jedne tačke do druge, a pobjednik bi bio onaj koji bi doplutao prva? Naravno da ne.

Možda bi se ovaj razgovor i nastavio, ali uto ugledaše čamdžiju kako stiže. Izbio je iza okuke na reci, stojeći u svom dugačkom, uzanom kanuu, služeći se motkom da bi ga terao napred. Videvši dve žene kako stoje pod drvetom, podigao je ruku na pozdrav.

Mma Makuci se namrštila. „Hoćemo li stati obe u to, Mma? Šta ako nilski konj...“

Mma Ramocve je prinela prst usnama. „Nemojmo sad o njima, Mma. Ne valja da pričamo o nilskim konjima baš kad nam predstoji putovanje rekom.“

Čamdžija je pristao uz nasip, vešto im privukavši kanu do samih stopala. Primetile su da je stavio mali vanbrodski motor na krmu *makoroa* i, dok su smeštale svoje putne torbe u prednji deo kanua, jednim trzajem uzice naterao ga je da oživi.

„Ostrvo orlova je predaleko da bismo putovali na tradicionalan način“, s osmehom je rekao. „Sad kad vi plaćate, palim motor.“

Dve žene su zauzimale svoja mesta u kanuu. Sedajući, Mma Ramocve je uočila da se prostor između gornjeg ruba čamca i površine vode alarmantno smanjuje. Pri tom je to bilo još pre no što je Mma Makuci sela. Nilski konji, prisetila se, ali nije to izgovorila naglas.

Mma Makuci se smestila. „Voda je vrlo blizu“, rekla je čamdžiji. „Je li to normalno?“

Čamdžija je prozaičnim tonom odvratio: „Nije, Mma. Kanu je sad veoma težak. Zbog toga malo nedostaje da mu se voda prelije preko ivica. Ali bićemo savršeno bezbedni, pod uslovom da se vas dve ne pomerate.“

Mma Makuci se ukočila. „A ako se pomerimo?“ prošaputala je.

Čamdžija se nasmejao. „Ako se pomerite, mogli bismo pasti u vodu. Dobro bi pljusnulo, Mma.“

„Nije smešno“, rekla je Mma Makuci podižući glas. „Mi smo ovde poslom. Ne smemo da upadnemo u vodu, u kojoj ima...“

„Nilskih konja“, rekao je čamdžija, jednako prozaičnim glasom kao i maločas. „I mnogo krokodila, takođe. Dabome, ponekad ima i slonova, jer oni vole da plivaju u ovoj reci. I zmija. Postoje zmijske koje žive u trstiku pored reke. One takođe vole da plivaju, Mma. Zna li to?“

„Neću ni da slušam o tome, Rra“, rekla je Mma Makuci.

Mma Ramocve je rešila da nešto kaže ne bi li ublažila strah svoje pomoćnice. Nije bilo svrhe da Mma Makuci provede ceo put prestravljen. Stoga je odlučila da nastupi vedro. „Razume se, Rra, vi se ne bojite tih stvorenja, zar ne?“

Čamdžija je zurio u nju. „Bojim ih se, još kako ih se bojim, Mma. Ne bih voleo da sretnem nilskog konja. Te životinje imaju gadnu narav, a onim svojim ogromnim zubima mogu da pregrizu čoveka nadvoje. Čas posla. Joj! Škljoc, i prelome ga kao šibicu.“

Mma Ramocve se nervozno nasmejala. „Mala je verovatnoća da se to desi, Rra“, rekla je.

„O ne, Mma, nije. Stalno se dešava. Desilo se pre samo dve nedelje. Poznao sam čoveka koga je nilski konj pregrizao napola. On je - to jest, bio je - rođak muža moje svastike. Eto, bio je tako blizak rod, a sad je pokojni.“

Mma Makuci je postojano gledala preda se. Behu krenuli i *makoro* je hitao uzvodno, praveći brazde u kristalno čistoj vodi na obema stranama svog uzanog pramca. Voda se presijavala na suncu poput sloja tečnih dijamanta; ispod, možda oko metar duboko, ležalo je čisto peščano dno, išarano senkama talasića. Još nije bilo ni traga ni glasa od nilskih konja, ali reka je zavijala čas levo čas desno i čekalo ih je još mnogo okuka s kojima se valjalo izboriti. Krdo nilskih konja moglo se kriti iza bilo koje od njih, samo čekajući da demonstrira svoju opšte poznatu razdražljivost.

„Pretpostavljam da je bolje da te pojede nilski konj nego krokodil“, nastavio je čamdžija. „Ako te nilski konj pregrize nadvoje, tada nemaš mnogo vremena da misliš. Sve se dogodi vrlo brzo... pogotovo ako te onim svojim velikim ustima odmah dogradi za glavu. Tada mora da izgleda kao da je iznenada pala noć. Vrlo mračno, rekao bih, Mma.“

Mma Ramocve je pokušala da ga prekine. „Tamo preko, u trstiku, nalazi se neka vrlo zanimljiva ptica, Rra. Vidite li je?“

„To je vrlo česta ptica, Mma“, odvratio je čamdžija. „Mnogo puta ćete je videti ovde u Delti. Ali ne bojte se. Potpuno je bezazlena.“

„Ne bojim se“, rekla je Mma Ramocve. „Samo sam vam pokazala pticu.“

„Naravno“, nastavio je Čamdžija, „ako te dohvati krokodil, to je već nešto sasvim drugo. To nije lep način da umreš. Čuli ste za obrtanje?“

Mma Ramocve nije rekla ništa. Mma Makuci je zurila preda se; ona je takođe ostala nema.

Čamdžija se sve više zagrevao za temu, podižući glas kako bi bio siguran da ga obe putnice čuju. „Krokodil te zgrabi onim svojim čeljustima. Onda te povuče pod vodu i obrće li, obrće, vrti te ukруг. To je zato da bi te udavio. Zatim te odvuče u svoj brlog, koji se obično nalazi pod korenjem na samom rubu rečne obale, kao što je ono tamo. Je l' vidite? Ono je odlično mesto za krokodilski brlog.“

Mma Makuci se nije odvažila ni da okrzne pogledom to što je pokazivao; Mma Ramocve je načas bacila pogled prema obali, a onda se opet okrenula i nastavila da gleda napred.

„Krokodili ne vole sveže meso“, objašnjavao je dalje čamdžija. „Više vole da pojedu svoj plen tek pošto pomalo istruli. Zato te i odvuku u svoj brlog, jer ćeš onda, vidiš, da..“

„Izvinjavam se, Rra“, iznenada ga je prekinula Mma Ramocve. „Sve je to vrlo zanimljivo, ali mislim da nije pametno pričati ljudima takve stvari dok se nalaze nasred reke. Ima priča koje je bolje pričati na suvom.“

„Da“, saglasila se Mma Makuci. „Sasvim tačno. Ne želimo da govorite, Rra. Nismo raspoložene za razgovor.“

Čamdžija je izgledao zbunjeno. Žene, pomislio je. Uvek isto: muškarce zanimaju krokodili i nilski konji, i njihovo ponašanje; žene to ne zanima. To mu nikako nije išlo u glavu. O čemu žene razmišljaju? Još nije dokučio odgovor na ovo pitanje, uprkos tome što se pet puta ženio. Možda ih nikad neću razumeti, zaključio je naposljetku.

Petnaesto poglavlje

KAMP NA OSTRVU ORLOVA

Bezbedno su stigle na odredište. Nije bilo nilskih konja niti krokodila - barem ih one nisu videle, a dva slona koja su primerile, dva mlada mužjaka što su stajala pod krošnjama granatih marula, nalazila su se na sigurnoj udaljenosti i bila sasvim nezainteresovana za čamac u prolazu.

Mma Ramocve se dogovorila s čamdžijom da se sutradan vrati po njih. Ona i Mma Makuci su imale da prenoće u kampu, u naselju u kom žive zaposleni, kod jedne žene koja radi u kuhinji. Ta žena bila je prijateljica rođake iz Mauna - ponovo veza koja se mogla smatrati dovoljno bliskom da mogu zamoliti za gostoprimstvo. Razume se, to gostoprimstvo će jednog dana biti uzvraćeno: neko iz kampa svratiće u Gaboron i doći kod nje zato što mu je potrebno prenoćište za jednu ili više noći, i jedan ili više obroka. Mmi Ramocve ovo nije smetalo, budući da je to bio moral stare Bocvane na delu: pomažeš ljudima koji su ti pomogli ili onima koji poznaju ljude koji su ti pomogli.

Čamdžija je nestao niz zavojiti rukavac reke, zviždućući bez sluha. „Kako netaktičan čovek“, rekla je Mma Makuci. „Uopšte nema osećaj kad je pravi trenutak za priču o određenim stvarima. Zamislite da smo neke turistkinje, Mma. Zamislite da smo Šveđanke! Verovatno bismo tražile da se iz ovih stopa vratimo u Švedsku.“

„Samo je pokušavao da bude koristan“, rekla je Mma Ramocve. „Ali u pravu ste, Mma, mislim da ne bi pobedio na takmičenju za najboljeg turističkog vodiča u Bocvani. Ne bi baš mnogo ohrabrio... Šveđane.“

Mma Makuci je imala još nešto da doda. „Ja se nisam bojala, Mma. Uopšte nisam brinula.“

„Dabome da niste“, rekla je Mma Ramocve.

„Ali Šveđani...“

„Da, naravno. Šveđani. U pravu ste, Mma.“ Pošto je dovela haljinu u red, Mma Ramocve je pogledala prema nedalekim zgradama u kampu. Odatle je dolazio muškarac u kaki uniformi. Podigao je ruku, mahnuvši, i učtivo ih pozdravio kad je prišao bliže.

„Vi ste Mma Ramocve, zar ne, Mma?“

Mma Ramocve je potvrdila lako klimnuvši glavom. „Jesam“, odvratila je. „A ovo je Mma Makuci.“

„Detektivska pomoćnica“, žurno je dodala Mma Makuci.

Muškarac se predstavio kao zamenik upravnika. Iz direkcije kampa u Maunu su mu javili za telefonski poziv Mme Ramocve od pre dva dana kojim je objasnila svoju misiju. Drago im je, rekao je, što je jedna od gošći odavde ponela tako lepe utiske da je odlučila da oporučno ostavi poklon jednom vodiču. „Vrlo smo srećni zbog toga, Mma, i želeli bismo da vam pomognemo. Ako nam kažete ko je bila ta američka gospođa, moći ćemo da utvrdimo koji se vodič starao o njoj.“

Uputili su se u kamp. Zamenik upravnika im usput reče da će im pokazati stanove za osoblje, gde su imale da prenoće. Posle toga su pozvane na čaj kod upravnika i šefa vodičke službe, kako bi im ispričale nešto podrobnije o svojoj misiji. Dok su hodali, Mma Ramocve se osvrtała naokolo: još se nalazila u svojoj zemlji, Bocvani, ali ova Bocvana se razlikovala od one koju je poznavala. Vegetacija je izgledala sasvim drugačije - drveće je bilo više a lišće zelenije. Među mopanijima i akacijama bilo je i palmi; bilo je penjačica i puzavica; sve je bilo gušće.

„Divno je ovde“, rekla je Mma Ramocve.

„Zato ljudi i dolaze ovamo“, odvratio je zamenik upravnika. „Dolaze jer žele da nađu lepo mesto. To je ono što ljudi žele.“

„Ima mnogo lepih mesta“, rekla je Mma Makuci.

Zamenik upravnika ju je pogledao s uvažavanjem, kao da je impresioniran mudročću njene opaske. „Mislim da ste u pravu“, rekao je.

Ostatak puta do stanova za osoblje prevalili su ćuteći. Tamo ih je sačekala žena kod koje su odsedale i odvela ih u svoju kućicu sa slamnatim krovom - dve sobe, od kojih je jednu ustupila gošćama. Mma Ramocve je pogledala u pod, na koji behu postavljene dve prostirke za spavanje napravljene od rogozine. Pored svake prostirke nalazila se staklena tegla s vodom i u njoj buketić belog i žutog cveća. Pod je bio nedavno pometen i imao je tragove četke, nalik na malene ogrebotine. Ormar grube izrade, koji joj se učini prilično nestabilan, stajao je pored zida u zadnjem delu sobe, spreman da primi stvari dveju gošći. Beše već ispražnjen, a njegova

vrata samo pritvorena. Ovo je, pomislila je, polovina kuće, a raščišćena je zbog nas.

„Nije trebalo da se ovoliko trudite“, reče ona ženi, koja se beše predstavila kao Mma Sepoi.

Mma Sepoi se osmehnula i savila koleno lako se naklonivši. „Vi ste moji gosti, Mma. Želim da vam bude udobno.“

Smestile su se, a Mma Sepoi im je pričala o sebi dok su odlagale u rasklimani ormar ono malo stvari što su donele sa sobom. Bila je to sposobnost kojoj se Mma Ramocve oduvek divila - sposobnost obuhvatanja celog života, neretko i života cele porodice, u nekoliko rečenica. Ustanovila je da mnogi to umeju, i to bez nekog posebnog napora; u njenom slučaju je pak bilo potrebno vreme. Odakle bi uopšte počela? Od susreta Obeda Ramocvea s njenom majkom, stidljivom devojkom koja nije bila načisto želi li da se uda kad su njemu u rudniku dali odsustvo? Od njenog povratka u Močudi i one strašne olujne noći kad je njena mati, u još ne razjašnjenim okolnostima, odlutala na železničku prugu što teče od Bulavajoa do Mafikenga? Od onih prvih dana u školi iznad Močudija, do koje je dopirao zvuk govedih klepetuša iz podnožja?

„Radim ovde već četiri godine“, rekla je Mma Sepoi. „Vrlo sam zadovoljna. Ima, znate, ljudi koji stalno menjaju radna mesta i kažu: *Ovaj posao mi ne odgovara, te fali mu ovo, te fali mu ono, te fali mu nešto treće*. Znate takve ljude, Mma Ramocve? Ima ih mnogo. Ali ja ne spadam u takve. Došla sam ovde nakon što sam radila kao čistačica u Maunu. Pre toga sam imala posao u Džekovom kampu, ⁸ kod starog - ne kod sina nego kod oca što je pre njega vodio posao. To su baš dobri ljudi. Poznaju ovu zemlju bolje od većine, Mma. A pre toga sam bila u Nati, gde sam živela od detinjstva. Moj otac je radio tamo kao policajac. Bio je veoma dobar u hvatanju stokokradica. Kad bi ga kradljivac stoke ugledao kako nailazi drumom, dao bi se u bekstvo. Istog časa. Trkom. A moj otac bi potrčao za njim i uhvatio ga, zato što je bio u policijskom trkačkom timu. Bio je najbolji trkač u policiji. A njegov otac, moj deda, bio je iz Frensistauna; sva stoka mu se podavila u velikom povodnju u oblasti reke Saši. Ali to je bilo veoma davno, Mma.“

„Mnogo toga vam se izdešavalo“, primerila je Mma Makuci. „Vaš život je bio pun događanja.“

Mma Sepoi je prihvatila kompliment. „Svašta sam preturila preko glave. Ali ne žalim se. Po meni, sve što se desi sadrži i nekakvu pouku. Zamislite se malo i onda kažete: ‘To se desilo zbog toga i toga.’ A kad se sledeći put desi, znate zašto se desilo.” Zastala je da udahne vazduh. „Tako ja gledam na stvari, Mma.”

Mma Makuci je skinula naočari i počela da ih glanca. „Ima li ovde mnogo životinja, Mma?” upitala je. Pitanje beše izrečeno kao uzgred, ali Mma Ramocve je osetila izvesnu oštrinu u njemu.

„O da, ima ih”, odvratila je Mma Sepoi. Pokazala je prema vratima iza svojih leđa. „Držite ova vrata noću zatvorena, Mma.”

Mma Makuci je dvostruko prilježnije prionula na glancanje naočara. „Noću uvek zatvaram vrata”, nervozno je rekla. „Tako je bezbednije.”

„Pogotovo ovde”, potvrdila je Mma Sepoi. „Pre neku noć sam ustala jer sam čula kako mi nešto njuška oko vrata. Držim tiganj pored kreveta i zalupala sam njime o zid da bih napravila buku. Lavovi ne vole zveket tiganja, Mma.”

Mma Makuci je progutala knedlu. „Čula sam za to.”

„Ostaviću vam jedan pored kreveta, Mma. Tako da možete da napravite buku ako zatreba.” Mma Sepoi je načas zastala. „Naravno, možda to i nije bio lav”, dodala je.

Izgledalo je da je Mmi Makuci laknulo. Bradavičavo prase ne bi nikog uplašilo; ne bi ni mravojed. „Naravno. Može biti da je to bilo nešto sasvim drugo.”

„Leopard, možda”, rekla je Mma Sepoi. „Oni su takođe vrlo opasni, znate.”

Kasnije, na putu prema upravnim prostorijama kampa, Mma Ramocve je primetila da njena pomoćnica ide sasvim blizu nje, gotovo se sudarajući s njom na uzanoj stazi. Trudila se da se ne osmehne; nikad joj nije palo na pamet da će Mma Makuci biti nervozna zbog boravka u Delti. Da nije možda kao dete doživela kakvo neprijatno iskustvo gore u Bobonongu? Ponekad, na primer, ljudi umeju da se boje zmija ako su kao mali imali bliski susret s nekim od tih gmizavaca. Poznavala je nekog ko je padao u nesvest pri samom pomenu zmija; i još nekog, prisetila se uto, ko je padao u paniku čim ugleda pauka. Mma Ramocve je, razume se, gajila zdravo poštovanje prema divljim životinjama, ali je shvatala da su, uopšte uzev, bezopasne, osim ako ne zabasaš na njihovu teritoriju,

što ona nije imala namere da uradi. Ali opet, reče ona sebi, reka kojom su ona i Mma Makuci jutros doputovale bila je teritorija nilskih konja i krokodila i...

Stigle su do upravne zgrade. Pojavio se upravnik - visok čovek, Južnoafrikanac - koji se pognuo da bi se rukovao s njima. „Čuo sam zašto ste došli kod nas, Mma Ramocve“, rekao je. „Naš glavni vodič je tu. Zove se Grmalj; on vodi evidenciju o tome ko je zadužen za staranje o gostima. On će vam reći ko je taj srećnik.“

Iz kancelarije, otišli su na čistinu pored same vode, gde su pod granatom krošnjom drveta stajale stolice, raspoređene oko ognjišta. Voda beše obrasla gustim ševarom, nad kojim je letela ptica jarkih boja. Vodič, u sveprisutnoj kaki uniformi Delte, stajao je pored jedne od stolica, zureći u ognjište i džarajući štapom po hladnom pepelu. Podigao je pogled kad su prišle.

„Ovo je Grmalj“, rekao je upravnik.

Grmalj se rukovao s gošćama. Mma Ramocve ustanovi da joj je odmah prirastao za srce, jer je prepoznala u njemu pravog Bocvanca, onakvog kakav je bio i njen otac. Obed Ramocve je znao sve što se može znati o stoci; imala je osećaj da ovaj čovek zna sve što se može znati o divljim životinjama, što je bilo isto.

„Sećate li se Amerikanke po imenu gospođa Grant?“ upitala ga je.

Grmalj nije bio siguran. „Dolazi nam mnogo Amerikanaca, Mma. I Nemaca, Šveđana, Britanaca - svih njih. Teško je setiti se jedne od ko zna koliko stotina osoba. Pre koliko je godina to bilo, Mma?“

„Četiri. U junu ili julu te godine, Rra.“

„O“, izusti Grmalj. „To je bilo baš davno, Mma. Baš davno.“ „Ostala je skoro nedelju dana, Rra. Bilo joj je veoma lepo ovde.“

Grmalj je pogledao negde preko vode. „Nedelju dana? Prilično neuobičajeno. Većina naših gostiju zadržava se dva do tri dana. Amerikanka? Mislim da se sećam jedne gospođe koja je ostala nešto duže. Da, bila je vrlo prijazna. I u pravu ste, zaista joj je bilo lepo ovde.“ Zastao je. „U kancelariji imam stare rasporede dužnosti. Tamo je sve zapisano. Da vam donesem raspored od te nedelje?“

Upravnik i Mma Ramocve su se složili da je to najbolje. Grmalj je otišao, a Mma Ramocve je za to vreme pogledala naokolo po kampu - u primamljive stolice i stolove postavljene za ručak. Dobro je biti gost ovde, pomislila je; možeš da sediš u nekoj od ovih stolica i

pijuckaš nešto hladno - limunadu, možda - a onda samo pređeš za sto za ručavanje i jedeš... Ona natera sebe da se vrati u stvarnost. Nisu došle ovamo da sede - kao da su članice nekog luksuznog safari kluba - nego da pronađu nekog i porazgovaraju s njim, i da se potom vrate u Gaboron.

Vrativši se, Grmalj je iz džepa izvukao izgužvani dokument. „Pregledao sam evidenciju za jun, Mma, i odmah sam našao“, reče on dodajući papir Mmi Ramocve. „Izvukao sam ga iz knjige. To je to.“

Mma Ramocve je pogledala u papir. Nije bilo komplikovano i odmah je ugledala podatak koji je tražila. Pored imena svakog vodiča bilo je upisano ime gosta, ili grupe gostiju, zajedno s danima kad su vodiči bili na dužnosti. O gospođi Grant, videla je, starao se vodič po imenu Tebogo. Bilo je to prilično često ime. „Znači, to je bio ovaj Tebogo“, rekla je podižući papir. „On se starao o Amerikanki.“

Grmalj je potvrdno klimnuo. „On.“

Mma Makuci se osvrnula. „Znači, to je to, Mma. Saznale smo ono zbog čega smo došle ovamo. Možda bismo se mogle odmah vratiti u Maun.“

Mma Ramocve se okrenula prema svojoj pomoćnici. „Ali, ne možemo se odmah vratiti, Mma. Tek smo stigle. Čamdžija će tek sutra doći po nas. Čuli ste ga.“

Mma Makuci je izgledala razočarano, ali videći da je Grmalj gleda, pokušala je da prikrije svoju zabrinutost.

„Ne bojte se, Mma“, iznenada se oglasio Grmalj. „Ovde je sve vrlo bezbedno.“

Mma Makuci se bezbrižno nasmejala. „Da se ne bojim, Rra?“ rekla je. „Zar izgledam kao da se bojim?“

Izgledate, pomislila je Mma Ramocve, ali nije ništa rekla.

„Tebogo će se ubrzo vratiti“, rekao je Grmalj, okrznuvši pogledom sunce što je tonulo za obzorje. „Odveo je neke ljude da posmatraju divljač. Brzo će on.“

Mma Ramocve je uočila pogled u sunce. Ljudi koji žive u gradovima prestali su to da rade - imaju satove kojima robuju. Ovde u bušu je drugačije; ono što kazuje sat manje je važno od onoga što kazuje sunce, a tako bi, pomisli ona, trebalo i da bude.

Nije primerila Tebogov dolazak; odjednom se stvorio tu, pridruživši im se dok je ona bila zauzeta posmatranjem nestašnog majmuna koji ih je začikavao iz sigurnosti krošnje.

„Ovo je Tebogo“, rekao je Grmalj.

Mma Ramocve se okrenula i ugledala visokog muškarca u kaki uniformi kako stoji na rubu kruga što su ga činile stolice. U kasnim je četrdesetim, pomisli ona, možda malčice mlađi, ali svakako čovek s dosta životnog iskustva. Imao je iskreno lice, a u očima onaj isti jasan pogled koji beše uočila kod Grmalja. Verovala je da to ima neke veze sa zanimanjem tragača za divljači; ti ljudi su naviknuti da zure u daljinu, pronalazeći i najmanje nagoveštaje prisustva životinje - promenu boje vegetacije u pozadini, neobično pomeranje lišća, oblik što ne pripada mestu. Zagledanje u potrazi za takvim pojedinostima možda objašnjava tu osobenost njihovog pogleda - sjaj, žustrinu pokreta.

Grmalj je nastavio da objašnjava. Rekao je Tebogu da je Mma Ramocve došla „čak iz Gaborona“ da bi ga videla i da donosi „važnu vest“. Na to je preko Tebogovog lica preletela senka uznemirenosti i ona je žurno dodala: „Dobru vest, Rra.“

Pogledao ju je s iščekivanjem i potom se ponovo okrenuo prema Grmalju, kao da traži potvrdu.

Prešla je pravo na stvar. „U svoje vreme ste se starali o jednoj gošći, Rra. Zvala se gospođa Grant.“

Kao da se načas zbunio, ali onda je potvrdno klimnuo. „Da, može biti, Mma. Može biti.“

„Provela je ovde nekoliko dana“, nastavila je Mma Ramocve.

Tebogo je klimnuo glavom. „Nisam siguran, Mma. Nije lako setiti se nekog posle toliko vremena. Teško je, Mma.“

„Sigurno“, složila se Mma Ramocve. „Ali mislim da svi vi imate dobro pamćenje. Posao vam je takav da vam pomaže da pamтите. Vidite nešto i upamtite to.“

Grmalj je prasnuo u smeh. „Ponekad, Mma, ponekad. Ne uvek.“

„Pa eto, gospođa Grant je vas upamtila“, rekla je Mma Ramocve. „Bili ste veoma dobri prema njoj.“

Tebogo je skromno oborio pogled. „To nam je posao, Mma. Dobri smo prema ljudima jer nam je to posao. Ne samo ja - i svi ostali ovde.“

Nekoliko časaka, Mma Ramocve je ćutke vagala ovu primedbu. Ne, nije tako. Istina je da se prema gostima ponašaju profesionalno, što znači da su uljudni i pažljivi, ali dobrota je nešto drugo - ona iziskuje postojanje nećega u srcu. Pogledala je u Grmalja; podozrevala je da je i on poseduje - tu dobrotu o kojoj turisti što dolaze u Bocvanu tako često govore.

„Mislim da ste bili dobri prema njoj, Rra“, tiho je rekla. „Ali nisam došla da bih pričala o tome. Došla sam da bih vam rekla šta je bilo s tom gospođom. Nažalost, moram reći da se upokojila.“

Posmatrala je. I opet je bila sigurna da ima pravo: bio je potresen.

„Veoma mi je žao što to ćujem, Mma. Siguran sam da je bila vrlo fina žena.“

Znala je da uistinu misli tako. Ako je išta naućila tokom godina provedenih u detektivskom poslu, to je bilo da uoći kad neko uistinu misli ono što govori.

„Verujem da jeste, Rra“, potvrdila je. „I velikodušna, takođe.“

Mma Makuci je sve dosad ćutala, ali ovo joj je bila prilika. „Velikodušna prema vama“, dometnula je.

Tebogo ju je upitno pogledao. „O?“

„Da“, rekla je Mma Ramocve. „Pred smrt je razgovarala sa svojim advokatom. Tamo u Americi. Razgovarala je s njim i rekla mu je da želi da vam pokloni nešto novca. Zato smo i došle. Došle smo da vas pronađemo i da vam kažemo za taj novac.“

Naćas je Tebogo samo zurio u nju. Zatim je odmahnuo glavom. „Ne mogu da verujem, Mma. Ne može biti.“

„Ali jeste“, odvratila je Mma Ramocve. „Mma Grant vam je ostavila tri hiljade dolara. To je...“

„Skoro dvadeset hiljada pula“, umešao se Grmalj.

Tebogo je ponovo odmahnuo glavom. Potom se osmehnuo. „To je... to je...“

„To je vrlo srećna okolnost“, rekao je Grmalj.

„Vrlo sam zahvalan“, rekao je Tebogo. Ispustio je tihi zvižduk. „Dvadeset hiljada pula!“

„Samo pazite da ih ne potrošite sve odjednom“, rekla je Mma Makuci.

Mma Ramocve je pogledala svoju pomoćnicu. Sklona je da popuje, pomisli ona, i moraće jednom da poprića s njom o tome. Međutim,

teško je načeti temu o nečijim manama, pogotovo ako je taj neko Mma Makuci, sa svojom malčice przničavom naravi. Možda će joj njene cipele nešto reći; Mma Makuci je jednom u šali - *mora* biti da se šalila - rekla kako joj cipele ponekad daju neki savet. Pa dobro, možda bi joj mogle reći da ne bude tako nadmena. Uostalom, sigurno su primerile - cipele sve vide; nema tajne koju možemo sakriti od svojih cipela.

„Sigurna sam da će Tebogo biti veoma pažljiv“, rekla je Mma Ramocve i dodala, „i zaista ne mislim da je potrebno da mu govorimo kako da pazi na vlastiti novac.“

„Staviću ga u banicu“, javio se Tebogo. „A trošiću ga kasnije.“

„Mudro zvuči“, kazala je Mma Ramocve.

„Trebaće platiti školarinu za mog sina“, nastavio je.

Mma Ramocve je s odobravanjem klimnula glavom. „Da, biće dobro da date novac na to.“

„A i majka mi je vrlo stara“, dometnuo je Tebogo.

„Tada joj možete olakšati starost“, potvrdila je Mma Ramocve.

„I mogu kupiti nešto goveda za svoje stado.“

Mma Ramocve je smatrala da je to takođe dobra zamisao. „I to. Školarina, majka i goveda. Sve same valjane namene, Rra.“

Tebogo je izgledao zamišljeno. „Sad sam se setio“, reče on. „Imam pismo od gospođe iz Amerike. Još uvek ga imam. Moguće je da je to ta žena, ta Mma Grant.“

Grmalj je objasnio da je to sasvim uobičajeno. „Ljudi nam često pišu“, rekao je. „Pišu da bi nam zahvalili ili nam pošalju razglednicu da bi pokazali gde su još putovali.“

„Ja sve to čuvam“, rekao je Tebogo. „Hoćete li da vidite? Mogu da trknem da vam donesem. Mislim da znam gde sam ostavio.“

Mma Ramocve je odvrtila da hoće i Tebogo ode u stan da donese pismo. Nekoliko minuta kasnije se vratio, držeći veliki koverat. Iz njega je izvukao otkucano pismo, za koje je bilo pričvršćeno nekoliko novinskih isečaka i fotografija.

„Ona mi ih je poslala“, objasnio je. „Ti novinski članci su o čoveku iz njenog mesta koji gaji nojeve. Pokazao sam joj nojeve, pa je pomislila da će me to možda zanimati. A na ovoj fotografiji smo nas dvoje, slikani nedaleko od kampa. Sećam se ove gospode. Samo sam zaboravio da se zvala Mma Grant.“

Vest koju mu je donela Mma Ramocve očigledno ga je obradovala i govorio je brzo, a uzbuđenje mu se osećalo u glasu. Mma Ramocve je uzela svežanj papira od njega i razgledala isečke. Smatrala je da je dirljivo što je žena poput gospođe Grant, koja je živela tako daleko od sveta ovog čoveka, našla za shodno da mu pošalje neke članke iz svojih novina. Ali, ljudi su takvi: pružice ruku jedno drugom bez obzira na to kakvi ih sve jazovi razdvajaju - jazovi geografije, nacije i jezika; uprkos svemu tome, ljudi ipak mogu pogledati jedno drugo i shvatiti da smo svi isti, barem što se tiče onoga bitnog, onoga što krasi naš duh i naše srce - onoga ljudskog.

„Nojevi“, promrmljala je.

„Da“, potvrdio je Tebogo. „Pročitao sam članke. Vrlo su zanimljivi. Ali bilo mi je malo žao, Mma.“

Mma Ramocve je naglo podigla pogled. „Mme Grant?“ Odmahnuo je glavom. „Ne, nego nojeva. Tako su daleko od Afrike. Žive tamo gde je hladno. Sigurno su vrlo tužni.“

„Oni i ne znaju ni za šta od toga“, odlučno je rekla Mma Makuci. „Noj rođen na nekom drugom mestu i ne zna za Afriku. A i nemaju naročito veliku glavu, Rra. Tako da i ne znaju gde se nalaze.“

Tebogo ju je izazivački pogledao. „Životinje i ptice tačno znaju gde se nalaze“, prekorno je rekao. „Znaju one mnogo toga, Mma.“

Mma Ramocve je složila članke o nojevima i otkočila fotografiju s pisma. „Znači, ovo je...“ Zaćutala je. Već je videla fotografiju gospođe Grant u posmrtnom slovu što joj ga je poslao onaj advokat. Pokojna gospođa Grant je bila vitka, čak suvonjava. Ova gospođa Grant je, naprotiv, bila tradicionalno građena. Pokojna gospođa Grant imala je kratku sedu kosu i izrazit nos.

Ova gospođa Grant je pak imala plavu kosu dugačku do ramena i vrlo mali nos. Reč je o dvema sasvim različitim ženama; u to nije ni najmanje sumnjala.

Šesnaesto poglavlje NAŽALOST...

Srećom pa je Mma Makuci odabrala baš ovaj trenutak poražavajućeg otkrića da s Tebogom zapodene razgovor o lakrdijama majmuna u krošnji iznad njih. Majmun, kome se u međuvremenu beše pridružilo još troje ili četvoro iz njegovog čopora, uzbuđeno je brbljao, otimajući se sa svojim drugovima oko nekog zalogaja što ga beše pronašao među višim granama. Ostavivši svoju pomoćnicu, Mma Ramocve je odvela Grmalja u stranu.

„Nešto nije u redu“, prošaputala je.

Grmalj je uzdahnuo. „Mislite da ne zaslužuje novac?“

„Ma ne. Nije to. Reč je o pogrešnoj osobi.“

Grmalj je delovao zbunjeno. Osvrnuvši se kako bi bio siguran da ih Tebogo zaista ne može čuti, uveravao ju je da se baš on starao o gospođi Grant. „Piše u knjizi evidencije“, reče on. „A Tebogo je se seća.“ Pokazao je prema pismu. „Ovo pismo je potpisala gospođa Grant, zar ne? Jeste, pogledajte. Lepo piše, Grant.“

Mma Ramocve se namrštila. „Znam“, odvrati ona takođe šapatom. „Znam to. Ali žena na toj slici nije gospođa *Grant*. Imam njenu fotografiju u svom prtljagu. Pokazaću vam je, ako hoćete. Ovo nije ta žena.“

Grmalj je bespomoćno raširio ruke. „Nije mi jasno kako je to moguće“, rekao je.

Mma Ramocve je nespokojno vrtela papire u rukama. „Ne znam šta da radim,“ rekla je. „Ne smem isplatiti novac pogrešnom čoveku. Imam obavezu prema advokatu gospođe Grant, izvesnom gospodinu Maksvelu. On je moj klijent, Rra. Razumete li?“

Grmalj je potvrdno klimnuo, bacivši još jedan kradomičan pogled u pravcu Teboga. „Razumem, Mma. Ali jednostavno mi nije jasno kako je ovo moguće. Žena po imenu gospođa Grant došla je u ovaj kamp...“

Mma Ramocve ga je na to zgrabila za podlakticu. „Čekajte, Rra. Rekoste da je žena po imenu gospođa Grant došla u ovaj kamp...“

„Tako je. I već sam vam pokazao dokaze za to.“

Mma Ramocve ga je povukla još dalje od drugo dvoje, koji još uvek behu zaokupljeni posmatranjem majmuna. „Žena po imenu gospođa

Grant", ponovi ona. Govorila je polako i promišljeno, kao da testira svaku reč. „Šta mislite, Rra, je li Grant često prezime!“ Ja sam ga svakako već čula. A vi?”

Grmalj je razmislio. „Mislim da jesam“, rekao je naposljetku. „Imali smo i ranije gostiju s tim prezimenom. Možda je ono često u Americi, kao... kao što je Tebogo u Bocvani. Ili Ramocve...”

Mma Ramocve se osmehnula, ali nije dozvolila da joj šala odvuče pažnju. „Imali ste i ranije gostiju s prezimenom Grant, kažete. Ali ne u isto vreme.”

„Ne, ne u isto vreme.”

Sve je sedalo na svoje mesto. „Grmalju“, reče ona, „šta ako postoje dve Mme Ramocve? Ili dve Mme Grant?”

Grmalj se namrštió. „Dve Mme Ramocve?” Zurio je u nju, a onda podigao ruku do lica i pogladio obraz. „O“, izustio je. I onda još jednom: „O.”

„O“, ponovila je Mma Ramocve poput odjeka. Pogledala ga je pravo u oči. Bio je oštrouman čovek. Shvatio je. Ali postojao je još jedan delić ove slagalice koji je valjalo staviti na pravo mesto. „Možete li da se setite još nekog kampa čiji naziv sadrži ime životinje?”

Grmalj je brzo odgovorio. „Naše komšije“, odvrati on. „Pet kilometara odavde. Kamp Lavlji rep.“

„Možete li me odvesti tamo?“ upitala je Mma Ramocve.

Sumnjičavo ju je pogledao. „Odmah?”

„Da. Odmah, Rra.“

„Već je kasno. A moraćemo da idemo čamcem.“

„Ja sam spremna.“

Grmalj je još izgledao zabrinuto. „Ne volim da putujem vodom nakon što se smrkne. A kad se budemo vraćali biće već mrkla noć.“

„Dajte mi baterijsku lampu“, rekla je Mma Ramocve. „Sedeću napred i osvetljavaću nam put. Ako bude nilskih konja, videćemo im oči pri svetlosti lampe.“

„Vi ste hrabra žena, Mma. Možda ste zato i postali detektiv.“

Prasnula je u smeh. „Nisam ništa hrabrija od ijedne druge žene.“ Je li zaista tako?, upitala se već sledećeg trenutka. Ipak, tu je Mma Makuci... „Mislim da neću voditi svoju pomoćnicu. Ne verujem da će hteti da ide s nama.“

Uz Grmaljevo vešto snalaženje u razgranatim kanalima Delte, stigli su u kamp Lavlji rep za manje od pola sata. Ovaj kamp nije bio tako luksuzan kao Ostrvo orlova; smeštaj je bio nešto skromniji, ali još uvek prožet onom otmenom atmosferom starinskog safarija po kojoj je Bocvana poznata. Upravnik nije bio tu - beše otišao u Maun - ali šef vodičke službe Moripe Moripe, Grmaljev stari prijatelj, srdačno ih je pozdravio i pažljivo saslušao priču Mme Ramocve. Kad se njeno objašnjenje primaklo kraju, počeo je da ohrabrujuće klima glavom.

„Da, Mma“, rekao je. „Sećam se te žene. Mma Grant je bila ovde u to vreme. U pravu ste.“ Zastao je, kao da pretražuje po zabačenim čoškovima sećanja. „Bio je jul, Mma. Sećam se zato što se tog istog meseca upokojila moja baka.“

„Sigurni ste? Jul?“

Potvrdno je klimnuo. „Da, siguran sam.“

Osetila je kako je prožima ono dobro poznato ushićenje koje je nailazilo s rešenjem misterije. U ovom slučaju, međutim, iako je bila zadovoljna što je otkrila šta se desilo, bila je preneražena onim što je učinila. Dala je nadu čoveku kome će sada morati da saopšti da bogatstvo koje je imao da dobije više nije njegovo.

Posegla je u torbu koju je ponela sa sobom i izvadila posmrtno slovo iz američkih novina. „Je li ovo ta žena?“ upitala je.

Moripe Moripe je pažljivo zagledao fotografiju. „Ovo je ta žena. Imala je istu takvu kosu. Jeste, ona je.“

„Sigurni ste?“ upitala je Mma Ramocve pogledavši ga pravo u oči. Činilo joj se da je neverovatno da se neko seća jedne gošće među tolikim drugima, i to nakon što je prošlo nekoliko godina.

Moripe Moripe je susreo njen pogled. „Potpuno sam siguran, Mma. Kad provedete mnogo vremena s nekim, i mnogo razgovarate s njim, onda ga pamtite.“

Mma Ramocve nije komentarisala ovo, kako joj se činilo, uopšteno opažanje. „Koji se vodič starao o njoj, Rra?“

Kao da je Moripe Moripe bio iznenađen ovim pitanjem. „Ali maločas sam vam rekao, Mma. To sam bio ja. Ja sam taj vodič. Pet ili šest dana sam se starao o njoj. Zato je i pamtim.“

Tada se umešao Grmalj. „Možete verovati ovom čoveku, Mma Ramocve“, reče on. „Dobro nam je poznat. Poznajem ga. Tebogo ga

takođe poznaje."

Kao da je pomen imena Tebogo razveselio Moripe Moripea. „To je dobar čovek", rekao je.

„Moripe Moripe će se oženiti Tebogovom sestrom", rekao je Grmalj. „Njih dvojica su dobri prijatelji."

Njih dvojica su dobri prijatelji. Potrajalo je časak ili dva dok joj ove reči nisu doprle do mozga, kao što često biva kad se izgovori nešto što odjednom nudi izlaz iz nemoguće situacije. *Njih dvojica su dobri prijatelji.* Ponavljajući ovo u sebi, Mma Ramocve oseti ogromno olakšanje. *Cena mlade*, pomislila je. *Lobola*. Često je bila prisutna u Bocvani, uvek negde u pozadini, igrajući važnu ulogu u poslovima ljudi, poput jakog vetra koji povazan duva ili snažne struje tik pod površinom vode. Uvek prisutna.

Još ne behu saopštili Moripe Moripeu za nasledstvo, ali sad joj se činilo da može. „Imam da vam ispričam jednu zanimljivu priču, Rra“, reče mu ona. „Ali mislim da bi najpre trebalo da sednete.“

Posedali su manje ili više tu gde su se zatekli, pod drvetom, dok je sunce nad močvarom sagorevalo u eksploziji rumenila. „Ovo je priča o neobičnoj igri slučaja, Rra“, počela je Mma Ramocve. Zatim mu je ispričala o dvema gospođama Grant koje su stigle jedna za drugom i njihovom odlasku u susedne kampove. Zvučalo je neverovatno, ali bilo je jasno kako se moglo dogoditi. Neverovatne stvari se ipak dešavaju, rekla je Mma Ramocve, a ona se barem razume u to, jer je u svom poslu viđala mnogo takvih stvari i već odavno beše došla do zaključka da neobično često i nije baš toliko neobično koliko ljudi zamišljaju da jeste. Potom, nakon što mu je ispričala šta se dogodilo, rekla mu je za poslednju želju gospođe Grant - prave gospođe Grant. „To sam i došla da vam saopštim, Rra. Poklonila vam je dvadeset hiljada pula. To je njen način da vam zahvali.“

Moripe Moripe je smireno primio ovu vest. „To je velika dobrota, Mma. Velika dobrota.“

Mma Ramocve je okrnula pogledom Grmalja, koji je u nemom saosećanju zurio u do. Kako da mu kaže da je već obećala novac nekom drugom, pa nek je taj i njegov budući šurak?

„Nego, Rra“, zaustila je Mma Ramocve. „Oženićete se Tebogovom sestrom. Jesu li roditelji - njeni roditelji - pokojni?“

„Jesu. Nažalost, upokojili su se.“

„Znači, *lobola* će se isplaćivati stričevima i ujacima...” Jedva se usuđivala da se nada. Ali moraš se nadati; moraš. Ne samo u vezi s ovim, nego i u vezi sa svim ostalim.

„Bratu. Postoji samo jedan stric, a on je...” Moripe Moripe se kucnuo po slepoočnici. „Vrlo je srećan, ali nema pojma šta se dešava. Misli da je svaki dan nedelja. Vrlo čudno.”

Mma Ramocve je smatrala da bi bilo neprilično kad bi sad vrisnula od oduševljenja. Činilo joj se da bi to moglo biti pogrešno protumačeno, a nije htela da Moripe Moripe pomisli kako ona uživa u mukama njegove buduće tazbine.

„Znači, *lobolu* za svoju buduću ženu platićete Tebogu?” Moripe Moripe je delovao turobno, ali se skoro namah ozario. „Tako je, Mma, i sve dosad nisam znao kako ću. Već sam ga pitao možemo li kako odložiti isplatu. Sestra mi je bolesna, a ima mnogo dece. Moram da ih izdržavam.”

„Znači, niste mu mogli platiti ništa?”

„Tako je. Ali sad... Pa eto, sad mu mogu dati novac.”

„On misli da ga već ima”, rekla je Mma Ramocve. „Na neki način, to je tačno.”

Zadrhtala je. Sunce sad već beše nestalo, a vazduh je postao hladniji. Dobar završetak dana, pomisli ona. Jedan dug je izbrisan. Napravljena je greška, ali neobična igra slučaja ju je ispravila. Ne, pomislila je, nema tu ničega neobičnog. Ovakve stvari su se već dešavale i dešavaće se i dalje. Po svoj prilici ima ko zna koliko gospođa Grant koje putuju svetom i prave zbrku. Nije to ništa neobično.

Povratak čamcem protekao je bez uzbuđenja. Mma Ramocve je sedela na pramcu, osvetljavajući reku pred njima mlazom Grmaljeve snažne baterijske lampe. U jedan ili dva navrata pomislila je da je ugledala odblesak očiju, ali bila je to samo igra vode, kamen na obali, list na površini, a od nilskog konja nije bilo ni traga ni glasa. Kad su stigli u kamp, Grmalj ju je odveo u kuhinju, gde su joj dali tanjir hrane. Mma Makuci je već jela, rekoše joj, i vratila se u njihovu sobu osvetljavajući sebi put parafinskom lampom. Grmalj joj je pravio društvo dok je jela, a potom je odveo do stanova za osoblje, dok je njegova baterijska lampa ponovo prečešljavala pomrčinu u

potraži za opasnim životinjama. „Imamo starog slona koji navraća u kamp“, rekao je. „Nije agresivan, ali ne bismo voleli da naletimo na njega u mraku.“ Saglasila se s njim. Ne bi volela da u mraku naleti ni na šta, osim možda na merkata ili damana. Čak i tad...

Mma Makuci beše se smestila na prostirku za spavanje, dok je parafinska lampa još gorela u uglu sobe. Mma Ramocve joj ispriča o susretu s Moripe Moripeom i neočekivanom ali dobrodošlom ishodu. „Napravili smo gadnu grešku“, rekla je. „Užasavala me je pomisao da moram reći Tebogu da naposletku ipak nije on taj koji dobija novac. Sad mogu da mu kažem istinu. Mogu da mu kažem za grešku, ali da ga uverim da će najveći deo, ako ne i sve, ipak završiti kod njega, kao *lobolet* koju mu duguje Moripe Moripe. Tako će na kraju svi biti srećni.“

„To je odličan ishod“, rekla je Mma Makuci. „Ima vrlo malo slučajeva kad možemo reći da su na kraju svi srećni.“

„A i mi smo srećne“, nastavila je Mma Ramocve. „Ovo je bio uspešan službeni put i jedan vrlo prijatan safari.“

„Nisam sigurna da mi se dopadaju safari“, odvrtila je Mma Makuci. „Moguće je da sam u duši ipak gradska devojka.“

Mma Ramocve na ovo nije rekla ništa. Bilo je već kasno i bila je umorna. Stoga je prišla lampi i uvlačila fitilj sve dok nije preostao samo treperavi plamičak, da bi potom i njega nestalo. Ležala je u pomrčini, prebirući u mislima po događajima od proteklog dana. Mma Makuci je promrmljala nešto što nije sasvim razabrala, ali verovatno je to bilo *laku noć*. *Laku noć*, tiho je odvrtila, za slučaj da je Mma Makuci već zaspala ili da upravo tone u san.

Kasnije te noći, mnogo kasnije, Mma Ramocve se trgla iza sna. U prvi mah nije imala pojma zašto - možda je nešto ružno sanjala - ali odjednom se sasvim rasanila. Zbog zavese navučene na prozor, u sobi je bilo mračno kao u rogu, a vladala je i mrtva tišina koju je narušavalo samo jedva čujno disanje Mme Makuci na drugoj prostirci. A onda je začula zvuk. Mora biti da beše prodro kroz koprene sna i zario joj se u podsvest. Da, to je bilo to - nekakvo čudno njuškanje.

Odmah je pomislila na zmije. Postoji posebna vrsta zmije, siktavica, koja stvara takav zvuk kad je uznemirena. Te zmije uvek nekako pronađu način da se uvuku unutra i izazivaju strašne nevolje. Možda

je jedna već u sobi i upravo gamiže prema njenom ležaju. Jednim trzajem uspravila se u sedeći položaj. Zvuk se ponovo začuo i sad je pouzdano znala da dopire odnekud izvan sobe. Sasvim sigurno se čuo spolja i zaključila je da to nikako ne može biti zmija.

Ustala je i tiho se prikrala niskom prozoru. Veoma polagano, smakla je zavesu i izvirila napolje. Mesec je bio skoro pun i stanovi za osoblje i okolni buš kupali su se na srebrnastoj mesečini. Potrajalo je časak dok joj se oči nisu privikle i onda je sve postalo jasno, a konture dovoljno oštre da bacaju sablasne senke na tlo.

Gledala je i potom ugledala, jedva za dužinu ruke udaljenog od prozora od tila, odraslog lava kako joj uzvrća pogled. Pogledao ju je pravo u oči, zatečen, i ona načas ugleda mesec u njegovim očima. Potom, uz iznenadno napinjanje mišića i nagli trzaj repa, okrenuo se i jurnuo u šipražje. Sve se odigralo toliko brzo da se načas pitala nije li možda samo umislila, ali iz šipražja je dopiralo šuškanje lišća odonud gde je pobegao i to je bio dokaz da ovo nije bio nikakav san, nikakav privid.

Čula je lupanje vlastitog srca, usta suvih od šoka i straha. Zurila je u mesto gde je do pre samo nekoliko sekundi stajao lav; ne bi se iznenadila da je videla njegovu senku na mesečini, utisnutu u tlo, onako kako bi se videla na fotografskom papiru, uhvaćena, kao sad, u srebru.

Pustila je zavesu da padne na mesto i vratila se do svoje prostirke. Neće buditi Mmu Makuci i neće joj, pomislila je, ni pominjati ovo narednog jutra. Ima nekih stvari za koje je bolje da ih ljudi - a pogotovo Mma Makuci - ne znaju.

Sutradan su krenule na put kući. Čamdžija nije zapodevao svoje uznemirujuće razgovore i najvećim delom puta držao se svog neskladnog zviždukanja. Posle roga, uzevši kombi iz rođakinog dvorišta, započele su dugu vožnju do kuće. Usput su razgovarale o najrazličitijim stvarima: o svadbama, deci i novcu. O stoci. O ljubomori, zavisti i ljubavi. O kolačima. O prijateljima, neprijateljima i ljudima sačuvanim u sećanju koji su otišli, promenili se ili čak umrli. O svemu i svačemu.

Prenoćile su u Frensistaunu, budući da su iz Mauna krenule kasno i trebao im je odmor. Hotel je bio jeftin i bučan, i pun komaraca koji im

nisu davali da zaspu. Ujutru su otišle ne doručkovavši, jedva čekajući da pobegnu od vonja tog mesta, i stale u malom selu na glavnom drumu, gde su kupile krofne i velike šolje čaja. Oko podneva su se obrele u Gaboronu.

Mma Ramocve je odbacila Mmu Makuci do kuće i potom otišla u kancelariju da pregleda poštu koju je Čarli imao da pokupi iz poštanskog pretinca. Upravo je iščitavala neveliku gomilu pisama koju je dobila, kad je stigla Mma Mateleke.

„Nemam zakazano, Mma“, rekla je posetiteljka. „Ali čovek ne mora zakazivati da bi posetio starog prijatelja, zar ne?“

Mma Ramocve je bila umorna. Nije bila raspoložena za primanje poseta, ali nije mogla odbiti Mmu Mateleke. „Uvek mi je drago kad vas vidim“, reče ona.

„Dobro je“, odvrtila je Mma Mateleke. „Od našeg poslednjeg susreta, moj muž je vrlo pažljiv prema meni. Pokušava i da me izvede na večeru, u onaj portugalski restoran - znate na koji mislim? Ali ja nemam vremena za takve stvari, Mma, pogotovo kad je poziv rezultat griže savesti zbog afere. Muškarci su tako providni, zar ne?“

Mma Ramocve nije odgovorila, pa je Mma Mateleke nastavila. „Dakle, recite, Mma, jeste li ustanovili da li moj muž ima aferu? Ko je ta žena?“

Mma Ramocve je uzdahnula. Želela je da ide kući; nije želela da mora dati Mmi Mateleke savet koji je planirala da joj da. Jednostavno nije imala energije. Ali teško da je mogla odbiti da joj odgovori, stoga je rekla: „Pozabavila sam se time, Mma. I u jedno sam sigurna: vaš muž nema aferu. Nema nikakve druge žene. Ništa takvo nije posredi.“

Mma Mateleke je buljila u nju. „Jeste li sigurni, Mma?“, upitala je babica. „Jeste li sigurni da se ne viđa ni sa kim?“

Mma Ramocve je odjednom postala veoma oprezna, veoma svesna šta se zapravo dešava. Istog časa, samo pogledavši svoju prijateljicu, znala je. *Mma Mateleke se razočarala. Želela je da čuje da pastor Mateleke ima aferu.* Ova spoznaja je sve razjasnila. Žena se neće razočarati zbog saznanja da njen muž nema aferu, *osim ukoliko je ona sama ima.* Ukoliko ona ima aferu, biće joj mnogo lakše da njega okrivi za raspad braka ako je i on njoj neveran. Vrlo jednostavno.

Mma Ramocve je zurila u svoju prijateljicu. „Jasno mi je da ste razočarani, Mma. Vidi se.“

Mma Mateleke je ravnodušno odmahнула rukom, ali nije rekla ništa.

Mma Ramocve je razmišljala o onome što joj je gospodin Dž. L. B. Matekoni rekao o muškarcu koga je video na drumu za Lobace, onom koji je, činilo se, stao da joj pomogne kad su joj se pokvarila kola. Pitao se je li taj muškarac možda ljubavnik Mme Mateleke, ali Mma Ramocve mu je odmah rekla da greši. Beše, međutim, pomenuo i ime tog čoveka, i ona ga se sada setila. „Kažite mi, Mma“, rekla je sada. „Otkad ste već u vezi s tim čovekom - s gospodinom Ntirangom?“

Pogled Mme Mateleke se suzio. „Ntirangom?“ Njen glas, nejak i prigušen, sve je potvrdio.

„Ne mogu vam pomoći u ovome“, umorno je rekla Mma Ramocve. „Mogu vam reći samo jedno: verujem da vas vaš muž mnogo voli. Verujem da je uznemiren zato što podozrevam da sve zna. Prema tome, morate odlučiti šta ćete. Ne mogu ja doneti tu odluku umesto vas. Morate da izaberete.“

Mma Mateleke nije rekla ništa. Ustala je, načas oklevala, a onda otišla bez pozdrava. Mma Ramocve je sela i zatvorila oči. Duga vožnja je beše zamorila u toj meri da nije bila kadra ni čaj da pristavi. Međutim, ušao je gospodin Polopeci, video u kakvom je stanju i skuvao joj čaj. Nije je pitao zašto izgleda tako utučeno, tako poraženo, već je samo sedeo i ćutao, i pio čaj zajedno s njom sve dok naposljetku nije bila spremna da se pribere i ode kući.

Sedamnaesto poglavlje

JEZERO ŽIVOTVORNE VODE

Tri dana kasnije, kad se sve vratilo u normalu posle puta u Maun, sedele su u kancelariji kad je Mma Ramocve primetila da je vreme - kao što se često činilo - za prepodnevni čaj. Mma Makuci je pristavila vodu kao i obično, i pripremila dva čajnika.

„Obavezno upotrebite veći čajnik za obični čaj“, rekla je Mma Ramocve s drugog kraja prostorije. „To će biti najbolje.“

Mma Makuci je oklevala. „Ali to je onaj koji vi uvek koristite“, odvažila se. „Ne želim da menjam stvari...“

Mma Ramocve je bila uporna. „Ne, Mma. Već smo pričale o tome. Za moj crveni afrički čaj dovoljan je i taj manji čajnik. Rado ću se menjati.“

Reći *rado ću se menjati* naterale su Mmu Makuci da se zamisli. To što je Mma Ramocve za sebe rekla bilo je verovatno tačno: kad naiđe promena, često je izgledalo kao da je pozdravlja ili barem prihvata. Ima mnogo onih koji nisu takvi - koji povazan nagvaždaju o prošlosti i o tome kako je nekad bilo, koji ne shvataju da ponešto, kako vreme prolazi, mora postati drugačije. Mma Ramocve ne spada u takve... Mma Makuci se zaustavi. Ne, možda i spada. Uvek govori da moral stare Bocvane ne bi trebalo menjati; subotom uvek pije prepodnevni čaj u hotelu *Prezident* i ne želi to da menja; i krajnje nerado je pristala da promeni svoj kombi. A opet, ima toliko novotarija koje prihvata. Možda je ona mešavina, poput većine nas; neke promene prihvatamo - one koje nam se dopadaju - a nekima se odupiremo - onima koje nam se ne dopadaju. Da, mora biti da je baš tako.

Pripremila je čaj onako kako joj je njena poslodavka i rekla.

I ispalo je dobro, jer tog prepodneva nije samo gospodin Polopeci došao da mu napune solju nego i Čarli i Fanvel, a naposletku i gospodin Dž. L. B. Matekoni. Nije se zadržavao već je samo sipao sebi veliku šolju čaja i onda se vratio u radionicu, gde ga je čekala komplikovana opravka nekih važnih kola. A pored celokupnog osoblja, tog prepodneva obrela se tu i gošća koja je želela čaj: Mma Potokvane. Stigla je baš kad su Čarli i Fanvel iskapili poslednje gutljaje svog čaja i prouzrokovala njihov nagli odlazak. Čak se i Čarli,

koji je prema malo kome gajio strahopoštovanje, pribojavao Mme Potokvane, koja ga je, izgleda, podsećala na sve ono najjače i najviše zastrašujuće u ženama Bocvane.

Nije, doduše, da je Mma Potokvane ikad *rekla* Čarliju nešto naročito. Istina, jednom ga je upitala koji su mu planovi za budućnost, i to na način koji je nagoveštavao da joj je već na prvi pogled jasno da ih uopšte nema. I jednom je, istina, rekla Mmi Ramocve - i to pred njim - da je Čarli podseća na mladića iz sirotišta koji je ispao vrlo rđav i sada živi u kartonskoj kutiji na periferiji Lobacea. Ovakvi komentari baš i nisu od onih koji grade samopouzdanje i Čarli joj je zamerio. A opet, nije joj toliko zamerio na onome što je rekla - koliko na pogledu koji mu je dobacila. Čarli je inače bio kadar da se suoči sa svakim ženskim pogledom; najzad, dobijao je mnogo takvih pogleda od bivših devojaka - pogleda punih čistog i ničim ublaženog *prebacivanja* - i znao je kako da se nosi s njima. Naprosto bi okrenuo glavu na drugu stranu. Ali s Mmom Potokvane je bilo drugačije; njen pogled bi, kako je Fanvel jednom rekao, mogao zaustaviti voz iz Mafikenga u punoj brzini, i po svoj prilici nekad i jeste.

Ako je Mma Potokvane imala problematičan odnos sa Čarlijem, isto se moglo reći i za njeno ponašanje prema Mmi Makuci. Mma Ramocve je toga bila svesna i nije jednom pokušala da uveri svoju pomoćnicu da nadzornica sirotišta zapravo nema nikakvog prigovora na nju; da naprosto ima takav pogled, da je to, u stvari, samo stvar držanja. „Teško je upravljati sirotištem“, rekla je. „Tolika deca. Tolike vaspitačice, i svi traže nešto, te ovo, te ono. A znate da bi Mma Potokvane učinila sve za one do kojih joj je stalo - baš sve.“

To je svakako bilo tačno. Mma Potokvane nije se dala zaustaviti u svom nastojanju da obezbedi svaku pomoć deci koja su joj bila poverena na staranje. Moljakala bi i ulagivala se sve dok ljudi ne bi dali deci ono što im je potrebno, a u bitkama s birokratijom nije imala milosti. Uvek je pobeđivala, na dobrobit sve svoje dece.

Tog prepodneva, kad je Mma Potokvani uz vedro Ko! Ko! ušla u kancelariju, Mma Makuci se zabrinuto zglodala s Mmom Ramocve, smišljajući na brzinu razloge koje bi mogla navesti za odlazak iz kancelarije po neodređenom ali hitnom poslu. Međutim, njena zabrinutost je bila neosnovana; vrlo brzo je postalo očigledno da je

Mma Potokvane došla ponesena saosećanjem, te da je to saosećanje usmereno upravo prema Mmi Makuci.

„Mma Makuci“, počela je. „Čula sam za nesreću gospodina Radifutija. Strašno mi je žao, Mma. I veoma sam tužna zbog vas, Mma, veoma tužna.“

Mma Makuci je podigla pogled. Samo dve osobe su joj dosad rekle ovako nešto - Mma Ramocve i ona žena na klupi ispred bolnice. Ali evo, pojavila se i treća.

„To je vrlo ljubazno od vas, Mma. Hvala vam.“

„Stalno ponavljam vozačima koji nam donose isporuke da paze kad voze unazad. Ali ne slušaju, zar ne?“

Mma Makuci je potvrdno klimnula. „Verovatno ste u pravu. Imaju mnogo posla. Smetnu s uma.“

„Da“, rekla je Mma Potokvane. „Po svoj prilici misle: *Šta ima veze šta mi tamo neka žena govori.* A sad vaš siroti Futi ima tu strašnu povredu. Tako mi je žao, Mma.“

„Hvala vam, Mma.“

Mma Potokvane je sela. „Srećan je što ima vas, Mma. Kad izađe iz bolnice, negovaćete ga dok se ne oporavi. Začas će biti onaj stari.“

Mma Ramocve ustade da bi poslužila gošću čajem. „Zapravo, Mma, već je izašao. Lečenje ide veoma dobro.“

Mma Potokvani je pljesnula rukama. „Pa to je divna vest! Znači, već se starate o njemu. Dajte mu mnogo mesa, Mma. Za doručak, ručak i večeru - valjanu bocvansku govedinu. To će ga ojačati. I povrće. Takođe za doručak, ručak i večeru. Povrće. Vitamin C.“ Zastala je. „Imate li kod kuće nekog da vam pomaže?“ Odgovorila joj je Mma Ramocve. Osvrnuvši se, videla je da Mma Makuci zuri u svoje dlanove isprepletene na stolu. „Znate, Mma, to je prilično komplikovano. Vidite, Mma Makuci bi volela da se stara o Futiju, ali on ima tetku, a ta tetka je nekako uspela da...“

Mma Potokvane ju je prekinula. „O, pa upoznala sam tu ženu. Ne mogu da se setim kako se zove, ali ima...“

„Veliku glavu“, pripomogla joj je Mma Makuci. „Veliku glavu, kao lubenicu.“ Pokretom ruku dala im je do znanja kakve su dimenzije te glave.

„Tako je, to je ona“, rekla je Mma Potokvane. „Strašno teška žena. Jednom prilikom, u crkvi, čini mi se, bila je vrlo bezobrazna prema

jednoj našoj vaspitačici. Rekla joj je da nije stavila dovoljno novca u korpu za priloge. Čula sam za to. Vaspitačica je oči isplakala. Rekla mi je: *Neka žena s veoma velikom glavom me je osramotila pred svima.* Sećam se toga.“

Mma Ramocve se osmehnula, zamišljajući prizor. Ljudi koji se dobrovoljno prijave da skupljaju priloge u crkvi umeju da budu prilično strogi. „To je žena koja se sad stara o Futiju“, reče ona. „I pokušava da spreči Mmu Makuci da ga vidi.“

Mma Potokvani je spustila svoju šolju tako naglo da je zazvečalo. „Molim? Kako rekoste?“

„Kad god dođem, ona me samo otera“, objasnila je Mma Makuci. „Ne da mi da vidim rođenog verenika.“

Mma Potokvane je na ovo ispustila čudan zvuk - neka vrsta erupcije što je došla odnekud duboko iznutra, ne preterano glasna, budući da se začela negde u njenim grudima, ali desetostruko pojačana prolaskom kroz njene nadzorničke disajne puteve, da bi joj preko usana navrla u vidu nepogrešivo neodobravajućeg frktanja. Umnogome nalik, pomislila je Mma Ramocve, ne bez divljenja, na glasanje kojim slonica upozorava uljeza da joj ne dira mladunče.

„Koješta“, rekla je Mma Potokvane. „Muškarcu koji se oporavlja od povrede mesto je pored žene koja samo što se nije udala za njega. Oduvek je bilo tako, a svet se nije baš toliko promenio da je to sada drugačije.“ Pogledala je Mmu Ramocve, kao jedna udata žena drugu. „Zar ne, Mma Ramocve?“

Mma Ramocve je na to klimnula glavom, potvrđujući tako da ne misli nimalo drugačije. Slagala se s Mmom Potokvane u vezi s mnogo toga, ali ne svega. Ipak, ovo je bilo nešto u vezi s čim je to saglasje bilo savršeno. Razume se, ova poštovanja dostojna gospa, ova braniteljka interesa siročadi - i verenica - bila je u pravu.

Mma Potokvane je pogledala kroz prozor, nakratko se zadubivši u misli. Posle nekoliko trenutaka se okrenula i obratila Mmi Makuci. „Naravno, možda bi vam bilo teško da sve vreme vodite računa o njemu. Imate i svoj posao, zar ne?“

Mma Makuci je uzdahnula. „Bilo bi teško, Mma, ali bih volela da pokušam.“

„Živite sami, zar ne, Mma?“ upitala je Mma Potokvane.

„Da. Ali uvek se do pola šest vratim kući. Znači, bio bi sam samo od...”

„Od sedam izjutra do pola šest uveče”, žustro je rekla Mma Potokvane. „To ne bi bilo baš dobro za njega, Mma. Ne, moramo smisliti nešto drugo, a verujem da imam rešenje.”

Mma Ramocve i Mma Makuci se zgledaše.

„Da”, nastavila je Mma Potokvane. „Razmišljala sam. Iza moje kancelarije tamo u sirotištu nalazi se jedna soba. To je vrlo udobna soba, koju ponekad koristimo kad imamo goste. Gospodin Radifuti bi mogao boraviti tamo, a to znači da bi preko dana bilo dovoljno onih koji bi se starali o njemu. Imamo medicinsku sestru, kao što znate, a tu je i vaspitačica koja odlično kuva. Tada biste svake večeri mogli da dođete, Mma, a odseli biste u mojoj kući. Imamo, naime, dve gostinjske sobe. Tako biste ga viđali svake večeri i preko celog vikenda. I mislim da bi dobijao odličnu negu.”

Časak ili dva se Mma Makuci nije pomerila već je sedela sasvim nepomično i sasvim uspravno, kao paralisana. Zatim je skinula svoje velike naočari i stala da ih glanca o rukav bluze. „O Mma...“, zaustila je, ali nije mogla dalje. U životu nije dobila mnogo dobrote, osim one koju je dobijala od Mme Ramocve, i od Futija, razume se, i bilo je očigledno da ne nalazi reči kojima bi izrazila šta oseća. Mmi Ramocve je to bilo jasno i odgovorila je u ime svoje pomoćnice. „To bi bilo divno, Mma“, rekla je. „Sigurna sam da bi Mma Makuci to volela.“

Mma Makuci je potvrdila energično klimajući glavom.

„Ali opet”, nastavila je Mma Ramocve, „kako da obavestimo Futija o tome? Ona njegova tetka ga je potpuno izolovala. Stoji na vratima kao pas čuvar.“

Mma Potokvane je ponovo frknula. „Otići ću tamo i videću ga“, reče ona. „Mma Makuci će poći sa mnom i porazgovaraćemo s gospodinom Radifutijem. Pitaćemo ga da li bi hteo da prihvati moj poziv i, ako kaže da bi - a sigurna sam da hoće - tada ćemo ga odmah prebaciti. Ta njegova tetka nije problem, Mma. Nije ona nikakav problem.” Zastala je. „Možete i vi s nama, Mma Ramocve. Idemo sve tri.“

Mma Ramocve je okrnula pogledom Mmu Makuci i znala je da mora ići. A i želela je da ide, jer teško da je mogla propustiti prizor

Mme Potokvane, jedne od najsilnijih žena u Bocvani, kako se suočava s jednom od najopakijih matorih tetaka u zemlji. Biće to okršaj da se pamti i pripoveda. I bila je sasvim sigurna ko će izaći kao pobednik.

„Veoma ste dobri“, reče ona Mmi Potokvane. „Ovo će usrećiti Mmu Makuci i biće najbolje za Futija. Odlična zamisao, Mma, i svi smo vam zahvalni.“

„Ma nisam ja dobra“, odvrtila je Mma Potokvane. „Samo hoću da pomognem prijateljima koji meni uvek pomažu. Gospodin Dž. L. B. Matekoni čini tako mnogo za nas - toliko toga je s godinama popravio - i veoma mi je drago ako mogu nekako da uzvratim... pomoćnici njegove supruge.“

Ovo je samo delimično tačno, pomislila je Mma Ramocve. Mma Potokvani po svoj prilici zaista hoće da uzvрати usluge, ali nije tačno da nije dobra. Naravno da je Mma Potokvane dobra - bilo je dovoljno pogledati njen život pa videti da jeste. A tačno je, pomislila je, još nešto: neki dobri ljudi možda ne deluju tako. Umeju da deluju ozbiljno, strogo i skloni zapovedanju, poput Mme Potokvane ponekad. Ali u njima postoji veliki rezervoar dobrote, kao i u tolikim drugim ljudima, nalik na veličanstveno veštačko jezero južno od Gaborona, spremno da u svakom trenutku pusti svoju životvornu vodu.

Mma Potokvane odvezla ih je do tetkine kuće i parkirala pravo ispred kapije. Neprijazna smeđa kola, sa svojim malim, pakosnim prozorima, stajala su na kratkom kolskom prilazu, a ulazna vrata na kući bila su samo pritvorena. U dvorištu je bio neki muškarac s grabuljama u rukama i otrcanim starim šeširom na glavi; unajmljeni baštovan, pomisli Mma Ramocve. Mahnuo im je, a one mu, idući prema kući, odvратиše mahanjem.

„Ona nije dobra“, promrmljala je Mma Makuci. „Brinem se.“

„Koješta!“ uzviknula je Mma Potokvane, ne trudeći se da govori tiho. „Ona je lubenica. To je sve.“

Stigle su do ulaznih vrata i Mma Potokvane uzviknu: „*Ko! Ko!*“ Kako nije bilo odgovora, doviknula je pozdrav još jednom i ovog puta gurnula vrata tako da su se još malčice otvorila. To je izazvalo reakciju iznutra - tetka se iznenada pojavila. Nosila je ružičastu

kućnu haljinu i tradicionalno povezanu maramu na vrhu glave. Podozrivo je odmerila posetiteljke, dok joj se licem lagano razlivao gnev.

„Da?“ rekla je. „Šta ovo znači?“

„Ja sam Mma Potokvane“, začula se objava. „Ove žene već poznajete. Došle smo da vidimo gospodina Radifutija.“

„Neće moći“, odvratila je tetka. „Spava. Odlazite. Sve tri.“

Mma Potokvane im je, činilo se, na očigled narasla. „Ne molim vas, Mma“, reče ona, „nego vam kažem. Mma Makuci je došla da vidi svoga muža.“

Tetka je besno pogledala Mmu Makuci. „Ona mu nije žena. On njoj nije muž. Ona mu... ona mu nije *ništa*, Mma. Zato odmah idite. I vi. I ništa. I ta treća. Odlazite, sve.“

Mma Potokvane je polako napredovala. Ali to zapravo ne liči na obično ljudsko kretanje, pomislila je Mma Ramocve; više je nalik na geološko pomeranje, na pomeranje stena koje se lagano kotrljaju nizbrdo - nezaustavljivo, nemilosrdno, pokoravajući se samo sili teže i ničemu drugom. Suočena s tim, tetka nije mogla ništa; nije bilo fizičkog kontakta i Mma Potokvane je neometano prošla pored nje i ušla u kuću. Nepogrešivo, kao da je na potpuno poznatom terenu, našla se u predsoblju, s Mmom Makuci i Mmom Ramocve za petama. Prva vrata koja je otvorila vodila su u ostavu, a druga u sobu. Tamo, u invalidskim kolicima pored kreveta, nalazio se Futi Radifuti.

Podigao je pogled. Izraz na njegovom licu je nekoliko sekundi bio zbunjen, ali ga je vrlo brzo smenilo nešto što je Mma Ramocve prepoznala kao nedvosmislenu radost. Pružio je ruku prema Mmi Makuci, a ova ju je prihvatila i potom se prignula da ga zagri.

„Došla si da me vidiš“, rekao je. „To je divno.“

„Već sam pokušavala da te vidim“, kazala je.

„Ali vaša tetka joj nije dala“, javila se Mma Potokvane. „Pa smo došle da vas pitamo da li biste voleli da vas negujemo ja i Mma Makuci, tamo kod mene.“

U prvi mah je Futi delovao zbunjeno i šetao je pogledom od Mme Makuci do Mme Ramocve i nazad. Potom je, međutim, pogledao Mmu Potokvane pravo u oči i rekao: „Veoma bih voleo, Mma. To je odlična zamisao.“ Oklevao je i potom dodao: „Kad? Sutra?“

Mma Potokvane se poslovno osvrnula naokolo. „Danas“, odvratila je. „Izgleda da ovde nemate mnogo stvari, Rra. Ali vidim da imate torbu, pa možemo spakovati vašu odeću u nju. I ne smemo zaboraviti one lekove što stoje na stolu.“

„Moja tetka...“, zaustio je Futi.

Mmi Ramocve je bilo jasno da ga polako obuzima nedoumica i odlučila je da se umeša. „Mma Potokvane će ponovo razgovarati s njom“, rekla je. „Ne brinite za tetku.“

Pakovanje beše obavljeno u roku od nekoliko minuta. Potom, na čelu s Mmom Potokvane i Futijevim kolicima koja je gurala Mma Makuci, u koloni su izašli iz sobe i uputile se napolje. Tetku su zatekli pokraj ulaznih vrata, ali smesta se usukala i povukla ugledavši Mmu Potokvane, koja je samo na trenutak stala i zagledala se u nju, kao slon kad njuši vazduh suočavajući se s protivnikom. Štaviše, Mma Ramocve pomisli da je videla kako joj uši vijore, kao slonu kad se sprema za juriš ili se pretvara da će napasti, ali odmah je znala da su se to njene oči - ili mašta - poigrali s njom.

Tetka nije rekla ništa, ali dok je prolazila pored nje, kad su Mma Potokvane, Mma Makuci i Futi već bili napolju, Mma Ramocve je stala i obratila joj se: „Slušajte me, Mma“, reče ona. „Vaš sestrić vas i dalje voli. Ako ne želite da ga izgubite zauvek, tada me morate saslušati i upamtiti ovo što vam govorim. Ljubav bez slobode je kao vatra bez vazduha. Vatra se bez vazduha gasi. Jeste li me razumeli, Mma?“

Nije bila sigurna da ju je tetka stvarno razumela. Starija žena je podigla pogled, ali je odmah potom okrenula glavu na drugu stranu. Razumela je, možda, ali nije joj bilo jasno. Ima mnogo takvih ljudi. Razumeju ali nije im jasno, sve u isti mah. To je veliki problem.

Mma Makuci je pomogla Futiju da se smesti u sobu iza kancelarije Mme Potokvane. Kad su se najzad našli sami, uzeo ju je za ruku i sedeli su tako, isprva ne govoreći ništa, a onda žurno rekavši sve.

„Toliko sam plakala“, rekla je Mma Makuci. „Sve vreme sam mislila na tebe, Futi, sve vreme.“

Stegao joj je ruku. „Mislio sam da ću umreti. Dok sam ležao tamo, misleći kako je Radifutiju došao kraj, bilo mi je teško samo zbog

tebe, Grejs, a ne zbog mene. Nije mi bilo žao da umrem, ali bilo mi je žao da tebe ostavim."

Pokušala je da odgovori na ovo, ali nije mogla. Zaplakala se. Potom je skinula naočari i stala da ih glanca, što je radila kad je ophrvaju osećanja. Futi joj ih je uzeo iz ruke, nežno, i protrljao ih o rukav svoje košulje pre no što joj ih je vratio.

„Mma Radifuti", rekao je. „Vrlo uskoro ćeš se tako zvati."

„Vrlo uskoro", ponovila je poput odjeka. „To će biti baš dobro."

Dok su Mma Makuci i Futi Radifuti konačno na miru razgovarali, Mma Ramocve i nadzornica sirotišta sedele su u kancelariji, uz sveže pripremljen čaj. Pored čaja, svaka je na tanjiriću imala i komad voćnog kolača Mme Potokvani. Ostatak kolača bio je u kutiji na stolu, spreman da se od njega odseče u slučaju potrebe, koja će se izvesno ukazati.

„Izgleda da je gospodin Radifuti vrlo zadovoljan", rekla je Mma Potokvani. „Siromah čovek."

Mma Ramocve je otpila gutljaj čaja. „Da. Rekao mi je u kolima da će uskoro moći da hoda s tom novom nogom što mu je prave. Ili delom noge, bolje rečeno. Potreban mu je samo dodatak, dug otprilike koliko ova olovka. Nisu mnogo odsekli."

„Imali smo ovde dete sa sličnim problemom", rekla je Mma Potokvane. „Brzo je naučio da hoda i na kraju je i fudbal igrao. Imao je pravilan pristup životu, taj dečkić."

Mma Ramocve je razmislila o ovome. Pravilan pristup životu je veliki dar. Njen otac, pokojni Obed Ramocve, imao je pravilan pristup životu - u to je bila sigurna. Sedeći tako s prijateljicom, dok su kroz prozor navirale kose zrake kasnog popodnevnog sunca, prisetila se načas koliko duguje ocu. Naučio ju je gotovo svemu što je znala o tome kako valjano živeti, a pouke što ih je od njega dobila bile su jednako snažne kao i pre. Nikad ne kukaj na svoj život. Ne krivi druge za ono što sama sebi radiš. Budi zadovoljna sobom i onim što si postigla, i daj sve od sebe da i drugima doneseš isto ono zadovoljstvo, radost i razumevanje kakvo si i sama pronašla.

Zatvorila je oči. Možeš to u društvu starog prijatelja - možeš sklopiti oči i razmišljati o zemlji koja ti je dala život i dah, o svemu što te čini srećnim tu gde jesi, pored ljudi koje znaš, pored ljudi koje voliš.

1 Od *koppie* (afrikans), označava usamljenu granitnu uzvišicu što se manje ili više naglo diže iz okolne ravnice - karakterističnu pojavu u južnom delu afričkog kontinenta. (Prim. prev.)

2 *Lion lager*, marka piva, proizvodi se u Indiji. (Prim. prev.)

3 Seretse *Khama* (1921-1980) bio je prvi predsednik nezavisne Bocvane; *Robert Moffat* (1795-1883) bio je škotski misionar koji je veći deo života proveo u južnoj Africi (njegova kćerka Mary Moffat udala se za Davida Livingstona). (Prim. prev.)

4 Naziv ove boje nastao je u Britanskoj Indiji i potiče od hindu reči *khak*, koja znači prašina. Reč je o nekoliko nijansi žutomrke, karakterističnim za maskirne i letnje mornaričke uniforme mnogih vojski. (Prim. prev.)

5 *Eagle Island (Xaba-Xaba)*, safari kamp u delti Okavanga. (Prim. prev.)

6 *Five Roses Tea*, južnoafrička marka čaja. (Prim. prev.)

7 *Lions Clubs International (LCD)*, međunarodna humanitarna organizacija. <Prim prev.)

8 *Jack's Camp*, vrlo luksuzan safari kamp u Makadikadiju. (Prim. prev.)

Table of Contents

[Prvo poglavlje NE MOŽEŠ PROMENITI LJUDE VIČUĆI NA NJIH](#)

[Drugo poglavlje ČAJNICI I EFIKASNOST](#)

[Treće poglavlje VENČANI KAO GUGUTKE](#)

[Četvrto poglavlje LICE MUŠKARCA JE KAO ZEMLJA](#)

[Peto poglavlje ODLAZE U BOLNICU](#)

[Šesto poglavlje KAKO DA OPET ZAVOLITE SVOJU ZEMLJU](#)

[Sedmo poglavlje RUŽNA PRIČA O RĐAVOJ ŽENI](#)

[Osmo poglavlje PRIJATELJICA POPODNEVA](#)

[Deveto poglavlje PRAVILO 32](#)

[Deseto poglavlje NEKI NAPROSTO SEDE U KOLIMA](#)

[Jedanaesto poglavlje KAFA S HONORARNIM PASTOROM](#)

[Dvanaesto poglavlje PRIVATNA STOLIČA](#)

[Trinaesto poglavlje GOSPODIN DŽO BOZILONG, DIPL. PRAVNIK, ADVOKAT](#)

[Četrnaesto poglavlje PRAVAC DELTA](#)

[Petnaesto poglavlje KAMP NA OSTRVU ORLOVA](#)

[Šesnaesto poglavlje NAŽALOST...](#)

[Sedamnaesto poglavlje JEZERO ŽIVOTVORNE VODE](#)